

”DET, DER VAR ENGANG, ER IKKE NU”

En pædagogisk antropologisk undersøgelse af hverdagsliv og ægteskab på et plejehjem i Aarhus

© iStock

Matilde Fiil Hjorth

Studienummer: 20117309

Kandidatuddannelsen i Pædagogisk Antropologi

DPU, Aarhus Universitet

Skriftligt speciale 2020

Vejleder: Nana Clemensen

Specialets omfang: 191.865

Abstract

This thesis is an educational anthropological study based upon three months of ethnographic fieldwork from a nursing home in Aarhus, from September to December 2019. The research aims to provide insight on how dignity and normality in a nursing home context are experienced and negotiated between certain selected nursing home residents and their more healthy spouses. To gain this knowledge I applied ethnographic methods such as participant observation, informal conversations and interviews with the nursing home residents, their spouses and caregivers. During my fieldwork I spent most of my time participating in the everyday life of four elderly nursing home residents. In addition to being frail elderly people they also suffer from dementia and the injuries from multiple blood clots.

Throughout the analysis it has been the intend to keep the focus on the empirical data, ensuring the specific people and their life did not turn into mere generalizations. For the analysis part the sociologist Erving Goffman and the kinship theory has especially inspired me. The analysis consists of two chapters. Chapter 1 provides an in-depth insight into the ways in which the four nursing home residents try to find meaning and (re)create some kind of normality in an institutionalized everyday life that is characterized by fixed frameworks and routines. I experienced that they – e.g. through storytelling and by animating meaning into cherished belongings - continued striving to hold on to their humanity and dignity despite illness and weakening. In chapter 2 I show how their spouses through specific everyday actions and interactions likewise strive to maintain and preserve dignity and normality - not only for themselves- but also for their spouses residing in the nursing home. I also unfold how they try to maintain, (re)create and (re)interpret their marital relationship. They do so, among other things, by distancing themselves from the caretaking part, and by building new forms of presence and maintaining well-known everyday routines. This is difficult in a life situation that is characterized by great change and disruption. The thesis concludes that both the nursing home residents and their spouses are struggling to hold on to a reality that is disappearing and that this process is perceived as difficult and affects their dignity and humanity.

This study is relevant; First and foremost because the elderly population is increasing - both in Denmark and other Western societies (Harper 2004; Teknologirådet 2002). Thus it is likely that more elderly people will be living in nursing homes in the future. But also because at present there is little ethnographic knowledge about elderly Danish people's own perceptions of living in a nursing home. This thesis thus contributes current knowledge and insights to Danish humanistic gerontology.

Indholdsfortegnelse

Abstract	1
Kapitel 1: Indledning	5
Problemformulering	6
Læsevejledning	6
Forskningsfelt	7
Analytisk ramme	10
Plejhjemmet Mindegården	13
Specialets centrale informanter	14
Kapitel 2: Metodiske tilgange og refleksioner	17
At kende felten på forhånd - om fokus, adgang og fremmedgørelse	17
Relationsarbejde - at vinde tillid og skærpe fokus	18
Tid, snak og sidden.....	18
Stilhed - at tale beboernes sprog.....	19
Personlige ting og interesser.....	20
Interview	21
Positioner i felten	23
Etiske overvejelser	24
Kapitel 3: At være plejehjemsbeboer	26
Erik - fysisk svækkelse og samhørighed	26
"Han skal rette sig ind"	26
"Fuldstændig pløkket oveni hovedet"	27
"Den samværighed man egentlig havde sammen"	29
Dagmar - harmonikaspil og vrede	31
"Den har jeg arvet fra min far"	31
"Hun beder mig slikke gulvet"	33
"Han kommanderer med mig"	35
Bodil - at holde sig i gang og hjemlighedsfølelse	36
"Det er nok sværere for mig, end det er for ham"	36
"Jeg er nødt til at have noget at lege med"	39
"Lejligheden er jo mit lille hjem"	42
Anton - humor og historiefortælling	44

"Vi må jo holde fast i minderne"	44
"Uden humoren så går det ikke du"	46
"Jeg kunne mærke han var bange"	48
Delkonklusion	49
Kapitel 4: At være ægtefælle til en plejehjemsbeboer	51
"Så er det altså slut, hov hov" - om kontrolforsøg og social orden.....	51
"Jeg har tit blomster med" - om hjemlighed og hygge	59
"Så kunne hun måske huske lidt" - om ømhed og nærhed	60
"Jeg hjælper ham ikke på toilettet" - om at tage afstand fra plejen	63
"Jeg snakkede lige med Erna og Jens i går" - om kommunikation og samtale	64
"Det jeg glemmer, det husker hun" - om fortællinger og minder	66
"Der skal stå ´min hagesmæk´ på" - om humor og godmodigt drilleri	67
"Så sidder vi og gennemgår dagens nyheder" - om hverdagslivets rutiner og upåagtede handlinger	68
"Der vil jeg have lov til at være mig selv" - om struktur og egne interesser	71
"Det er sådan set rart at snakke" - om at opsøge og mangle nye fællesskaber	73
Delkonklusion	77
Kapitel 5: Konklusion og afsluttende tanker	79
Litteraturliste.....	81
Bilag 1: Oversigt over informanter og ægtepar.....	88

Kapitel 1: Indledning

I sommeren 2019 besluttede jeg mig for at tjene nogle penge, så jeg kunne forsøde mit sidste år som studerende. Jeg vidste, at jeg over sommeren ikke kunne bruge min lærerfaglighed, da skolebørnene holdt ferie. Jeg tog derfor beslutningen om at søge job som ferieafløser på plejehjem rundt i Aarhus og således beskæftige mig med ældre mennesker i den sidste livsfase. Dette fik jeg muligheden for, da jeg blev ansat på Plejehjemmet Mindegården¹. Før denne ansættelse havde jeg begrænset erfaring med plejehjem og ældre mennesker. Ud over erfaringer med min egen demensramte farfar, der endte sine dage på et plejehjem, byggede mine forestillinger om plejehjem på mediernes ofte negative beretninger. Debatter og overskrifter om mangelfuld pleje og omsorg i ældreplejen (Link 1), ensomme plejhjemsbeboere (Link 2) og manglende medbestemmelse (Link 3) var medvirkende til, at jeg på forhånd havde et billede af, at det ikke var ubetinget rart at være beboer på et plejehjem. Jeg havde også et billede af, at disse mennesker ikke længere havde meget værdi i livet, og at de mere eller mindre blot ventede på at dø. I løbet af de måneder, jeg arbejdede på plejehjemmet, begyndte jeg at interessere mig for beboernes personlige liv og lytte til deres livsfortællinger. Jeg begyndte langsomt at ændre min opfattelse af plejehjem og plejhjemsbeboere. Til min overraskelse så jeg, at plejhjemsbeboerne ikke blot lagde sig fladt ned og ventede på at dø. Jeg fik fornemmelsen af, at de stadig stræbte efter at give deres liv mening og værdi - at de tilsyneladende forsøgte at holde fast i en form for normalitet og værdighed. Denne fornemmelse ønskede jeg at undersøge nærmere, og jeg besluttede således at udføre mit feltarbejde på Mindegården. Undervejs blev jeg opmærksom på, at flere af de beboere, jeg brugte tid med, havde en ægtefælle, som de levede adskilt fra, men som fortsat var en stor del af deres liv. Jeg blev derfor nysgerrig på at undersøge, hvorvidt denne relation blev forsøgt opretholdt, og hvordan ægtefællerne oplevede og håndterede det at have en syg/demensramt ægtefælle på plejehjem. Dette leder mig over i præsentationen af specialets problemformulering.

¹ Alle egennavne i specialet er ændret og vil fremstå som pseudonymer som led i at anonymisere plejehjemmet og informanterne.

Problemformulering

På baggrund af tre månedens etnografisk feltarbejde på et plejehjem i Aarhus undersøger jeg oplevelser og forhandlinger af værdighed og normalitet i plejehjemstilværelsen blandt plejehjemsbeboere og deres ægtefæller.

Der er flere grunde til, at det er aktuelt og relevant at udarbejde en etnografisk undersøgelse af plejehjemsliv. I 2019 boede der ifølge Ældre Sagen omtrent 41.000 danskere over 65 år på plejehjem (Link 4). Nuværende og forudsagte demografiske ændringer indikerer en stigning i antallet af ældre inden for de næste 40 år i Danmark og andre vestlige lande (Harper 2004; Teknologirådet 2002). Dette betyder sandsynligvis, at der i fremtiden kommer flere ældre på plejehjem, og politikere og forskere forudser, at der fremover kommer et større behov for sygepleje (Møller & Knudstrup 2008). Ydermere er der i en dansk kontekst begrænset etnografisk viden om, hvordan plejehjemstilværelsen opleves og erfares af beboerne selv, hvorfor jeg med indeværende projekt kan bidrage med nuancer og perspektiver på dette felt.

Læsevejledning

Med dette afsnit er formålet at give læseren et overblik over specialets indhold og opsætning samt introducere til de enkelte kapitler.

I **Kapitel 1** introduceres indgangsvinklen til projektet, der leder over i problemformuleringen. Herefter kommer en læsevejledning og efterfølgende en indføring i det forskningsfelt, som specialet skriver sig ind i. Dernæst introduceres til de primære teorier, der anvendes i analysen. Afslutningsvist beskrives Plejehjemmet Mindegården, og specialets centrale informanter præsenteres.

I **Kapitel 2** reflekterer jeg over de metodiske valg og fravalg, jeg gjorde mig under feltarbejdet, og jeg viser, hvorledes jeg kom på sporet af mit analytiske objekt (Hastrup 2003). Kapitlet afsluttes med en refleksion over projektets etiske overvejelser.

Kapitel 3-4 rummer specialets analysedel, hvor problemformuleringen bliver besvaret med afsæt i et samspil mellem min empiri og teoretiske ramme. Analysen suppleres løbende

med relevante empiriske studier. I analysen undersøger jeg, hvordan udvalgte plejehjemsbeboere og deres ægtefæller gør brug af forskellige strategier i deres forsøg på at opretholde en værdighed og normalitet i tilværelsen. I kapitel 3 er fokus på plejehjemsbeboerne, og i kapitel 4 er blikket rettet mod ægtefællerne. For at skabe overblik og vise læseren, at jeg løbende svarer på problemformuleringen, fremhæver jeg undervejs de strategier og forhandlinger, informanterne benytter sig af, med fed skrifttype. Til sidst i hver af de to analysekapitler opsummerer jeg kapitlets pointer i en delkonklusion.

I **Kapitel 5** sammenfattes analysens vigtigste pointer i en konklusion. Som afslutning på specialet reflekterer jeg over, hvad min forskning kan bidrage med af viden til den eksisterende forskning på området og hvilken viden, der stadig er relevant at forfølge.

Forskningsfelt

Inden for de sidste 30-40 år er der sket en udvikling inden for ældreforskning (Hoff 2004; Hoff et al. 2002). Op gennem 1960'erne og 1970'erne begyndte man særligt inden for læge- og sundhedsvidenskaben at interesse sig for alderdommen og den aldrende krop. Forskningen bar overvejende præg af en medicinsk og biologisk forfalds- og elendighedstankegang med fokus på ældres tab af funktionsevne, afhængighed og svækkelse samt mangel på ressourcer (Hoff 2004; Hoff et al. 2002; Swane 1993; Swane 1996). I 1980'erne kom der et modsvar til det medicinske paradigmes opfattelse af den aldrende krop. Dette i form af en humanistisk ældreforskning og hverdagslivsteoretisk tilgang. Her søgte primært social- og kulturgerontologer, sociologer og antropologer at skildre ældres ressourcer og problematisere og gøre op med den tidligere negative og kulturelt ringeartede fremstilling af ældreliv og alderdom (Swane 1993; Swane 1996; Blaakilde & Swane 1998; Blaakilde 1999). Hverdagslivsforskning, som er inspireret af og udgår fra den fænomenologiske forskningsretning og som især foretages af socialforskere, tager det enkelte menneskes liv seriøst og har til formål at beskrive verden ud fra det enkelte menneskes optik (Winther 2017a). Man er inden for denne forskningsretning optaget af og tager udgangspunkt i det materielle og folks egne erfaringer, oplevelser og fortolkninger af det, der finder sted (Ehn & Löfgren 2017). Hermed er det muligt at sige noget om større strukturer i samfundet (Ibid.) - man kan med kultursociolog Ida Winthers ord "sige noget mere generelt om, hvad det vil sige at være menneske" (Winther 2017a:37).

I indeværende opgave lader jeg mig inspirere af denne hverdagslivstilgang, når jeg belyser, hvordan mine informanter handler i deres eget liv og er med til at ændre betingelserne for det (Swane 1993). Inspireret af hverdagslivstilgangen får jeg blik for mine informanters oplevelser af livet som plejehjemsbeboere og ægtefæller. Det gør jeg ved at se selvfølgelighederne efter i sømmende - ved at gå ned i detaljerne og iagttage alt det "småtte"; bevægelserne, blikkene og omgangen med materialiteten (Winther 2017a). På denne måde skriver jeg mig med min forskning ind i en etableret forskningstradition indenfor ældreforskning, som dog fortsat er undersøgt i begrænset omfang ift. til biologisk ældreforskning (Hoff 2004; Hoff 2006). Biologisk ældreforskning har generelt haft stor gennemslagskraft og forklaringsværdi i samfundet og har influeret på opfattelsen af ældre som passive, åndsforladte og uintelligente (Hoff 2004; Swane 1996; Blaakilde 1999). Ifølge aldersforsker Morten Hoff (2004) findes der stadig langt flest studier af kroppens biologiske aldringsforløb og knap så mange analyser, der undersøger ældre menneskers egne erfaringer og oplevelser med kropslig aldring og alderdommen som livsfase. I forskning omkring krop og aldring er det sjældent, at ældre selv kommer til orde (Ibid.). At give ordet til de ældre er hensigten med denne opgave.

I det følgende beskriver jeg kort de etnografiske studier, der har relevans for og på forskellig vis har inspireret mit arbejde. Hvordan jeg konkret lader mig inspirere af de specifikke studier, berører jeg nærmere i analysen. Med ph.d.-afhandlingen "Hverdagen med demens" (1996) var kultursociolog Christine E. Swane med til at bane vejen for den humanistiske gerontologi. I afhandlingen inddrager Swane demenslidende som forskningssubjekter, og hun fokuserer på, at demens ikke er lig med et totalt menneskeligt forfald, men at det også rummer muligheder i hverdagslivet. I en nyere dansk kontekst undersøger antropolog Jens Erik Kofod med ph.d.-afhandlingen "Becoming a nursing home resident" (2008) - ligeledes med afsæt i en erfaringsnær og fænomenologisk tilgang - hvordan 16 ældre danskere oplever og håndterer overgangen fra eget hjem til plejehjem samt det første halve år på plejehjemmet. Kofod viser, hvordan de ældre trods svækkelse og funktionsnedsættelse stræber efter at påvirke hverdagen, præsentationen af sig selv og de relationer, de indgår i på plejehjemmet. Af relevante internationale studier om ældres hverdagsliv og erfaringer kan nævnes Shenk et al. (2004) fænomenologiske interviewstudie af fire ældre kvinder i USA. Studiet undersøger kvindernes tilknytning til deres hjem og

ejendele, og det viser, hvordan de over tid "vokser sammen med" deres hjem og ejendele og i samspil hermed udvikler en fornemmelse af, hvem de selv er. Etnografiske studier af plejehjemsbeboeres hverdagsoplevelser er generelt bredere belyst i international forskning end i en dansk kontekst². En række af disse hverdagslivsundersøgelser er udført i andre nordiske lande (Carlsson & Dahlberg 2002; Houg 1997; Fiveash 1998; Slettebø 2008). De skildrer en hverdag, hvor plejehjemsbeboernes medbestemmelse til at forme deres sidste del af tilværelsen er reduceret, idet dagsordenen stilles af andre. Det at indordne sig og vente på, at plejepersonalet har tid, udgør en central del af hverdagsbetingelserne og medvirker til oplevelsen af manglende kontrol og magtesløshed. På trods af dette oplever mange plejehjemsbeboere en trykthed og lettelse ved plejehjemtilværelsen.

I international kontekst synliggør etnografisk forskning, at processen med at flytte sin sygdomsramte partner/pårørende på plejehjem er en tvetydig og kompleks størrelse, der involverer modsatrettede følelser af skyld, skam, selvbeprejelse og lettelse - både før, under og efter flytningen (Mullin, Simpson & Froggatt 2011; Ryan & Scullion 2000; Gaugler et al. 2010; Sury, Burns & Brodaty 2013; Hennings, Froggatt & Payne 2013; Kraijo, De Leeuw & Schrijvers 2015). Dette er også centralt i mit empiriske materiale. International forskning viser også, at kærlighed, intimitet og til dels seksualitet stadig er vigtige aspekter for plejehjemsbeboere med demens³ og deres ægtefæller efter plejehjemsflytning (Roelofs et al. 2019a; Roelofs et al. 2019b). Forskningen påpeger samtidig, at det kan være udfordrende at være intime på plejehjemmet grundet manglende privatliv (Ibid.), samt at den ægteskabelige relation undergår en forandring grundet plejebehov (Førsund et. al. 2015). Med det etnografiske studie "Når omsorgen udliciteres" (Felding & Schwennesen 2019) belyses i en dansk kontekst til dels⁴ også denne forandring af den ægteskabelige relation mellem plejehjemsbeboere og deres ægtefæller. Det konkluderes med afsæt i slægtskabsteori, at de raske ægtefæller håndterer denne ændring ved at redefinere relationen til den plejehjemsanbragte ægtefælle og konvertere relationen fra én form for forbundethed til en anden.

² Dette har jeg erfaret via en grundig litteratursøgning.

³ Meget forskning på plejehjem omhandler demensramte plejehjemsbeboere. Dette skyldes givetvis, at størstedelen af (danske) plejehjemsbeboere lider af demens (Link 4).

⁴ Studiet fokuserer også på relationen mellem plejehjemsbeboere og plejepersonale samt relationen mellem ægtefæller/pårørende og plejepersonale (Felding & Schwennesen 2019).

Med afsæt i ovenstående kan jeg med indeværende speciale bidrage med forskningsmæssig indsigt i et underbelyst emne inden for dansk humanistisk ældreforskning. I det følgende kapitel redegøres for specialets primære teoretiske bidrag.

Analytisk ramme

”Teori har ikke en autoritativ gyldighed, der isoleret fra empirien fastlægger verden eller legitimerer et argument. I det analytiske arbejde sammenkobles det empiriske materiale og de teoretisk funderede begreber, og empiri og teori tager derved form af og smitter af på hinanden” (Gulløv et al. 2017:14). Som dette citat antyder, anvendes teori og teoretiske begreber indenfor den pædagogiske antropologiske videnstradition i samspil med empirien. Ved at anvende teoretiske begreber er formålet således at udvide og udfordre eksisterende forståelser af et givent empirisk emne (Ibid.). Teorier kan på denne måde siges at være perspektiver og bud på, hvordan kulturelle og sociale og sammenhænge kan forstås (Ibid.:14-15). Det er samtidig et redskab, man kan anvende implicit til at tænke med. I indeværende speciale anvender jeg på samme måde teorien som perspektiver, der bidrager med indsigter og nuancer på min empiri og som et redskab til at tænke med og se større sammenhænge i mit materiale (Ibid.:15). Igennem specialet er min empiri i højsædet. Jeg er optaget af at formidle min indsamlede empiri, og det er den, der danner udgangspunktet for analysen og således har banet vejen for mit valg af teorier. Med dette sagt vil jeg i det følgende beskrive og forklare relevansen af de teoretiske begreber, jeg anvender for at forstå og blive klogere på, hvad der er på spil for mine informanter.

I mit feltarbejde oplevede jeg, hvordan både plejehjemsbeboerne og deres ægtefæller alle søgte efter en form for normalitet og værdighed i tilværelsen. Det var tydeligt, hvordan de på forskellige måder forsøgte at opretholde en menneskelighed og en grundlæggende mening med livet efter de ændrede livsomstændigheder. Jeg ser således elementer af en normalitets- og værdighedssøgen igennem hele mit empiriske materiale, og det er med dette perspektiv, hvormed jeg forstår min empiri. Jeg finder denne vinkel interessant - ikke blot fordi jeg ser det gennemgående i hele mit materielle - men også fordi det giver mig mulighed for at koble plejehjemsbeboernes og ægtefællernes perspektiver og erfaringer i en samlet analyse.

I analysekapitel 1 anvender jeg mikrosociolog Erving Goffmans teori om totale institutioner (1967). Ved at anskue plejehjemmet som en totalinstitution og plejehjemsbeboerne som patienter kan jeg få blik for, hvordan de gennem forskellige strategier og forhandlinger søger at "overleve" i en institutionaliseret hverdag og undgå at miste sig selv. Hvordan de med andre ord søger at opretholde og (gen)skabe en meningsfuld og værdig tilværelse under de regulerende rammer, som plejehjemmet tilbyder.

I bogen "Anstalt og menneske" (1967) undersøger Goffman, hvordan mennesker oplever og håndterer tilværelsen i det, han kalder en "totalinstitution". Goffman definerer en totalinstitution som "et opholds- og arbejdssted, hvor et større antal ligesindede individer sammen fører en indelukket, formelt administreret tilværelse, afskåret fra samfundet udenfor i en længere periode" (Goffman 1967:9). Et centralt kendetegn ved totale institutioner er således, at de er lukkede og isolerede fra omverdenen. De indlagte afvikler alle livets aspekter og gøremål indenfor institutionen, hvis rammer er rutineprægede og regulerede. Den normale opdeling mellem arbejde, hjem og fritid er således ophævet (Ibid:19-20). Et karakteristisk træk ved totalinstitutioner er ligeledes magtforholdet og den klare grænse, der er trukket mellem de indlagte og de ansatte. De indlagte har en underordnet rolle ift. de ansatte (Ibid.). Goffman undersøger totalinstitutionens logikker ud fra de indlagtes præmisser snarere end ud fra psykiaterens præmisser (Ibid:5). Hans overordnede pointe er, at selve institutionen og dennes organisering har større betydning for patienternes forløb end deres sygdom (Kjær 2017:95). Goffman er optaget af, hvad denne institutionalisering gør ved de indlagte. Han mener, at de som følge heraf mister noget af deres menneskelighed og personlighed - deres mulighed for at føle, at de er frie individer (Goffman 1967:28-29). Det kan derfor i mødet med institutionen være svært at opretholde sit vanlige selvbillede og selvforståelse (Ibid:33). Ifølge Goffman indtager og reducerer totalinstitutionens strukturer dem til patienter. Dette indebærer en dyb krænkelse af deres personlighed, idet de møder en række nedværdigelser i form af tab af selvbestemmelse og handlefrihed. Denne proces kalder Goffman depersonalisering (Ibid:28-29). I forsøget på at opretholde en menneskelighed og ikke blive reduceret til en patient benytter de indlagte sig ifølge Goffman af forskellige strategier, som kan ændres undervejs (Ibid:81). Goffman udleder fire idealtypiske tilpasningsstrategier; uforsonlighed, kolonisering, omvendelse og tilbagetrækning. Af disse er to relevante for min

empiri. Med uforsonlighed beskriver Goffman en tilpasningsstrategi, hvor de indlagte modarbejder og udfordrer institutionen og de strukturer, de er underlagt. De indlagte afviser og nægter at samarbejde med personalet (Ibid:82). Ved kolonisering tilpasser de indlagte sig de institutionelle rammer, men identificerer og forener sig ikke for alvor med rollen som patient. De finder sig til rette med de muligheder, der er, og samarbejder med personalet med det formål at opnå privilegier og forbedre tilværelsen (Ibid:83).

I analysekapitel 2 bringer jeg mit etnografiske materiale om ægteskab i dialog med antropologiske teorier om slægtskab (Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Carsten 2004; Carsten 1995; Mogensen & Olwig 2013). Ved at anskue relationen mellem ægteparrene som en slægtskabsrelation bliver det muligt at undersøge og stille skarpt på, hvorledes (hovedsageligt) de raske ægtefæller gennem konkrete hverdagshandlinger og udvekslinger søger at opretholde og vedligeholde relationen til deres plejehjemsanbragte ægtefælle. Hvordan de med andre ord gennem forskellige strategier forsøger at bevare en værdig relation og herigennem søger at (gen)skabe en normalitet og kontinuitet i tilværelsen - holde fast i en menneskelighed og meningsfuldhed ikke blot for dem selv, men også for deres plejehjemsanbragte ægtefælle.

Med begrebet forbundethed har antropolog Janet Carsten videreudviklet klassiske antropologiske tilgange til slægtskabsbegrebet (Tjørnhøj-Thomsen 2004:140-3). Carsten anvender begrebet til at undersøge, hvordan slægtskab ikke blot skal forstås gennem blodbeslægtethed og som noget, der er biologisk givet (Carsten 2000). Slægtskab er ifølge Carsten noget, der skabes gennem hverdagens konkrete og ofte trivielle handlinger og aktiviteter fremfor relationer, der er givet på forhånd (Mogensen & Olwig 2013:24-25). Slægtskab skal således forstås som et fænomen, der er foranderligt og praksisorienteret og ikke principielt og statisk (Carsten 2000:18-19,22,33; Carsten 2004:9; Carsten 1995:224). I denne optik bliver omdrejningspunktet for slægtskabsstudier at undersøge, hvordan mennesker oplever, føler og praktiserer forbundethed - hvordan relationer skabes, vedligeholdes, opleves og mobiliseres over tid (Tjørnhøj-Thomsen 2004:140-3). Ifølge antropolog Tine Tjørnhøj-Thomsen er slægtskab afgørende for følelser af kontinuitet, tilknytning, selvfølelse og livsprogression (Ibid:150). Antropologerne Hanne Mogensen og Karen Olwig beskriver, hvordan familie og slægtskab spiller en afgørende rolle for vores

selvforståelse (Mogensen & Olwig 2013:10). Vi er personer i kraft af de relationer vi indgår i. Relationer skabes gennem handlinger, men vi skabes og formes også selv som mennesker gennem disse praktiserede relationer (Ibid:12,27,33). Mogensen og Olwig (2013) beskriver også, hvordan slægtskab og familie ikke blot handler om at skabe eller vedligeholde sociale relationer, men også ofte handler om at håndtere komplicerede og konfliktfyldte relationer, der opstår, fordi der er mange moralske idealer og forventninger knyttet til slægtskab, som det ofte er svært eller umuligt at indfri og leve op til i praksis. Idealiserede forventninger og idealer som ubetinget støtte, hjælp og solidaritet (Ibid:27). På trods af disse forventninger, der kan opleves som en byrde og svære at efterleve, vil man som oftest med næb og klør forsvare det, som slægtskab står for (Ibid:27). Slægtskab er således karakteriseret og præget af tvetydighed, ambivalens og paradokser (Ibid.). Det handler både om solidaritet og konflikt, nærhed og distance, nærvær og fravær samt kontinuitet og forandring (Ibid:11).

Med udgangspunkt i teorierne om totalinstitution og slægtskab anskuer jeg således plejehjemsbeboernes og deres ægtefællers handlinger og strategier som måder, hvorpå de forhandler og søger at holde fast i sig selv og derved opretholde en værdighed og normalitet i deres institutionaliserede liv og tilværelse. Undervejs i analysen inddrager og supplerer jeg disse teorier med andre relevante teoretiske begreber og anden relevant forskning, der på lignende vis bidrager til empirien med analytiske indsigter, forståelser og nuancer.

I det følgende afsnit beskrives plejehjemmet Mindegården og de fysiske rammer, som feltarbejdet er blevet udført under.

Plejehjemmet Mindegården

Plejehjemmet Mindegården minder på mange måder om et klassisk plejehjem med lejligheder, der ligger som perler på en snor på begge sider af en lang smal gang med gelænder langs væggen og med institutionelt spotlys. Lugten af plastikhandsker og institutionelle rengøringsmidler giver associationer til sygehuse, og den karakteristiske lugt af "gammel" minder mig om min farfars gamle hjem. Mindegården består af tre hovedhuse med hver 15 beboere. Hovedhusene er forbundet med hinanden via glasgange, og imellem dem er der små haver med gangstier, blomsterbede og bænke. Under feltarbejdet har jeg min primære gang i ét af disse hovedhuse, Solsikkehuset. Hverdagen i Solsikkehuset er gennemgående afdæmpet og rolig - den går sin vanlige gang og er karakteriseret af

langsomhed og rutine. Morgenmaden serveres mellem kl. 7-10, efterhånden som de ældre hjælpes op og i tøjet. Før dagens varme måltid kl. 12 kan de ældre deltage i fællesaktiviteter - såsom stolegymnastik, stående og gående fitness eller kreativt værksted med sang og hygge - enten i Solsikkehuset, i en af plejehjemmets andre huse eller i festsalen. Herefter bruger de ældre tid på at hvile, slappe af og læse eller få besøg af pårørende, og kl. 14 går personalet rundt med en kaffevogn med friskbagt kage eller boller. Omkring kl. 17.30 serveres aftensmaden efterfulgt af kaffe og kage. Herefter går de fleste beboere til ro i deres lejligheder og hjælpes senere i seng. Alle beboerne i Solsikkehuset har ifølge en af de ansatte, Lise ”på den ene eller anden måde brug for hjælp til at klare hverdagen”.

I det følgende afsnit introduceres læseren for specialets primære informanter. I analysedelen får læseren et mere detaljerigt indblik i, hvem disse er.

Specialets centrale informanter

Under feltarbejdet brugte jeg størstedelen af min tid blandt fire plejehjemsbeboere - to kvinder og to mænd. De bor primært på plejehjemmet pga. demens og blodpropper. Fælles for dem er, at de alle fortsat har deres ægtefælle, som de lever adskilt fra. I det følgende giver jeg et billede af, hvem de er. Dernæst præsenteres fire ægtefæller, som jeg i særdeleshed formåede at komme ind på livet af. De otte små portrætter er baseret på deltagerobservationer og snakke med plejehjemsbeboerne, deres ægtefæller samt plejepersonale.

Erik

Erik er 74 år og gammel tømrer. Han har i mange år været frivillig i hjemmeværnet, hvor han mødte sin nuværende ægtefælle, Magrethe, som han har været gift med i 28 år. Fra et tidligere ægteskab har han en datter, der har to teenagebørn. Eriks lejlighed på plejehjemmet er sparsomt indrettet. Der hænger ikke noget på væggene og ud over et enkelt billede af datteren, to børnebørn samt et par billeder af afdøde kæledyr i vindueskarmen, er der ikke umiddelbart mange personlige ting at spore i lejligheden. Som følge af flere blodpropper i hjernen sidder Erik i kørestol. Han fik de første blodpropper for seks år siden, hvorefter flere fulgte. Efter overtalelse fra deres læge, besluttede Magrethe at sende Erik på plejehjem, da han var til fare for sig selv.

Dagmar

Dagmar er 83 år og har været gift med Bent i 57 år. Sammen har de to børn og tre børnebørn. I over 30 år har Dagmar arbejdet som sygeplejerske på intensivafdelingen på Aarhus kommunehospital. Ved siden af dette har hun aktivt dyrket sin personlige interesse for musik, folkedans og frivilligt arbejde. Flere gange dagligt spiller hun på en harmonika, hun har arvet fra sin far. Den har en central plads i lejligheden sammen med de mange familie billeder og genstande, der pryder vægge og reoler. Dagmar har boet på plejehjemmet i knap to år og fik omkring flytningen stillet diagnosen Alzheimers demens. De første tegn på sygdommen viste sig for omtrent tre år siden ved faldtendens og ændring i adfærd. I samråd med børnene og en konsulent fra kommunen besluttede Bent at sende Dagmar på plejehjem efter symptomerne blev forværret.

Bodil

I over 70 år har Bodil været gift med manden Åge, som dagligt besøger hende på plejehjemmet. De er begge 95 år og har sammen fire børn, 12 børnebørn og fire oldebørn. Bodil er uddannet syerske, men har haft mange forskellige jobs, bl.a. telefondame og bogholder. Bodil er modsat de andre plejehjemsbeboere forholdsvis kognitivt velfungerende på trods af flere blodpropper. Den primære årsag til, at hun bor på plejehjemmet, er, at Åge ikke længere kunne have hende hjemme. Han tog skade af de mange daglige besøg af hjemmehjælpere, som skulle se til Bodil og tømme hendes kateter. I samråd med deres læge og ældste datter blev det besluttet at flytte Bodil på plejehjem, hvilket er halvanden år siden nu. Store dele af sit voksenliv har Bodil været diagnosticeret mani-depressiv - som følge heraf kan hendes humør svinge. Bodil holder af at læse bøger, male og lave puslespil. Hendes lejlighed er indrettet med mange af de samme slags møbler, som dem der er i hende og Åges fælles hus, og væggene er prydet med Bodils egne malerier og Åges naturfotografier.

Anton

Anton har en personlighed, man umiddelbart kommer til at holde af. Han er venlig, morsom, livsglad og meget socialt anlagt. Anton er 82 år og har i 44 år arbejdet som søofficer. Antons lejlighed bærer tydeligt præg af hans arbejdsliv i form af malerier af skibe, ankre og ror og diverse genstande hentet hjem fra de mange rejser. Anton har en stor passion for at læse

engelske og tyske bøger, hvilket afspejles i reoler fyldt med bøger. Anton er fraskilt fra Jonna, som han har tre piger med. De sidste 30 år har han været gift med Ingrid. De har aldrig boet under samme tag, men i hver deres hus tæt på hinanden. Anton er diagnosticeret med Alzheimers demens og har boet på plejehjemmet i halvandet år, da han ikke længere kunne bo alene. De første demensforandringer viste sig for fire år siden ved tiltagende hukommelsestab, distraktion og fysisk svækkelse.

Nedenfor præsenteres de fire ægtefæller. De besøger alle jævnligt deres ægtefæller på plejehjemmet og bor i en afstand af 5-20 min. derfra.

Magrethe

Magrethe, Eriks kone, er 69 år og har tre døtre fra et tidligere ægteskab. Hun bor i et rækkehus i Aarhus, hvor hun nyder at holde haven og småsnakke med naboerne. Hun besøger stort set Erik hver dag. Magrethe er uddannet social- og sundhedsassistent og har mange års erfaring som medarbejder på diverse plejehjem. Via sin profession har hun således kendskab til plejehjemspraksissen.

Bent

Bent på 85 år er gift med Dagmar. Han bor i deres fælles murmestervilla i kvarteret omkring plejehjemmet. Tre-fem gange ugentligt cykler han til plejehjemmet og besøger Dagmar. Bent er snakkesalig og holder af at fortælle om diverse oplevelser og dagligdagsgøremål. Han er uddannet elektriker og har altid brugt sine håndværkerfærdigheder i hjemmet. Han holder af at gå i haven og forsøger at holde huset på bedste vis.

Ingrid

Ingrid, Antons kone, kommer dagligt på besøg - helst ikke om aftenen, da hun synes, der er for stille og trist på plejehjemmet. Fra et tidligere ægteskab har Ingrid to døtre og tre børnebørn, som hun holder af at passe i ny og næ. Ingrid er 76 år og uddannet lægesekretær.

Poul

I 56 år har Poul været gift med Svend, som bor på plejehjemmet pga. demens. Poul er 77 år, uddannet blomsterdekoratør og bor i et rækkehus tæt på plejehjemmet. Han besøger ca.

Svend tre gange om ugen. Svend, der er 84 år, har boet på plejehjemmet i et års tid. Han har været stærk alkoholiker i alle de år, Poul har levet sammen med ham. Det sidste år inden flytningen på plejehjem blev Svends tilstand kraftigt forværret. Han blev alkoholdement og forsvandt ofte fra huset og kunne ikke finde hjem. Af denne grund måtte Poul til sidst sende Svend på plejehjem, hvor han er faldet til ro. Svend har ikke længere tendens til at drikke alkohol.

Kapitel 2: Metodiske tilgange og refleksioner

I dette kapitel beskriver jeg, hvordan jeg med antropolog Cathrine Hasses termer gradvist inkorporerede feltens selvfølgheder (Hasse 2003:71) og på denne måde skærpede mit analytiske fokus samt fandt min plads i felten. Jeg reflekterer ligeledes over, hvordan mit empiriske materiale tog form gennem metodiske til- og fravalg. På denne måde gennemsigtgøres den proces, der danner grundlaget for specialets fund (Hastrup et al. 2011:245).

At kende felten på forhånd - om fokus, adgang og fremmedgørelse

Som nævnt i indledningen fandt jeg gennem mit sommerferiearbejde på Mindegården interesse for at studere plejehjemsbeboeres hverdagsliv nærmere. Jeg ønskede at undersøge, hvordan de oplevede tilværelsen, og på hvilke måder de søgte at skabe mening i deres liv. Jeg spurgte derfor ledelsen, om jeg måtte udføre mit feltarbejde på plejehjemmet. De fandt det interessant, og til et indledende møde fik vi forventningsafstemt, og jeg fik med Martyn Hammersley og Paul Atkinsons (2007) ord udpeget en gatekeeper i Lise. Nu var det formelle på plads, og jeg var således ikke blot medarbejder på plejehjemmet - jeg var nu også kommende feltarbejder. Men hvordan skulle jeg kombinere det? Ville jeg få problemer med at adskille arbejde og feltarbejde? Ville mit kendskab til felten og det, at jeg havde haft bestemte arbejdsopgaver og roller der, betyde noget for mit blik på felten og dens deltagere? Dette var nogle af de tanker, jeg gjorde mig inden feltarbejdets start. Antropolog Kirsten Hastrup pointerer, at man "for at identificere et analytisk objekt må (...) stå uden for det" (Hastrup 1991:10). Som led i at objektivisere og fremmedgøre mine forforståelser tog jeg bl.a. et valg om at tage afstand fra plejedelen, som var den praksis, jeg havde bedst kendskab til. Til det indledende møde besluttede vi ydermere, at jeg skulle tilknyttes en

anden afdeling, Solsikkehuset, end der hvor jeg arbejdede. Dermed var jeg blandt mennesker, som jeg ikke kendte til på forhånd. Med disse valg blev det muligt for mig at skabe "den nødvendige analytiske distance til studieobjektet" (Ibid.).

Undervejs i feltarbejdet erfarede jeg dog også, at der var visse fordele ved at have kendskab til stedet. Jeg havde på forhånd en nøgle, som gav adgang til personaletoliet og alle beboernes lejligheder. At jeg ikke skulle spørge personalet om lov, hver gang jeg fx ville ind til en beboer, gav mig en frihed til at fokusere på det egentlige - at indsamle min empiri og at bruge tid med beboerne. Jeg så det også som en fordel, at jeg via mit virke som medarbejder havde en vis sundhedsfaglig indsigt og viden om, hvordan man fx tackler, at en beboer tisser i bukserne.

Relationsarbejde - at vinde tillid og skærpe fokus

At deltage aktivt i den verden man studerer er ifølge antropolog Steffen Jöhncke (2018) et epistemologisk grundprincip i feltarbejdet. Man må med Hastrups ord "placere sig som én blandt de andre i det fællesskab, der studeres. Antropologen må ind i den verden, der undersøges, og det gøres ved at tage plads i den" (Hastrup 2010:10). For at erkende verden må man således tage del i den samt skabe respektfulde og dybdegående relationer til undersøgelsens deltagere (Jöhncke 2018). I det følgende reflekterer jeg over de metodiske redskaber, jeg anvendte som led i at skabe disse betydningsfulde relationer til mine informanter og i takt hermed blev klogere på deres oplevelser og forhandlinger af værdighed og normalitet.

Tid, snak og sidde

Jeg erfarede hurtigt, at jeg måtte bruge meget tid sammen med beboerne for at få indsigt i deres verden som plejehjemsbeboere. Da de brugte meget tid på at sidde, måtte jeg gøre det samme. Når jeg sad sammen med dem, brugte vi tid på at snakke, grine, drikke kaffe og i stilhed kigge ud af vinduet. Dette fandt sted i fællesarealer, i beboernes lejligheder og til forskellige aktiviteter. Vi snakkede om alt og intet - om vejret, om dagens planer, om kaffen. I starten bar disse snakke præg af uformelle ordvekslinger. Jeg benyttede mig af antropologerne Mikkel Rytter og Karen Olwigs (2018) ord snak som etnografisk metode til at få indblik i mine informanters liv. I takt med at jeg blev bevidst om, hvilke aspekter af plejehjemsbeboernes liv, jeg ønskede at undersøge nærmere, begyndte disse snakke at tage

form af mere strukturerede samtaler. Disse fungerede med antropolog Cecilie Rubows (2003) ord som en slags deltagerobservation.

Under en af mine mange snakke med Bodil fortalte hun mig en dag, at manden Åge besøger hende dagligt - at hun er forvent med hans besøg, og at hun savner at have en hverdag sammen med ham. Denne snak var med til at skærpe min nysgerrighed og interesse for at undersøge, hvilken rolle relationen til ægtefællen spiller i plejhjemsbeboernes meningskabelse. Var dette mon en måde, hvorpå de søgte meningsfuldhed? Via mit virke som medarbejder på plejhjemmet var jeg bekendt med, at flere plejhjemsbeboere levede adskilt fra deres ægtefæller, men det var ikke noget, jeg havde tænkt videre over. Jeg havde ikke spekuleret mere over, hvordan de mon oplevede og navigerede i dette. Men det gjorde jeg nu. Til at starte med var det ikke min hensigt at inddrage plejhjemsbeboerens ægtefæller i studiet, men når jeg så dem interagere sammen, blev jeg nysgerrig på relationen og på, hvordan også ægtefællerne oplevede det at leve adskilt. Opfattede de det mon anderledes? Og hvordan navigerede de i det at have en syg/demensramt ægtefælle? Jeg gjorde således meget ud af at blive en del af deres samvær - at observere dem sammen og deltage i deres snakke. Med tiden fik jeg således skabt en kontakt til ægtefællerne og fortalte dem om min nysgerrighed. De var heldigvis alle villige til at lade sig interviewe.

Stilhed - at tale beboernes sprog

I mine snakke og samtaler med plejhjemsbeboerne opstod der ofte stilhed. I starten af feltarbejdet havde jeg svært ved at være i denne larmende stilhed. Beboerne derimod virkede ikke til at betragte det problematisk eller tillægge det noget negativt. For at afværge og bryde stilheden endte jeg ofte med at stille en masse spørgsmål og forsøge at holde samtalen i gang. Dette resulterede en dag i, at Dagmar, efter jeg nærmest havde bombaderet hende med spørgsmål, sagde "hvad vil du så gerne vide nu?". Dette gjorde mig bevidst om, at jeg måtte lære at være i stilheden - jeg måtte være til stede på beboernes præmisser. Med tiden erfarede jeg, at dette var muligt ved at have noget imellem os - kaffe, kage, puslespil - som et fælles tredje. Således følte jeg mig ikke så "nøgen". Jeg kunne "gemme" mig bag det, og det blev nemmere for mig at være i stilheden. Jeg begyndte gradvist at acceptere stilheden som en central del af min kommunikation med beboerne. I takt hermed oplevede jeg, at stilheden fungerede som et metodisk redskab, der kunne åbne

op for intime og eksistentielle samtaler om livet og give mig et indblik i beboernes verden - hvad der var betydningsfuldt for dem. Dette erfarede jeg bl.a. en dag, hvor jeg lavede puslespil med Bodil. Efter en rum stilhed - hvor vi indimellem roste hinanden, når en brik blev sat korrekt på - sagde Bodil, at hun var lidt træt af, at hun havde været på tur i dag. At hendes mand havde kørt hende til tandlægen, og at hun var ked af at belemre ham. Vi puslede videre, og efter noget tid kiggede Bodil op på mig og sagde, at hun ikke er bange for at dø; "Jeg er bange for smerten, men jeg er ikke bange for at dø". Bodil fortalte videre, at hun er mæt af dage og gerne vil dø - at hun har ønsket det i noget tid, og at hun ville ønske, man kunne få hjælp til det; "Men det må man jo ikke herhjemme" siger hun, før stilheden igen tager over for en stund. Jeg oplevede også, at stilheder som denne forbedrede min relation til beboerne. Når jeg var til stede på deres præmisser, opstod der en gensidig tillid. I kapitlet "Silence" stiller sociolingvist Ikuko Nakene (2012) skarpt på fænomenet stilhed i interkulturelle møder. Hun viser, at stilhed stort set har lige så mange funktioner som tale.

Personlige ting og interesser

Når jeg brugte tid med beboerne i deres lejligheder erfarede jeg, at ting, som antropologerne Inger Sjørsløv og Stine Krøijer skriver det, blev "medskabere af en begivenhed" (Krøijer & Sjørsløv 2018:246). Jeg erfarede, at jeg kunne bruge ting som samtaleåbnere, og når jeg fx spurgte ind til fotografierne på væggen, harmonikaen i sofaen og figurerne på reolen, fik jeg indblik i, at disse ting havde stor værdi for beboerne. At beboerne tilskrev tingene mening i plejehjemstilværelsen blev bl.a. tydeligt for mig, når Dagmar gentagende gange og med stolthed i stemmen fortalte om sin far, som hun havde arvet sin harmonika fra. Anton berettede med rank ryg om, hvordan han som søofficer havde hentet alle sine figurer hjem fra de mange rejser til fjerne lande. At jeg lyttede til deres mange fortællinger ser jeg som en central del af mit relationsarbejde og som medvirkende til, at jeg havde en god kontakt til beboerne. Socialantropolog Fredrik Barth pointerer i denne forbindelse, at det netop er "når man er til stede som medmenneske, at folk får tillid til én og begynder at lære én op i deres verden" (Mogensen & Dalsgård 2018:167). Under mit interview med min gatekeeper Lise, sagde hun, at "det er en kunst at passe mennesker. Man skal have en individuel tilgang til dem alle". Denne tilgang havde jeg langt hen ad vejen - også når jeg for at nærme mig beboerne og få indblik i deres verden og meningsskabelse tog udgangspunkt i deres personlige interesser, når jeg brugte tid med

dem. I nedenstående feltnote reflekterer jeg over, hvordan jeg fx fik skabt en betydningsfuld relation til Dagmar ved at tage udgangspunkt i hendes personlige interesse for musik. Vi sad ved siden af hinanden til et musikarrangement i plejehjemmets festsal.

Under "Katinka, Katinka" får vi flere gange øjenkontakt. Det er meget intenst. Jeg fastholder blikket på hende, smiler og giver et ekstra lille klem på hånden og sving med armen. Hun smiler tilbage, kigger nærmest forelsket på mig. Til sidst i sangen aer hun min hånd. Jeg fornemmer en vis samhørighed - at jeg er nået ind til hende. Det er som om hun bløder op, så snart musikken kommer. Hun bliver mere lystig. Jeg sporer glimt af glæde i hendes øjne, de lyser. Efter sangen kigger Dagmar mig ind i øjnene og siger; "Så kan du komme ud at danse med en, der kan danse vals".

At jeg brugte tid på at lave puslespil med Bodil, gå ture med Erik og lytte til Antons utallige historier, var på samme måde medvirkede til, at relationerne til dem blev gode.

I næste afsnit beskriver jeg, hvordan og hvorfor jeg benyttede mig af interviews som etnografisk metode, og jeg reflekterer over, hvilken form for viden denne mere formelle samtaleform har givet mig.

Interview

Ud over at interviewe specialets centrale informanter i løbet af den sidste måned af mit feltarbejde, interviewede jeg også to ansatte i Solsikkehuset for at få deres syn på de tematikker, jeg var optaget af. Formen på interviewene bar præg af uformelhed og åbne rammer, men hvor jeg som udgangspunkt styrede samtalen. Jeg lod mig således inspirere af den semistrukturerede interviewform (Kvale & Brinkmann 2015). Det var ikke først min hensigt at interviewe de fire plejehjemsbeboere. Jeg besluttede mig dog for at gøre det, fordi jeg efterhånden, som jeg blev klogere på mit analytiske objekt, havde følelsen af, at jeg ikke kunne komme nok i dybden med mine snakke med dem uden at påvirke og præge samtalerne i bestemte retninger. Jeg følte, at jeg stillede ledende spørgsmål, som forstyrrede vores hverdags snakke. Med andre ord følte jeg, at jeg med Hasses termer "satte scenen" frem for at "spille med" (Hasse 2003:72). De mere formelle interviews - som ifølge

Steinar Kvale og Svend Brinkmann (2015) - i sin natur lægger op til, at interviewerens sætter scenen og stiller bestemte spørgsmål, gjorde at jeg kunne være mere eksplicit og italesætte over for beboerne, hvad jeg gerne ville snakke med dem om. Hermed fik jeg spurgt ind til bestemte emner og tematikker, som gjorde, at jeg i mindre grad forsøgte at styre de efterfølgende hverdagsamtaler med beboerne i bestemte retninger. Jeg forsøgte i denne proces at være sociolog på mig selv og således forholde mig undersøgende til min egen rolle, hvilket antropologerne Eva Gulløv og Susanne Højlund (2006) pointerer vigtigheden af. Jeg erfarede, at jeg ved at supplere mine deltagerobservationer med interviewene kunne komme et spadestik dybere - jeg kunne udvide min forståelse af de ønskede tematikker og få en dybere indsigt i disse (Ibid.). Koblingen mellem de to metoder var således relevant - med Hammersley and Atkinsons ord, fordi "the data from each can be used to illuminate the other" (Hammersley & Atkinson 2007:102). Jeg gjorde meget ud af, at beboerne skulle føle sig godt tilpas og trygge under interviewsituationerne. Jeg udførte således interviewene i en uformel ramme over eftermiddagskaffen -og kagen i deres respektive lejligheder.

Jeg var overrasket over, hvor dybe mine interviews med ægtefællerne blev. De åbnede i højt grad op for de dilemmaer og paradokser, der var forbundet med at leve adskilt fra deres plejehjemsanbragte ægtefælle. Jeg vidste på forhånd, at jeg ville bevæge mig ind på det intime felt og spørge dem ind til kærlighed, intimitet og sex. Undervejs følte jeg mig frem og gik nænsomt til værks. Langsomt bevægede vi os ind på de mere følsomme emner, der er forbundet med de ændrede livsomstændigheder. Flere af dem havde undervejs tårer i øjnene, og jeg måtte række dem en lommelet eller en hånd. Jeg var hele tiden opmærksom på deres ve og vel. Jeg blev derfor glad, når de fortalte mig, at det var helt rart at snakke og fortælle om deres situation. Som den eneste udførte jeg mit interview med Bent hjemme i huset, hvor han bor. De andre udførte jeg i Solsikkehuset. Jeg oplevede, som Tjørnhøj-Thomsen (2010) skriver det, at hjemmet skabte en særlig kontekst for samtalen om de mange forandringer, der prægede hverdagen efter plejehjemsflytning og sygdom. At jeg blev vist rundt i huset og fik knyttet fortællinger til diverse familiebilleder, rum og genstande, gjorde mig klogere på den proces, ægtefællerne gik igennem. I deres hjem er de konstant omgivet af ting og genstande, der vidner om de samværsformer, der førhen konstituerede deres samliv. Jeg blev således bevidst om, at de hele tiden - også når de ikke

besøger deres plejehjemsanbragte ægtefælle - mindes om den sorg og det tab, der er forbundet med den nuværende livssituation.

Positioner i felten

Fra feltarbejdets start var jeg over for personalet i Solsikkehuset meget eksplicit omkring min rolle - at jeg ikke ville være en ekstra hånd i en travl hverdag. At jeg ikke ville hjælpe til i plejen og med andre praktiske gøremål, men at mit fokus var at bruge tid med beboerne. Denne forventningsafstemning viste sig med Gulløv og Højlands (2006) ord at blive central for min videre dataindsamling. Som følge af dette satte personalet ikke krav til mig - de forventede ikke noget af mig. Således kunne jeg være i felten på den måde, jeg ønskede. At dette var muligt hænger givetvis også sammen med, at jeg fik skabt en god relation til de ansatte. De viste stor interesse for mit arbejde og spurgte løbende ind til, om jeg mon "fandt frem til noget, eller om jeg havde skrevet noget godt i dag". Blandt personalet fik jeg hurtigt tildelt positionen som "antropologen". Med tiden fik jeg også status som "én man delte personlige ting med". Denne position indtog jeg som oftest, når jeg - særligt i starten af feltarbejdet - prioriterede at spise frokost og drikke kaffe med personalet. Positionen medførte, at jeg - hvis jeg havde behov for det - kunne spørge personalet om hjælp og trække på deres viden. Undervejs i feltarbejdet fulgte jeg ofte beboerne til og fra aktiviteter rundt på plejehjemmet. For personalet var det en stor hjælp, og de betragtede det som om, at jeg gjorde det for deres skyld. Det var dog primært for min egen skyld - som led i at være en del af beboernes hverdagsliv. Generelt var min måde at positionere mig blandt personalet strategisk fra min side. Hastrup pointerer, at antropologen må indtage en strategisk position i felten, "der gør det muligt at deltage i det lokale liv i øjenhøjde med de øvrige deltagere" (Brinkmann & Tanggaard 2010:57). Min strategiske position gjorde det i overensstemmelse hermed muligt for mig at positionere mig som "hende, der havde tid" blandt beboerne. Denne position var betydningsfuld for den empiri, jeg kunne indsamle, da den gav mig adgang til at erfare og få indblik i beboernes verden og hverdag. At min måde at være i felten på dybest set var egoistisk, og at den relation, jeg opbyggede med personalet, var baseret på falske forudsætninger - at jeg "hjalp" dem til egen fordel og af egoistiske grunde, havde jeg det lidt svært ved. Om dette asymmetriske forhold mellem informant og forsker anvender Hastrup (1992) betegnelsen "symbolsk vold".

Modsat personalet viste beboerne ikke umiddelbart interesse for, hvad jeg lavede i Solsikkehuset. De stillede ikke spørgsmålstejn til min tilstedeværelse, og hvorfor jeg kunne bruge så meget tid med dem. Dette var muligvis en af årsagerne til, at der gik noget tid, før jeg fik fortalt dem, hvem jeg var, og hvorfor jeg havde min gang i huset. Men kunne jeg tillade mig at anvende den viden, de gav mig uden deres tilladelse? Det gjorde jeg mig løbende etiske overvejelser over, hvilket er et godt eksempel på, at etiske valg, dilemmaer og spørgsmål - som antropologerne Tine Tjørnhøj-Thomsen og Helle Ploug Hansen (2009) pointerer - knytter sig til alle faser af den antropologiske forskningsproces. Efter jeg fik fortalt beboerne om min tilstedeværelse og mit projekt, ville de til min store lettelse fortsat gerne snakke og fortælle - muligvis fordi de nød, at der var én, der havde tid og viste interesse for dem.

Blandt personalet og beboerne indtog jeg som beskrevet forskellige positioner. Under mine interviews med ægtefællerne indtog jeg endnu en position - nemlig positionen som "den omsorgsfulde og forstående", der rakte dem en hånd eller en lommelet, når tårerne pressede sig på. Jeg har med Hastrups (2010) termer erfaret, hvordan man indefra tolker det fysiske rum i det sociale fællesskab, og har dermed opnået en position som perifer, legitim deltager i felten.

Jeg har efter min afsked med felten reflekteret over, hvorvidt mit køn og alder har medvirket til, at jeg har kunne indtage de positioner, jeg gjorde og dermed få den viden og indsigt, jeg gjorde (Gulløv & Højlund 2006). At jeg - ligesom det meste af personalet på Mindegården er en ung kvinde - tror jeg, har givet mig adgang til en bestemt form for viden. Havde jeg været en mand - og dermed fysisk skillet mig ud - er jeg ikke sikker på, at jeg i samme omfang ville kunne opnå den tillidsfulde og dybdegående relation til deltagerne i felten.

Etiske overvejelser

"Antropologisk vidensproduktion er baseret på relationer mellem mennesker. Derfor ligger der etiske overvejelser i hjertet af ethvert antropologisk projekt" (Bundgaard & Gammeltoft 2018:35). Igennem hele feltarbejdet havde jeg en god relation til deltagerne i felten. Mit feltarbejde var ikke præget af konflikter eller etiske problematikker. Med Tjørnhøj-Thomsen og Hansens (2009) ord gjorde jeg mig dog undervejs overvejelser om, hvorvidt jeg ved at indtræde i beboernes lejligheder overskred deres "private domæne". Trængte jeg mig på,

og kunne jeg tillade mig det? Det var til tider grænseoverskridende at banke på og spørge, om de fx ville drikke kaffe eller se tv med mig. Heldigvis ville de ofte gerne have selskab. Tjørnhøj-Thomsen (2010) pointerer i denne sammenhæng, at det at overskride andre eller egne grænser er en forudsætning for at blive en del af felten. Det blev centralt for min vidensproduktion og relation til beboerne, at jeg "turde" trænge mig på og gå på kompromis med min usikkerhed. Under feltarbejdet gjorde jeg mig løbende overvejelser om, hvorvidt det er etisk forsvarligt at anvende svage ældre som informanter. En gruppe, der sandsynligvis ikke husker, hvad de fortæller og nok heller ikke reflekterer over de mulige konsekvenser, deres deltagelse kan have. Lignende overvejelser gør professor i barndomssociologi Jan Kampmann (2003) sig ift. at anvende børn som informanter. Han mener, at forskning blandt denne sårbare gruppe bør foranledige særlige etiske overvejelser. På mange måder vil jeg mene, at plejehjemsbeboere og børn minder om hinanden, hvad det angår. Det var hovedsageligt, når beboerne i slutningen af interviewene skulle skrive under på samtykkeerklæringen, at jeg blev opmærksom på de etiske implikationer ved at anvende plejehjemsbeboere som informanter. De skrev nærmest under, før de havde fået kuglepennen og hørt, hvad det gik ud på. De svarede som oftest "jeg har ikke noget at skjule", når jeg insisterede på at fortælle dem, hvad de skrev under på. De var ligeglade med, om jeg ville anonymisere dem eller ej.

I dette kapitel har jeg beskrevet, hvordan jeg med inspiration fra hverdagslivstilgangen bestræbte mig på at forholde mig forudsætningsløs og åben til felten og dens deltagere. I takt hermed opnåede jeg en fornemmelse for de aktivitetsmønstre, gentagelser og sociale relationer, som det udforskede genstandsfelt består af - en fornemmelse for det, der er selvfølgelig og upåagtet (Winther 2017a). I de to følgende analysekapitler vil jeg besvare specialets problemformulering med udgangspunkt i min empiri og med inspiration fra de to præsenterede teorier samt andre relevante teoretiske begreber og empiriske studier. Undervejs i analysen indgår flere forskellige navne. Som led i at skabe overblik for læseren, har jeg i bilag 1 vedlagt en kort oversigt over de informanter og ægtepar, som indgår i specialet. Denne kan med fordel anvendes, når analysedelen skal læses.

Kapitel 3: At være plejehjemsbeboer

For at komme tæt på de enkelte beboeres fortolkninger og perspektiver og betone den forskellighed, hvormed de oplever og håndterer hverdagslivet på plejehjemmet, tegner jeg i det følgende et billede af hver enkelt af de fire plejehjemsbeboere. Dette skal desuden hjælpe læseren til at få en fornemmelse for, hvem disse er som personer.

Erik - fysisk svækkelse og samhørighed

”Han skal rette sig ind”

Erik sidder i kørestol og er dybt afhængig af hjælp for at klare hverdagen. En væsentlig konsekvens ved den afhængighed, han oplever, er et tab af kontrol over hverdagen. Han beskriver, hvordan han fx ofte venter længe på at komme op om morgenen, komme på toilettet eller skifte tøj, når han har behov for det. Om det siger han ”det er jo latterligt”, og han fortæller mig, at det, der betyder mest for ham på plejehjemmet, er, at han kan få hjælp, når han har behov for det. Erik oplever (jf. Goffman 1967), at han ikke længere er herre over hverdagens foretagende og rutiner, men i høj grad skal indordne sig plejehjemskonteksten, og det frustrerer ham. Om dette siger konen Magrethe: ”En gammel tømmer vil have styr på alting. Nu skal han jo ligesom vente på, der kommer nogen og vasker ham bagi, hvis der er det, han har brug for, ik. Det er svært for ham at acceptere, at han skal rette sig ind. At han ikke kan få hjælp, når han beder om det, men når de [personalet] har tid”. For at afhjælpe og undgå den lange ventetid forsøger Erik ofte at **få Magrethes hjælp**, når hun er der. ”Jeg lurede ham jo hurtigt” siger Magrethe. ”Han sagde tit, kan du ikke lige, jeg skal lige på toilet, og kan du ikke lige”. Ligesom Erik beder Magrethe om hjælp, er det også hende, han afreager på og viser sin frustration til. Om det siger Magrethe ”han skal ligesom ud med det, som han er aggressiv over for. Han har ligesom noget, han skal ud med.” Antropolog Barb Fiveash beskriver i undersøgelsen ”The experience of nursing home life” (1998), at nogle beboere har oplevelsen af, at de må være eftergivende og underdanige og affinde sig med personalets dagsorden som led i at komme godt ud af det med personalet. Antropolog Jens Kofod (2008) beskriver i overensstemmelse hermed (jf. Goffman 1967), at relationen mellem beboer og personale er kendetegnet ved en asymmetri - at personalet har magten til at udsætte beboerne for omfattende ventetid og afslutte deres relation, hvis de ikke indvilger i plejehjemspraksissen, dvs. udviser empati og

forståelse for personalets travlhed og accepterer at vente. Denne fortolkning kan tilbyde en forklaring på, hvorfor Erik **ikke stiller krav til personalet** og udtrykker sin frustration over for dem, men i stedet over for Magrethe. Han er (muligvis) bevidst om, at han på denne måde - ved at indtage den koloniserende tilgang og samarbejde med personalet (Goffman 1967) - formår at bevare en god relation til personalet, således at han ikke bliver udsat for længere ventetider.

"Fuldstændig pløkket oveni hovedet"

Eriks fysiske begrænsninger forårsager foruden afhængighed af andre menneskers hjælp også en reduceret handlekraft. Han oplever at blive reduceret til at sidde i sin kørestol eller ligge i sengen i sin lejlighed. Han føler sig fanget i lejligheden og i sin egen krop og oplever i takt hermed at miste følelsen af frihed. For Erik har det altid betydet meget at være aktiv og bruge sin krop. Noget han blandt andet har brugt i sit erhverv som tømrer. Han har oplevet en frihed ved at være udenfor og kunne gøre de ting, han gerne ville. Nu sidder han i kørestol og kan ikke længere, som han siger "bare gå ud og tage min cykel og køre hen, hvor det passer mig eller gå en tur. Hvis jeg kunne det, så ville det jo hjælpe betydeligt". Han føler sig fanget i kørestolen og udtrykker frustration og afmagt over at miste sin frihed og autonomi. Det bliver bl.a. tydeligt gennem følgende udtalelse: "Det er jo.. Det at sidde her.. Det kan du jo se. Det er jo åndsvagt. Fuldstændig pløkket oveni hovedet". For Erik er det at være bundet til kørestolen og ikke have mulighed for at bevæge sig frit og komme ud, når han ønsker "en hæmsko" som han siger. Det er ikke et liv, der er værd at leve for ham. Han oplever tabet af autonomi og frihed som uværdigt. Han kan ikke længere bevæge sig, som han har lyst til. Han kan ikke længere selv stå ud af sengen og gå på toilettet. At denne evne tages fra ham, gør at han mister noget af sig selv - noget værdighed og personlighed. Det bekræfter hans kone Magrethe: "Han sidder lige pludselig i en kørestol, ik. Han har været en aktiv tømrer, der har arbejdet siden han var 15 år. Så 64 år og så er han færdig. Han kan jo ikke bare gå ud mere eller sætte sig ud i sin bil og køre, som han kunne før. Så man kan sige, hvad har han af liv. Ingen. Intet!". Med et Goffmansk (1967) udtryk kan man sige, at Erik oplever at blive depersonaliseret. Men om denne depersonalisering skyldes den ventetid, han er underlagt - dvs. plejehjemmets strukturerer og rutiner (jf. Goffman 1967), eller om det skyldes hans fysiske forfald og degenerering - at han ikke længere er i stand til at gå og bevæge sig frit, kan man stille spørgsmålstejn ved. Her vil jeg mene, at Goffmans teori om

totale institutioner har begrænsninger ift. denne opgaves genstandsfelt, plejehjemmet. Jeg vil mene, at det, der er med til at definere Erik og hans velbefindende på plejehjemmet - hvis ikke i højere grad, så i hvert fald ligestillet med ventetiden - er det faktum, at han er gammel og ikke længere kan gå. Det er altså givetvis ikke blot institutionens regulerende rammer (jf. Goffman 1967), men også sygdommen og alderdommen, der frustrerer Erik.

I bogen *The Body Silent* (1990) beskriver antropolog Robert Murphy, hvordan hans fysiske funktionsnedsættelse efter en svulst på rygsøjlen havde konsekvenser for hans selvopfattelse. For ham var det oplevelsen af at miste adgang til sine umiddelbare omgivelser samt isolation, der forårsagede følelsen af at miste sig selv. Ifølge Erik er det at kunne gå "elementært" og "noget enhver burde kunne", og gennem kommentarer som "jeg skal holde mig i gang, så kan det være, jeg kan komme op at gå igen" udtrykker han et håb om at forbedre sine fysiske evner og igen blive i stand til at kunne bevæge sig uafhængigt. Gennem **to ugentlige træninger** med en fysioterapeut forsøger Erik aktivt at påvirke hverdagen på plejehjemmet og genvinde kontrollen over tilværelsen (jf. Goffman 1967). Erik prioriterer træningerne højt, hvilket bliver tydeligt for mig en dag, hvor vi skal finde et tidspunkt, jeg kan tage ham med ud på en gåtur i kørestolen. Flere af de tidspunkter, jeg foreslår, passer ikke ind i Eriks planer, fordi han skal træne. Erik prioriterer altså (i hvert fald i dette tilfælde) træningen højere end at komme med ud på en gåtur, selvom dette også er noget, han finder stor værdi i. Træningerne er vigtige for Erik - muligvis fordi han her oplever at have muligheden for at genvinde det tab af værdighed og autonomi, han oplever. At Erik også finder værdi i at komme ud, oplever jeg, da vi er ude på gåtur en af de følgende dage. Mens vi går rundt i det parcelhuskvarter, der omkranser plejehjemmet, smiler og snakker Erik lystigt, hvilket jeg ikke oplever i samme grad, når jeg snakker med ham inde i hans lejlighed. På gåturen fortæller han med stolthed i stemmen om sin tid i hjemmevernet. Om alle de redningsaktioner han var med til, og hvordan han mødte Magrethe der. Hvordan han med egne ord "fik neglene ind under hende": "Så rendte vi jo på hinanden. Og så tilbød jeg hende, at hun kunne komme med ud i terrænet og få et knald, så det dur til et eller andet. Jeg havde lige fået et udvidet sprængningscertifikat på det tidspunkt. Så det passede jo lige". At være ude i den friske luft er meningsfuldt for Erik. Det minder ham om den frihed, han oplevede i hjemmevernet og i sit virke som tømrer - og måske også bare generelt som menneske. Efter gåturen siger han til mig: "det var sgu en

dejlig tur. Bare det **at komme ud i den friske luft**. Jeg har altid været vant til at være ude i alt slags vejr, da jeg var tømrer". Erik kan ikke holde til selv at rulle langt i kørestolen. Det er derfor ikke muligt for ham at komme uden for, med mindre der er en med ham. I en travl hverdag kan det både være svært at nå for personalet og konen, Magrethe. Det har Erik forståelse for: "Jeg går ud fra, hun [Magrethe] gør det, hun kan, efter den tid hun har". Som alternativ ruller Erik flere gange dagligt op og ned af gangene på afdelingen. Han er ofte i bevægelse. Med egne ord finder han ikke mening i at sidde ved spisebordet i lejligheden og "lave ingenting" og "se ud på trafikken og bilerne på vejen".

"Den samværighed man egentlig havde sammen"

Erik er altid glad for at få **besøg af konen Magrethe**. "Så sker der noget. Så skal jeg ikke sidde her med mig selv" siger han. Han har forståelse for, at ham og Magrethe efter 30 år sammen ikke længere kan bo sammen - at Magrethe "ikke længere kunne have mig boende" som han siger. Det, som Erik fremhæver ved adskillelsen, er mere en tristhed over tabet af den samhørighed, de havde førhen. At deres forhold ikke længere er det samme. Erik beskriver det således: "Jeg tror det er mere den samværighed man egentlig havde sammen, som man mister på en eller anden måde". Efter at have forsikret mig om, at Erik mener samhørighed, spørger jeg ham hvorfor, han tror, de har mistet den. Erik ruller med hjulene på køresolen, så han kører frem og tilbage i små ryk. Det gør han ofte. Så svarer han "vi laver ikke noget sammen". Erik fortæller videre, at ham og Magrethe førhen havde en fælles interesse for hjemmeværnsarbejde og brugte meget tid sammen på det. Han siger ydermere, at han jo ikke oplever noget. At det derfor kun er Magrethe der fortæller og snakker.

Det er tydeligt, at tiden i hjemmeværnet betyder meget for Erik. Hans lejlighed på plejehjemmet er sparsomt indrettet - der er ikke mange personlige ting og genstande at spore. Der er dog nogle få ting, der er betydningsfulde for ham; et par billeder af hans datter og børnebørn, som står i vindueskarmen, en masse krigsfilm og **en lille metalæske** med emblemer og skydecertifikater fra hjemmeværnstiden. Denne står på den samme reol som de mange krigsfilm. En dag viser Erik mig indholdet i metalæsken. Da jeg spørger, om det er noget, man gør sig fortjent til, tager han én af emblemerne op og siger "ja det er for skydecertifikat". Han fortæller videre, at de hovedsageligt sprængte skorstene: "Nogle

meget høje nogle” siger han og smiler. ”Det er dit liv i hjemmevernet, der er deri æsken,” siger jeg efterfølgende. Erik svarer ”ja det kan man godt sige”. Metalæsken bliver et symbol på Eriks tid i hjemmevernet, som han stolt fortæller om. Dette illustrerer, hvordan ting - som antropolog Inger Sjørsløv beskriver det - ”har betydning langt ud over deres direkte nytteværdi” (Sjørsløv 2013:15). Det kan også eksemplificere, hvordan personlige genstande kan spille en rolle for ens følelse af hjemlighed. Det er givetvis næppe tilfældigt, at denne æske er i Eriks lejlighed. Den rummer et element af hjemlighed. Kultursociolog Ida Winther (2017b) skriver i stil hermed, at ting er betydningskabende for menneskers forståelse af deres omgivelser - herunder hjem⁵.

Erik har ikke meget omgang med de andre beboere på plejehjemmet. Han holder sig meget inde i sin lejlighed, men holder dog af at **snakke med Anton**, som bor på etagen under ham⁶. De kender hinanden gennem deres tidligere arbejde. Erik ruller sommetider ned til Anton for at snakke om vind og vejr, men også i høj grad for at mindes gamle dage. En dag jeg er med, ser jeg, hvordan Erik smiler og griner og snakker lystigt med Anton om dengang, de kravlede i de høje master på skibene og slet ikke var bange for at falde ned. ”Det var jo bare noget, man gjorde” siger han. Efter vi har snakket og grinet i en times tid, følges jeg med Erik tilbage til hans lejlighed. På vejen siger jeg, at det var en hyggelig stund - at det var hyggeligt, jeg måtte være med. Erik siger i forlængelse heraf ”ja sådan en snak, der ikke betyder noget”. ”Ja sådan helt uformelt” siger jeg. ”Ja” siger Erik. Ifølge Astrid Bergland, professor i fysioterapi og Marit Kirkevold, professor i sygepleje (2008) er det vanskeligt for plejehjemsbeboere at etablere relationer og kommunikation med medbeboere grundet fysisk og mental svækkelse. I deres studie ”The significance of peer relationships to thriving in nursing homes” udleder de, at personalet spiller en stor rolle i at indlede og opretholde samtaler og social kontakt mellem beboerne (ibid.). Med Anton oplever Erik, at han ikke har behov for hjælp fra personalet til at holde snakken i gang. Snakken flyder naturligt, og det afslappende og uformelle aspekt i deres samtale, er netop det, der gør den så betydningsfuld - og gør, at Erik sætter pris på den. Det bliver også tydeligt, hvordan Erik sætter pris på at snakke med en, der kan være med til at holde liv i minderne og

⁵ Længere nede i analysen kommer jeg nærmere ind på betydningen af personlige ting og indretning for følelsen af hjemlighed og meningsfuldhed.

⁶ Senere i analysen kommer jeg nærmere ind på, hvem beboeren Anton er og beskriver hans oplevelse af plejehjemstilværelsen.

fortællingerne om gamle dage. Én der kan bekræfte ham i, at han stadig har sin egen personlighed og ikke blot er en svækket krop, som muligvis er det billede, han får af sig selv, når han er sammen med de andre beboere. Dette kan tilbyde en forklaring på, hvorfor Erik aktivt **fravælger at socialisere med dem** og vælger samværet med Anton til. De andre beboere minder ham om det, han ikke længere er og kan - det, han ikke ønsker at indse og måske endnu ikke har accepteret. Carlsson og Dahlberg (2002) identificerer i denne sammenhæng i deres studie af, hvordan plejehjemsbeboere orienterer sig socialt, at den sociale kontakt med øvrige beboere ofte er begrænset til beboere, de kender fra tidligere. Herigennem har de mulighed for at opretholde noget af det liv, de havde før. At Erik ønsker at distancere sig fra de andre beboere bliver tydelig med kommentaren "de gamle kællinger, dem gider jeg altså ikke". Dette kan være et udtryk for, at han ikke ønsker at associeres med dem - at han ikke ser sig selv så svag som dem. Men i virkeligheden er det nok nærmere et forsøg på at beskytte sig selv. Beskytte sig selv for at face realiteterne. Kofod (2008) fremanalyserer, at plejehjemsbeboernes reducerede handlekraft og fysiske svækkelse har konsekvenser for deres evne til at præsentere sig som de mennesker, de ønsker. De oplever, at den kropslige svækkelse frarører dem muligheden for at udtrykke denne. Erik og Antons bekendtskab og fælles fortid kan bevirke, at Erik ikke behøver investere så meget i at præsentere sig selv. Anton kender ham og giver Erik en mulighed for at være den, han var engang og bevare et positivt selvbillede i modsætning til de andre beboere på afdelingen.

Dagmar - harmonikaspil og vrede

"Den har jeg arvet fra min far"

I løbet af feltarbejdet hører og observerer jeg ofte, hvordan Dagmar **spiller harmonika** inde i sin lejlighed. Det gør hun flere gange dagligt, og det kan høres på store dele af afdelingen - på gangene, i spisestuen og i tv-stuen. Dagmar spiller altid den samme muntre melodi. Det er den eneste, hun husker. Hver gang jeg besøger Dagmar i hendes lejlighed, får jeg historien om harmonikaen. Det er tydeligt for mig, at der er koblet stærke følelser af nostalgi og glæde til denne materielle genstand. "Den har jeg arvet fra min far". Sådan starter fortællingen altid og gerne med et stort smil på læberne. Fortællingen fortsætter som regel således: "Han var dygtig til at spille. Han spillede til bal, da han var ung. Han

kunne også spille på violin. Det er den, der hænger her. Den var han også god til at spille på". Dagmar fortæller videre om, hvordan faren altid var så hjælpsom og forkælede hende som barn: "Han var god ved mig. Nok også for god. Han gav mig mange ting". Harmonikaen har en symbolsk og relationel betydning for Dagmar (Sjørsløv 2013). Den forbinder hende med sin afdøde far og påkalder sig minder om hans godhed og hjælpsomhed. Det er ikke blot det at spille på harmonikaen, der er betydningsfuld for Dagmar. Det er også den symbolik og de narrativer, den rummer for hende. Til at beskrive den følelsesmæssige proces, hvormed ting tilskrives og tillægges betydning, anvender Kofod (2008) begrebet **animering**. Kofod (2008) beskriver, hvordan plejehjemsbeboerne i hans studie ifm. flytning til plejehjem animerede og kondenserede mening i få ejendele, og hvordan de "encapsulated stories about relations into a few possessions" (Ibid:76).

Dagmar har også andre personlige genstande i lejligheden, som hun animerer og kobler fortællinger til. Bl.a. familie billeder af børn og børnebørn, et bryllupsbillede af hende og Åge og en kongelig porcelænsfigur af en sygeplejerske, som hun fik af sine forældre, da hun blev færdiguddannet sygeplejerske. Men særligt fotografiet af hendes barndomshjem, som har en meget central plads over for sofaen, fortæller hun om. Det minder hende om hendes barndom på landet - om hvordan hun legede på høloftet i laden, og hvordan hendes forældre altid med bekymrede stemmer sagde, hun skulle passe på, når hun tog ud på en ridetur. Bornholmeruret i hjørnet af stuen, som er et arvestykke fra hendes forældre, er hun også meget stolt af. I sit studie identificerer Kofod (2008) tre kategorier af ejendele, der går igen i hver af beboernes lejligheder. Det drejer sig om arvestykker fra deres barndomshjem, genstande der repræsenterer deres ægteskab, samt genstande der repræsenterer børn og børnebørn. Kofod fremanalyserer, at disse genstande symboliserer interpersonelle relationer, der ikke længere er der. Det er tydeligt, hvordan tingene får en følelsesmæssig og relationel værdi for Dagmar, og hvordan hun i høj grad knytter nostalgi og narrativer til dem. Tingene og fortællingerne er (jf. Sjørsløv 2013; Kofod 2008) med til at bekræfte hende i, hvem hun er, holde hende fast i fortiden og dermed tillægge plejehjemstilværelsen mening.

En dag, hvor jeg har taget Dagmar med til et ugentligt arrangement på plejehjemmet, kreativ værksted, bliver det også tydeligt for mig, at det at synge og dermed holde fast i sin

personlige interesse for sang og dans også er betydningsfuldt for Dagmar. Hun har i mange år gået til kor og fundet stor værdi i det. Det gjorde hende glad, fortæller hun. Formålet med det ugentlige arrangement er, ifølge Dorthe som står for det, at skabe et rum for plejehjemsbeboerne, hvor de uforpligtende kan mødes og hygge sig - at de kan være kreative, drikke kaffe og synge nogle gode gamle sange sammen. Før vi begynder at synge, observerer jeg, at Dagmar sidder og kigger rundt - på dem, der kommer forbi, på de andre beboere, ud på efterårsbladene - og drikker af sin kaffe og spiser af sin småkage. Hun ønsker ikke at lave de dækkeservietter, som Dorthe hjælper nogle af de andre beboere med. "Jeg gider ikke lave noget. Jeg vil bare gerne sidde her" siger hun. Efter en halv times tid finder Dorthe guitaren og sangbøgerne frem. Allerede her fornemmer jeg et anderledes engagement fra Dagmars side. Hun retter sig op, smiler og slår hurtigt op på den side i sangbogen, som Dorthe foreslår, der skal synges. Vi synger flere sange, og særligt under sangen "Katinka Katinka" observerer jeg, hvordan Dagmar liver op. Hun tager mig i hånden og svinger den. Hun synger højt med, imens hun smiler med både øjne og mund. Da sangen slutter siger hun "Så kan du komme ud at danse med en, der kan danse vals". Når musikken spiller, ændrer Dagmar karakter. Ved at deltage i arrangementet bliver det muligt for Dagmar at holde fast i sin interesse for musik og dans - holde fast i sig selv og skabe mening.

"Hun beder mig slikke gulvet"

Det er vigtigt for Dagmar at bevare sin værdighed og selvrespekt på trods af hendes voksende funktionstab og brug for hjælp. Det bliver blandt andet synligt for mig en dag, hvor jeg sidder med hende i spisestuen. Da en ansat, Lise, kommer gående igennem lokalet på sin vej ind til køkkenet, siger Dagmar til mig "jeg har lyst til at sparke hende der ad helvede til". Jeg spørger hvorfor, hvortil Dagmar svarer "jeg kan ikke lide hende. Hun kan heller ikke lide mig". Jeg spørger Dagmar, om hun har spurgt Lise, hvorfor hun ikke kan lide hende. Hun svarer nej, og jeg spørger, hvordan Dagmar så ved, at Lise ikke kan lide hende. Dagmar læner sig frem mod mig, lægger armene på bordet og siger "det er den måde, hun opfører sig på". "Hvordan opfører hun sig da?" spørger jeg. "Som om det var noget, man trådte på. Og så får jeg også lyst til at træde på hende". Efter lidt tid kommer der endnu en ansat, Jannie, gående forbi os med retning mod køkkenet. Om hende siger Dagmar "hun beder mig slikke gulvet. Hun er en heks". Jeg spørger hvorfor. "Hun kan ikke lide mig, og jeg

kan ikke lide hende” responderer Dagmar. Jeg spørger Dagmar, hvorfor Jannie ikke kan lide hende, og Dagmar svarer ”fordi **jeg siger hende imod**”.

Ifølge Goffman er en stigmatiseret person en, der er “reduced in our minds from a whole and usual person to a tainted, discounted one. Such an attribute is a stigma” (Goffman 1963:3). Goffman siger videre, at stigmatiserede personer ikke får vist den respekt og værdighed, som deres person normalt skulle kræve, og som de forventer at modtage (Ibid.). Set i lyset af dette kan Dagmar ses som en person, der oplever at være stigmatiseret. Hun oplever muligvis, at Lise og Jannie ikke behandler hende med den værdighed og respekt, hun ønsker. Med udsagn som ”som om det var noget, man trådte på” og ”hun beder mig slikke gulvet” bliver Dagmars oplevelse af frustration, fortvivlelse og ydmygelse tydelig. Hun føler, hun bliver set på som affald - noget man bare kan træde på, og at der sættes urimelige krav til hende (jf. Goffman 1967 og magtforholdet mellem patient og ansat). Hun oplever at blive set ned på af Lise og Jannie - at blive reduceret til en patient med Goffmans (1967) termer. Hun har givetvis ikke oplevelsen af at blive mødt som et værdifuldt menneske med ressourcer og status. Socialantropolog Richard Jenkins påpeger konsekvenserne af at blive stigmatiseret således: “Others make demands on us (...). Others don’t just perceive our identity, they actively constitute it. And they do so not only in terms of naming and categorising, but in terms of how they respond to or treat us” (Jenkins 1996:74).

I undersøgelsen ”Encounters in Swedish nursing homes” (Westin & Danielson 2007) giver plejehjemsbeboere udtryk for en oplevelse af at være degraderet til ingenting, når personalet ikke ser dem som unikke individer og ikke tager udgangspunkt i deres egne ønsker og behov. Kirkevold (2002) fremhæver, at personalet ofte ikke medtænker og inddrager plejehjemsbeboeres ressourcer i plejen. Kirkevold (2002) pointerer vigtigheden i at gøre dette, da beboerne gennem livet har udviklet en mestringssevne og viden om dem selv, som er vigtig at tage højde for. Det kan dog i praksis ifølge flere etnografiske studier være svært at realisere denne individuelle pleje i en travl hverdag (McGiltin et al. 2007; Bland 2007). Relationerne mellem personalet og beboerne er institutionaliserede. De bærer præg af og formes af plejehjemmets institutionelle rammer (jf. Goffman 1967). Når jeg i løbet af feltarbejdet snakker med personalet om Dagmar, fortæller flere af dem, at hun kan være svær at være inde ved i morgenplejen, da hun til tider ikke ønsker hjælp af dem, og at

det i en travl hverdag kan være svært at nå at tage Dagmars egne ønsker og behov i betragtning. Af denne grund giver flere af dem udtryk for, at de sommetider forsøger at undgå at komme ind til Dagmar. I sit studie argumenterer Kofod (2008) for, at plejehjemsbeboerne som kompensation for deres voksende kropslige svaghed forsøgte at skabe relationer til plejepersonalet for at bevare og gendanne deres selvfølelse og præsentere et positivt selvbillede. Kofod fremanalyserer, at de gode beboere - og dem personalet i høj grad ønskede at etablere gensidige relationer med - var "those in a good or cheerful mood" og "residents who appreciated their assistance in the right way" (Ibid.:124).

Set i lyset af ovenstående kan Dagmars frustration og følelse at blive set ned på bunde i, at hun ikke oplever at blive set som et unikt individ med ressourcer og ikke formår at skabe relationer med personalet, fordi hun modsætter sig og ikke sætter pris på den hjælp, hun modtager. Hermed får hun ikke muligheden for at præsentere sig selv, som hun ønsker. Dagmars **modstand og uforsonlighed** (jf. Goffman 1967) kan således være et udtryk for, at hun ikke accepterer at blive set ned på, men kæmper for at blive set som et værdigt individ. Med andre ord forsøger Dagmar gennem modstanden - gennem brugen af den uforsonlige strategi tilsyneladende at forhandle og ændre sin situation (jf. Goffman 1967).

Undervejs i feltarbejdet bruger jeg primært min tid og interesse på plejehjemsbeboerne. Jeg oplever, at beboerne sætter pris på den tid, jeg har. De sætter pris på, at jeg har tid og lyst til at lytte til deres levede liv og derved behandle dem som personer med en historie. I dette lys bliver min rolle som feltarbejder betydningsfuldt. Jeg oplever at blive en person, som de kan præsentere deres liv for. Hvad angår Dagmar oplever jeg, at hun ændrer karakter - åbner sig op - som følge heraf. Under vores snakke aer hun mig fx ofte på kinden eller dasker mig blidt på skulderen. Eller sætter mit hår om bag ørerne og nulrer ved mine øreringe. At Dagmar er så modtagelig over for mig kan skyldes, at jeg - grundet min tid og investering i hende og hendes tidligere liv - formår at møde hende som det menneske, hun hungrer efter at være og blive set som. Det menneske, som holder af at spille på og fortælle om sin højtelskede harmonika.

"Han kommanderer med mig"

Dagmar giver udtryk for, at hun er glad for manden Bent og hans besøg. Når hun omtaler ham, er det altid på følgende måde: "Jeg har en god mand, og jeg er glad og tilfreds med

ham. Jeg har ikke noget at klage over. Han har ikke banket mig. Det skal han sgu heller ikke, så banker jeg igen. Så får han nogle på skrinet". Til sidst griner Dagmar og slår en knytnæve i bordet. Bent kommer jævnligt med blomster til Dagmar, som han har plukket i deres have. Det sætter Dagmar pris på. Hun mener dog, at det er noget han gør, fordi han synes, han skal. Da jeg siger, at det da er lidt romantisk af Bent at komme med blomster, griner Dagmar højt og siger "det har han altid været sød til". Men når jeg spørger hende, om hun gerne vil have, at han kommer noget oftere, svarer hun "nej det er jeg ligeglad med. Jeg kan godt lide at være alene somme tider." Dagmar siger videre om Bent: "Han kommanderer med mig. Han skælder mig ud". At Bent, ifølge Dagmar, ikke behøver komme oftere end han gør kan være et udtryk for, at hun oplever, at Bent ligesom personalet med sin skælden ud og kommanderen ikke møder hende som det menneske, hun ønsker at være og præsentere. Når Bent ikke er der, skal hun ikke forholde sig til ham, og det kan være en forklaring på, hvorfor hun kan lide at være alene. Således skal hun ikke tage stilling til noget eller nogen, og der er ikke nogen, der sætter krav til hende. En anden forklaring på, at Bent, ifølge Dagmar, ikke behøver komme oftere, kan være, at Dagmar fornemmer, at Bent ikke altid har lyst til at komme på besøg. Hun siger i hvert fald til mig, at "han synes nok, han er nødt til at komme". Dagmars **tilsyneladende "ligegladhed"** med, hvor ofte Bent besøger hende, kan i lyset heraf ses som et forsøg på at beskytte sig selv. Beskytte sig selv for at opleve at Bent ikke vil hende, og på denne måde måske forsøge at holde fast i en form for værdighed.

Bodil - at holde sig i gang og hjemlighedsfølelse

"Det er nok sværere for mig, end det er for ham"

Bodil affinder sig med plejehjemstilværelsen og adskillelsen fra manden Åge. Hun fortæller mig med klarhed i stemmen, at de ikke kunne få det bedre, end de har det nu omstændighederne taget i betragtning. Hun ved, det er det bedste og rigtige for dem, at hun bor her, fordi Åge, som hun siger "ikke kunne blive ved at holde til det. Han tog faktisk lidt skade af at have sygeplejersker rendende i huset morgen, middag og aften. Han var meget overanstrengt og belastet af de sygeplejebesøg". Bodil udtrykker en lettelse over, at hun ikke længere skal tynde og belemre Åge med dette. På trods af Bodils rationalitet og resignation over at bo på plejehjemmet udtrykker hun alligevel også en utilfredshed og sorg over den nye tilværelse. Utilfredsheden bunder i en oplevelse af manglende og skiftende

personale. "Altså jo længere tid jeg har boet her, så opdager jeg jo små ting. Man kan godt se, der er nogle ting, der kunne være bedre - fx at der var lidt mere personale. Og så kan jeg være træt af, når der kommer vikarer. Jeg gider ikke være model". Bodil er den eneste på plejehjemmet, der skal have tømte kateter, og derfor oplever hun ofte, at der kommer social- og sundhedsassistentelever, der med Bodils ord "øver sig på mig". Og det kan nogle gange "gøre ondt, når de ikke ved, hvordan man gør".

Sorgen bunder i, at det ikke er nemt for Bodil at bo adskilt fra Åge efter 75 år sammen. Hun oplever, at hende og Åge glider længere fra hinanden jo længere tid, hun har boet på plejehjemmet. Hun fortæller med sorg i stemmen, at "nu har jeg været her i to år, og det rykker altså en lille smule alligevel, og det er simpelthen fordi, vi ikke rigtig har det seksuelle med mere, for det betyder så meget for os, uden at vi egentlig har tænkt det". Imens Bodil fortæller, at det altid har betydet meget at være intim og have sex med Åge, bliver hendes toneleje mere lystig, og hendes øjne lyser op for en stund: "Det har betydet meget for mig med sex og sådan siden ungdommen. Jeg har altid lagt op til, at vi skulle have lidt sjov. Bodil giver udtryk for, at hun savner berøring og nærhed - at "sove sammen med Åge og høre hvordan han sover og alt det erotiske. Det svinder lidt. Det er sådan lidt sværere at **holde liv i nu**, men vi forsøger. Det er nok sværere for mig, end det er for ham, for min grænse for nærhed.. Altså jeg har mere behov for ham, end han har for mig". Bodil fortæller mig, at Åge ikke har så meget lyst til at være intim på plejehjemmet - "det bliver jo så upersonligt her på en institution" fortæller hun, at han siger. Derfor **inviterer Åge hende hjem i huset** en gang imellem, hvor det er mere privat. Med alderen kan manglende lyst og fysiske forandringer i kroppen ifølge antropolog Bjarke Oxlund (2018) have indvirkning på seksualiteten og ændre på det seksuelle mulighedsrum. Bodil har (trods sin høje alder og fysiske svækkelse) stadig lysten og begæret til sex, men mister i høj grad den fysiske mulighed for at handle på den i og med, at hun bor på plejehjem. Dette gør noget ved hendes følelse af menneskelighed - der er en tydeligt sorg forbundet med dette. Men for Bodil handler det givetvis ikke blot om, at hun mister sex. Det handler tilsyneladende om mere og andet end bare sex - det handler også om kærlighed og om at miste ømhed. Om at miste muligheden for at udvise ømhed for en anden person og forsvinde ud af sin krop og over i et andet menneske - dvs. den spirituelle eller åndelige oplevelse, der kan være i at elske med et menneske, man er så tæt på.

I min snak med Bodil berører hun det tabu, der kulturelt set er forbundet med ældre og seksualitet (ÆldreForum 2010). Hun siger: "Mit barnebarn spurgte mig, om det er noget, man bliver ved med. Jamen mange tror jo, at det er sådan noget forældre ikke gør, men det gør man jo. Også når man er gammel". I artiklen "Seksualitet, intimitet og samliv i hele livet" skriver sociolog Morten Emmerik Wøldike (2018), at seksualitet ofte ses som et overstået kapitel eller en mindre vigtig del af livet, når man bliver ældre. Dette på trods af at de fleste, uanset alder, synes at et godt seksualliv forøger livskvaliteten. I denne sammenhæng pointerer Wøldike, at der er behov for et opgør med denne afseksualisering af alderdommen og for at skabe et mere nuanceret og mangfoldigt sprog samt en positiv dialog om seksuel sundhed og trivsel i sundheds- og omsorgssektoren. Ifølge Rikke, en ansat i Solsikkehuset, er det svært, men nødvendigt at snakke med beboerne og deres ægtefæller om sex og intimitet ved indflytning: "Det kan godt være lidt svært at spørge ind til, men det jo er noget, man bliver nødt til. Man skal jo respektere deres privatliv - give dem plads til det og spørge, om der er noget, man kan gøre for at lade dem bibeholde det". Rikke fortæller mig i den forbindelse, at hun snakkede med Bodil kort tid efter, hun var flyttet ind på plejehjemmet. Herom siger Rikke: "Bodil gav tydeligt udtryk for, at hun ønskede et kateter i maven, så den ikke hang i vejen, så de stadig kunne have sex". I tidsskiftsartiklen "Når kroppen taler sit eget sprog" (Myler 2018) konkluderes det, at det at tale med borgere om deres seksualitet er udfordrende og tabubelagt for mange sundhedsfaglige personer. Det fremanalyseres, at man ved at fokusere på den nonverbale kommunikation kan fremme samtalen om seksualitet, så den opleves mindre udfordrende for både de sundhedsfaglige og borgerne.

Bodil fremhæver altså en sorg over fraværet af berøring og nærvær, som altid har været vigtig for hende. Hun giver ligeledes udtryk for en følelse af ensomhed og alenehed uden Åge. Hun er fx ked af, at han - når han dagligt besøger hende - "allerede er væk efter en time. Så kan jeg godt blive lidt tom indeni. Men altså han har jo også sit eget, og han skal jo også leve sit liv". Bodil er også ked af, at Åge ikke tager del i det sociale liv på plejehjemmet. Når han er på besøg, sidder de altid inde i lejligheden, fortæller Bodil, og hun "kan ikke få ham med til nogle arrangementer". Men Bodil sætter alligevel med egne ord "umådelig pris på hans besøg. Han er meget trofast". Det er også tydeligt, at Bodil er meget stolt af Åge. Fx når hun siger, at "han er tusindekunstner. Han er forfærdelig dygtig. Han kan alverdens ting.

Han har bygget huse og bygget skibe, og jeg har altid stået ved siden af og støttet ham". Hun fortæller videre om, at hende og Åge har sejlet i hele Danmark og Nordtyskland i deres 12 meter lange katamaran. At de også har været hele vejen op igennem sluserne ved Gøteborgkanalen, og at "det var meget spændende for sådan nogen landkrabber som os". Imens Bodil fortæller dette, ser og mærker jeg, hvordan stemingen i rummet ændres, hvordan Bodil lyser op, smiler og med indlevelse gestikulerer og fortæller med hele kroppen. Det var generelt meget karakteristisk for mine snakke med beboerne, at når de **fortalte om deres fortid**, så skete der noget med stemningen i rummet. Så livede de op og blev nærmest helt andre personer. Men jeg sporer også en længsel i Bodils krop og mimik, når hun med let sænket hoved og rynket pande siger "jeg var sådan set ked af, at han solgte den, men vi kan jo ikke blive ved. Det er svært at forstå. Men alting har jo en ende. Det, der var engang, er ikke nu - jeg må jo ligesom acceptere situationen i dag". Når snakken falder på Åge, er der som regel både knyttet glæde, længsel og sorg til Bodils fortællinger.

"Jeg er nødt til at have noget at lege med"

Ligesom Erik finder Bodil ikke værdi i at lave ingenting, som for hende er lig med at kigge ud på trafikken eller fuglene i haven. For Bodil handler det om, at 'ingenting' giver plads og rum til svære tanker om livet, som hun forsøger at holde på afstand ved at holde sig i gang.

Matilde: "Er det din kabale?"

Bodil: "Ja. Det er den første. Den er let. Nu går det bare derudaf". Bodil klikker på musen.

Matilde: "Vender du ét eller tre kort fra bunken ad gangen?"

Bodil: "Den her den er let. Så det er ét kort".

Matilde: "Når jeg spiller kabale, vender jeg altid kun ét kort ad gangen".

Bodil griner, klikker videre og siger: "det gør jeg ikke, fordi det er vilkårligt hver gang, hvad den tager. Forstår du, det er ikke noget, jeg bestemmer. Bøvs, det er det kaffe" siger Bodil, efter hun har slået en bøvs.

Matilde: "Du tænker hurtigt".

Bodil: "Ja det gør jeg. Min hjerne den kører. Det er også derfor, jeg er nødt til at have noget at lege med. Jeg skal gerne holde mig i gang hele tiden for ikke at tænke for meget. Jeg vil helst lave noget hele tiden. Noget der optager mig.. Nåh jo den passer, hovsa.. Sådan har jeg det altså".

Imens ovenstående samtale finder sted mellem Bodil og undertegnede, sidder Bodil ved sit skrivebord og **laver kabaler** på sin pc. Det gør hun dagligt. Altid fire styks efter morgenmaden. Og altid med en kande kaffe på bordet. Det er én af de måder, hvorpå hun holder sig beskæftiget og skubber tankemylderet væk. Det gør hun også, når hun **broderer, laver puslespil, maler små akvarelbilleder, læser erindringer og følger med i nyhederne på sin pc**. Om dette siger hun "det er terapi for mig". Kultursociolog Birthe Bech-Jørgensen (1994) bruger, med inspiration fra sociolog Alfred Schutz, begrebet "upåagtede handlinger" til at beskrive, hvordan mennesker genskaber og gentager hverdagens selvfølgheder gennem rutiner og ritualer, som kan bidrage til at skabe overskuelighed og struktur i hverdagslivet. De selvfølge aktiviteter har ifølge Bech-Jørgensen (1994) betydning - de signalerer normer og værdier og er meningsskabende. Om den rutineprægede måde, hvorpå de fleste mennesker lever og handler i deres hverdagsliv, siger sociolog Henrik Dahl i forlængelse heraf: "Der er ikke noget trist i dette. Tværtimod er det for de fleste mennesker en dyb kilde til glæde og meningsfylde" (Dahl 1997:35). Med inspiration fra Bech-Jørgensen (1994) og Dahl (1997) kan man sige, at Bodil med ovenstående upåagtede handlinger og rutiner forsøger at **skabe sin egen struktur** og hverdag i de mange strukturer, der (jf. Goffman 1967) er i og karakteriserer hverdagen på plejehjemmet. Hun forsøger muligvis at gøre disse strukturer til sine egne. Det er vigtigt for Bodil at udrette og gøre noget hver dag - at lave lidt mere på puslespillet eller male lidt mere på akvarelbilledet. Det giver hende en følelse af at **lave noget smukt eller meningsfuldt** - at der er behov for hende. At hun laver noget, som andre mennesker kan værdsætte. Aktiviteterne repræsenterer således en mulighed for at skabe mening og struktur i en ellers struktureret og rutinepræget hverdag. Det vidner kommentaren "det er terapi for mig" om. Flere etnografiske studier har undersøgt plejehjemsbeboeres oplevelse af de faste rutiner og strukturer, der præger plejehjemskulturen. Nystrøm og Segesten (1994) finder, at rutinerne (jf. Goffman 1967) tilbyder beboerne få valgmuligheder, hvilket kan forårsage og medvirke til en oplevelse af manglende kontrol. Houg (1997) og Fiveash (1998) finder modsat, at rutiner og faste strukturer kan være medvirkende til at skabe forudsigelighed og dermed øget tryk blandt beboerne.

En anden måde, hvorpå Bodil holder sig beskæftiget og finder mening i dagligdagen er at **drage omsorg for og tage ansvar for de andre beboeres ve og vel**⁷. Fx når hun sætter sig ind i tv-stuen for at glæde Gerda (en beboer). Herom siger hun: "Jeg kommer tit herind for Gerdas skyld. Hun er tit så negativ. Hun kan godt lide mig. I dag vil jeg spørge hende, om hun ikke godt kan lave sådan en her". Bodil viser mig en pompon, hun har lavet i lilla garn. Bodils omsorg kommer også til udtryk i følgende samtale, hvor hun forsøger at forklare Agnes (en anden beboer), hvad der sker i fjernsynet. I Tv-avisen er der et indslag om CO2-udledning. Herom siger Bodil "det er noget værre noget". "Hvad er de blevet smittet med?" spørger Agnes. Bodil siger, at det er noget forurening, der er i luften, hvortil Agnes siger "jeg kan ikke høre det". "Når du får skyllet ørene, kan du høre igen" responderer Bodil og lægger hånden på Agnes skulder.

Selvom Bodil sætter stor pris på sin fortsatte evne til at holde sig i gang, er det med hendes egne ord også "nogle gange frygteligt med sådan et kvikt hoved". Hendes kvikhed viser sig på flere måder at være en udfordring for hende. Først og fremmest fordi den ikke går godt i spænd med hendes mani-depressive sygdom. Hun kan føle sig fanget i alt det, hun sætter i gang og det ansvar, hun pålægger sig selv, da hun ikke altid kan leve op til det: "Når jeg ikke har energi til at gøre de ting, jeg gerne vil, og alt det jeg sætter i gang, bliver jeg ked af det". Bodil kan ligeledes føle sig fanget i et ansvar, som hun føler, at personalet til tider pålægger hende: "De [personalet] forventer af mig, at jeg hjælper de andre [beboere], og jeg tror de glemmer lidt, at jeg også er syg. Jeg er bare syg på en anden måde - man kan ikke se det. Jeg var glad, da bordene blev rykket rundt, så jeg ikke længere kunne hjælpe Gerda med at spise". Kofod (2008) beskriver, hvordan personalet i spisesituationer kunne finde på at udnytte de beboere, der formåede at snakke og holde en samtale i gang: "Staff could take advantage of talkative residents" (Ibid.:147). Måske oplever Bodil, at personalet på samme måde udnytter hendes kognitive og fysiske evner ved spisesituationer. Hun oplever muligvis personalets tilgange som urimelige eller krænkende og svære at navigere i. Skal hun optræde som den gode patient, der hjælper personalet, eller skal hun tage hensyn til sig selv og sin sygdom? Vælger hun at samarbejde med personalet og med Goffmans (1967) ord indtage den koloniserende tilgang, kan hun opnå privilegier og fordele. Når Bodil

⁷ Bodil er kognitivt mere velfungerende end de andre beboere på afdelingen.

vælger at hjælpe de andre beboere i spisesituationer, kan det med et Goffmansk (1967) perspektiv anses som en strategisk handling - en måde at forbedre sin egen position.

Kombinationen af Bodils sygdom og hendes søgen efter meningsfuldhed gennem det at holde sig i gang viser sig nogle gange at bide hende i halen. Bodils iver efter at holde sig i gang kan nogle gange skabe konflikter mellem hende og de ansatte. Fx når hun går ud i køkkenet og smører morgenmad. Om det siger hun: "Jannie [en ansat], der ellers er så sød, hun har rigtig holdt mig i skole med, at jeg ikke må gå i køkkenet. Men jeg er nok også lidt bedreviddende, eller hvad skal jeg sige". Bodil griner og fortætter: "Jeg tror måske ikke rigtig, de regler gælder for mig". Dette eksemplificerer, at Bodil ikke blindt overtager og accepterer de gældende regler, men sætter sig i opposition til personalet og muligvis forsøger at **bryde reglerne**. Med et Goffmansk (1967) udtryk kan man sige, at Bodil i dette tilfælde anvender den uforsonlige tilpasningsstrategi. Bodils velfungerende kognitive evner viser sig også at være en udfordring for hende, fordi hun nogle gange kan blive irriteret på de andre beboere. Hun synes, de opfører sig barnligt. Fx når Bente (en beboer) sidder i tv-stuen og synger julesalmer om sommeren, mens Bodil laver puslespil og forsøger at se tv. Om dette siger hun "det er nogle gange lidt barnagtigt, synes jeg".

Som beskrevet ovenfor gør Bodil meget for at holde sig i gang og dermed holde fast i sig selv. Holde fast i de ting, der giver mening, men som til tider grundet sygdom og oplevede krav fra personalet kan være svære at holde fast i.

"Lejligheden er jo mit lille hjem"

"Mange af mine møbler er jo ligesom dem, der er i huset. Vi har været i genbrugsen og finde nogle, der ligner. Så minder det jo om huset. Åge har ligesom mig en sort lædersofa og et mahognibord, og det der bord, det har Åge lavet og kommoden også. Og så købte vi det skab der i teaktræ. Sådant har Åge også, der ligner". Som det fremgår af ovenstående udsagn har Bodil og Åge gjort noget for at indrette Bodils lejlighed på plejehjemmet, så det minder om huset. Bodil fortæller mig, at dette betyder noget for hende. Måske af denne grund har hun, som hun siger, følt sig hjemme i lejligheden fra den første dag. "Lejligheden er mit lille hjem nu" siger hun. Det er ikke kun **møblerne** - men også de **malerier, fotografier og familie billeder**, der hænger på væggene - der har en stor betydning for Bodil. Hun har selv malet mange af malerierne. De fleste forestiller engle og er hovedsageligt malet i lyse

farver. Bodil kalder malerierne for sine engle. Hun fortæller, at der også hænger mange af hendes malerier i huset. Ud over malerierne prydes væggene i lejligheden også af diverse fotografier af natur; trækroner, blade, sten, nedfaldne æbler osv. Om fotografierne siger Bodil: "Det er Åge, der tager dem. Han er så dygtig til det. Han har også en masse hjemme i huset, men jeg har de fineste her". Det er tydeligt, at de nøje udvalgte møbler og personlige ting og genstande spiller en rolle ift. Bodils følelse af hjemlighed på plejehjemmet. I sin undersøgelse af canadiske ældre menneskers overgang fra eget hjem til plejehjem konkluderer antropolog Jean-Sébastien Marcoux, at det er ting og ejendele, der gør stedet til deres hjem - at beboerne "create their sense of place with possessions" (Marcoux 2001:215). Bodil har mere eller mindre bevidst indrettet lejligheden som en kopi af huset, hun ikke længere kan bo i. Ved at opstille en sådan form for kulisser, får hun mulighed for at holde fast i sig selv og de minder og fortællinger, der er knyttet til dertil. Holde fast i noget, der er ved at forsvinde eller krakelere. Gennem indretningen forsøger Bodil således at hjemliggøre et institutionaliseret rum og derigennem holde fast i sin værdighed, selvrespekt og livshistorie. Kofod (2008) viser i denne sammenhæng, hvordan personlige ejendele har betydning for beboernes følelse af at være nogen og have en livshistorie. Han argumenterer for, at beboerne - i takt med opløsningen af deres hjem ved flytning til plejehjem - oplevede en opløsning af sig selv som personer, idet de skulle skille sig af med betydningsfulde ejendele, som ikke kunne være i lejligheden på plejehjemmet. Goffman taler i denne sammenhæng om, at vi som mennesker følelsesmæssigt lægger noget af os selv i vores ejendele, og når vi i forbindelse med total-institutionalisering berøves disse "identifikationsudstyr", mister vi noget af os selv (Goffman 1967:31-32).

Bodil fortæller mig, at hun sammen med Åge flyttede meget rundt, da børnene var små: "Vi flyttede ni gange på to et halvt år med fire børn". I den sammenhæng fortæller Bodil, at hun altid har været meget god til hurtigt at få det til at ligne et hjem - og føles som et hjem. Lige meget hvor de boede. Ifølge Winther (2006) kan følelsen og stemningen af hjemlighed opstå flere steder, hvis der er andre mennesker eller genkendelighed til stede. Ud over dette spiller "gentagelighed" også en rolle: "Vigtigt er det, om man kommer der tit. At komme et sted tit betyder, at man bedre kan føle sig hjemme" (Ibid.:189). Med udgangspunkt i et fænomenologisk interviewstudie af fire ældre kvinder i USA argumenterer Shenk et al.

(2004) for, at et sted gøres hjemligt og skabes over tid gennem de daglige aktiviteter, der finder sted der. Studiet beskriver, hvordan de ældre kvinder med tiden skabte hjemlighed og opbyggede en inderlighed med det sted, de boede og således næsten voksede sammen med det (Ibid.). Taget dette studie i betragtning - og det faktum at plejehjemmet er en arbejdsplads og dermed reducerer beboernes privatliv (jf. Goffman 1967) - kan man stille spørgsmålet, om det er illusorisk at kalde et plejehjem for et hjem? Beboerne på plejehjemmet (i hvert fald de fleste af dem) har ikke den fysiske evne til at gøre brug af lejligheden og dermed vokse sammen med det og konvertere det til et hjem. Hvad Bodil angår betegner hun lejligheden som sit hjem. Måske hun virkelig føler sig hjemme der. Måske det mere er et forsøg på at overbevise sig selv om det, fordi hun ved, det ikke kan være andeledes. Ift. sidstnævnte siger hun "jeg har ikke så stor tilknytning til huset. Det her [lejligheden] er mit hjem. Det er det bedste for os".

Bodil omtaler lejligheden på plejehjemmet som sit hjem - ikke plejehjemmet som helhed. Hun fortæller mig, at hun synes, der mangler hygge og varme i fællesarealerne. Også i dagligstuen: "Her kunne altså godt være nogle flere blomster. Og så mangler der altså også noget hyggebelysning. Fx kunne vi jo have nogle lampeskærme eller noget, der hænger ned fra loftet". Bodil siger videre: "Nej der er ikke særlig hyggeligt her. Det er sådan lidt.. Altså jeg går hen og spiser, og så er det det". Bodil fortæller, at hun godt kan lide at **snakke med sin bordkammerat Per** under måltiderne. Det tilfører et strejf af hygge og hjemlighed. "Det er jo ikke så hyggeligt til måltiderne, men det hjælper at snakke med Per, selvom han er noget døv".

Anton - humor og historiefortælling

"Vi må jo holde fast i minderne"

Anton er glad for at **fortælle historier og mindes gamle dage**. Han fortæller ofte de samme anekdoter om dengang han sejlede verdenshavene tynde. Om hvor populære ham og de andre besætningsmedlemmer var, når de tilbage i 50'erne kom ind til en lille Grønlandsk bygd og gav den lokale befolkning gamle aviser og fiktede deres elektronik. "Vi kunne jo ordne næsten alt for dem". Og om hvordan han sammen med de andre unge fyre nedlagde de smukke lokale piger - hvordan de lavede ballade med dem, men altid var ordentlige. De gjorde i hvert fald aldrig noget, deres mødre ikke ville have dem til. "Joh, vi var nogle pæne

fyre dengang - tror jeg nok. Ja, jeg har været en rigtig fåle kår, som de sagde de gamle jyder. Det var ude på landet, når man rigtig var sådan en, der kunne alting og nedlægge damer og sådan". Når Anton fortæller, er det ofte med et kækt smil og et blink med øjet efterfuldt af kommentaren: "Vi må jo holde fast i minderne". Professor i gerontologi William Randall (1997) fremhæver i denne sammenhæng, at "storytelling (...) is central to our being human both guiding our interpretations of the events of our own lives and structuring our interactions with the lives of others". Gennem fortællinger om sig selv skaber man mening og bliver bekræftet i, at man eksisterer (Ibid.). Det er højst sandsynligt derfor, det er så betydningsfuldt for Anton at fortælle om sine minder gang på gang. I forlængelse af fortællingerne siger Anton ofte, at han altid har fundet sig til rette, hvor end han var: "Jeg har altid kunne falde til alle steder. Om det så var på et kongeskib eller på en eller anden beskidt gråhvalekajak, og jeg har næsten ikke taget skade. Det har altid været godt, og jeg har altid kunne indrette mig efter det. Og nu er jeg her og har det også fint". Ifølge Anton spiller hans tidligere arbejdsliv og erfaringer en rolle i den tilfredshed, han oplever ved at bo på plejehjemmet. At Anton befinder sig godt på plejehjemmet kobler han selv sammen med sit tidligere erhverv i søværnet, hvor han var vant til at være hjemmefra i længere tid ad gangen. Det samme gør konen Ingrid, når hun siger: "Han har jo været vant til at skulle vænne sig til mange ting. Også været vant til at det måske var ensomt. Det betyder måske noget, når man ender sådan et sted her".

Når Anton fortæller om sin fortid tager han ofte udgangspunkt i de **figurerer og genstande**, som han har haft med hjem fra diverse destinationer rundt i verden. De står på reolen over for den læsestol, han altid sidder i. Han siger herom: "Ja jeg har meget ragelse. Jeg elsker det hele. Der er som regel en historie til det hele. Og jeg har sat numre under dem og skrevet lidt til dem, så folk kan huske historierne, hvis de ikke har hørt efter, når jeg har fortalt dem". Disse ting betyder med Antons egne ord "umådeligt meget" for ham. Når jeg spørger, om der er andre ting, der betyder meget for ham i lejligheden, fremhæver han sine bøger. De står også på reolen over for lænestolen. Om bøgerne siger Anton: "De er utroligt vigtige. Jeg læser meget tysk og engelsk - så noget har jeg da lært. Jeg har et lager mere hernede i kælderen. Så klarer jeg den det tid, jeg har tilbage". Anton finder værdi i at læse og opretholde evnen til at **læse engelske og tyske bøger**, som han lærte via sit arbejde. "Jeg

skal sgu ikke sidde og glo ind i væggen ligesom nogle af de andre [beboere] gør. Når jeg går derude [peger ud på gangen] kan jeg se, at der sidder en enlig mand eller en enlig kone. Og så glør de fandme stift ind i en væg. Det er grufuldt”.

De ting, Anton fremhæver som de mest betydningsfulde, er alle placeret på hans reol. De har ligesom ved Dagmar fået den mest centrale plads i stuen - over for lænestolen. Man fristes næsten til at sige, at disse ting udgør et alter, som dagligt bekræfter dem i, hvem de er og var. Gennem tingene, som rummer narrativer og fremmaner minder, **animerer** Anton mening og holder på samme måde som Dagmar og Erik fast i sig selv og fortidens begivenheder og relationer (jf. Sjørlev 2013; Kofod 2008).

Anton giver udtryk for, at det er vigtigt for ham, at tingene bliver fordelt mellem hans børn og børnebørn, når han engang ikke er her længere: ”Mit problem er jo, at jeg skal have fordelt det, inden jeg ender mine dage. Så nu har jeg tænkt mig at spørge sådan lidt langt frem, om der er noget, de kunne tænke sig, og så muligvis får jeg det fordelt på den måde. Så der ikke er en, der kommer og nupper alt det gode”. Marcoux (2001) fremhæver, hvordan plejehjemsbeboerne i hans studie fordelte ejendele blandt deres slægtninge, før de skulle flytte på plejehjem, som led i at placere og forevige erindringer om sig selv blandt disse slægtninge. Set i lyset af denne fortolkning kan Antons ønske om at placere sine ejendele ved sine familiemedlemmer ses som et udtryk for, at han sikrer sig sit eftermæle. Herved holder han sit minde og sin person i live hos sine familiemedlemmer, når han går bort. At Anton har skrevet numre under hver af figurerne og på et stykke papir har skrevet en lille fortælling, der passer til, er med til at underbygge dette argument.

Det er tydeligt, hvordan Anton **bruger humor og selvironi** i sine fortællinger. Det gør han også, når han skaber relationer på plejehjemmet, og når han vedligeholder relationen med konen Ingrid.

”Uden humoren så går det ikke du”

”Du kan tro, du er heldig min pige. Havde jeg været 20 år yngre, så havde jeg jagtet dig”. Vi griner begge og Anton fortsætter: ”Jeg er i stand til at vurdere en køn pige, og du er en køn pige”. ”Du ved lige, hvad du skal sige til mig, hva’ Anton” siger jeg. ”Ja, det gør jeg. Nu sidder jeg her og forsøger at charmere dig, og det går helt godt, synes jeg”. Anton formår på samme måde at charmere sig ind på personalet, som han gør ved mig i ovenstående

samtale. Katrine (en ansat) fortæller mig, hvordan personalet næsten kan komme op at skændes over, hvem der skal ind til Anton om morgenen, fordi man bliver så glad af at være derinde: "Man kommer altid ud i bedre humør, end man gik derind" siger hun. Disse eksempler og nedenstående beskrivelse, hvor jeg er med Anton til stående og gående fitness i plejehjemmets festsal, illustrerer også på meget sigende vis, at demens ikke rammer alle kroppens funktioner i samme grad på samme tid (Link 5). Vi sidder i en rundkreds - otte beboere samt mig og Anna (en fysioterapeut). Anna beder beboerne om at rejse sig og sætte sig ti gange - "bare i jeres eget tempo, og I må gerne holde fast i rollatoren foran jer, hvis I har behov for det". Beboerne begynder roligt at rejse sig op og gå i gang med øvelsen. Efter lidt tid spørger Anna Anton, hvor langt han er nået. "Det ved jeg sgu ikke. Så langt kan jeg ikke tælle" svarer han. Jeg griner. Det gør Anna og nogle af de andre beboere også. Anna introducerer næste øvelse. Beboerne skal nu samle de ærteposer op, der ligger på gulvet. Anna ser, at Anton kæmper med at komme ned til gulvet og siger "kom så Anton, det kan du godt". Anton svarer "neej det kan jeg sgu ikke. Mit knæ det er ikke, som det har været. Men hvis jeg kunne, så ville jeg give dig en sving om, så pas du hellere på". Her ses det, hvordan Anton har evnen til at iscenesætte sig selv og **etablere og vedligeholde en social relation** med Anna. Til forskel fra Dagmar formår Anton med sin skarpe **humor og sociale fornemmelse** (jf. Kofod 2008) at skabe relationer til plejepersonalet og dermed kompensere for sine gradvise funktionstab. Hermed præsenterer Anton et positivt billede af sig selv i mødet med institutionen og oplever at blive set og mødt, som han ønsker.

Relationen med konen Ingrid bærer også præg af humor, og ifølge Anton er det altafgørende at bevare den: "Uden humoren så går det ikke du". Når han fortæller om Ingrid og deres indbyrdes forhold, er der knyttet humoristiske kommentarer og sjofle undertoner til. Fx når han siger: "Det er dæleme en god kone, jeg fandt der. Hun er sgu en dejlig dame. Hun ser også rimelig godt ud taget hendes høje alder i betragtning. Hun skulle jo have være skiftet ud for længst. Det har jeg sagt til hende. Så siger hun, det kan du godt glemme. Der er sgu ingen, der vil have dig". Eller når han siger, at "hun kunne jo komme frygtelig galt afsted, hvis hun ikke havde fundet mig. For satan, hvad kunne hun da ikke have rodet sig ud i. Så bliver hendes øjne smalle og hadefulde. Hun mener, det er mig, der har været heldig". Humoren er gensidig. Ingrid kan, som Anton siger "godt give igen. Hun sidder ikke bare og

lader sig besnakke". Anton fortæller mig, at han holder umådelig meget af Ingrid og hendes daglige besøg. Også selvom der ikke er lige så mange gnister imellem dem, som der har været. Dette kommer til udtryk i nedenstående samtale mellem Anton og undertegnede.

Matilde: "Kommer Ingrid i dag?"

Anton: "Det har hun fandme bare af at gøre. Ellers bliver hun strøget af arvelisten. Så ser hun på mig og siger dit gamle hoved. Det kan jeg jo godt sige til hende, uden det gør noget".

Matilde: "Når hun kommer, giver du hende så et kram eller et kys?"

Anton: "Ja fandme gør jeg da det. Der er ikke så høje gnister i dag, men de er der endnu. Så det er godt nok. Kunne jeg lægge hende ned, så gjorde jeg det. Ganske upassende måske. Jeg holder umådeligt af hende, og vi kan snakke om alt. Det har vi altid kunne".

Matilde: "Men er det på en anden måde, du holder af hende i dag end før i tiden?"

Anton: "Ja fordi det graduerer jo sig selv ikke. I mine yngre dage der kunne hun jo dårligt få lov at gå i fred jo. Hun skulle i hvert fald ikke vise sig i undertøj. Jeg ved godt, det er lidt grimt at sige, men det er mine sømandsudtryk".

Anton betoner vigtigheden i, at ham og Ingrid stadig **kan snakke om alt**. Det er betydningsfuldt for ham - især når han oplever, at han grundet sine fysiske funktionstab ikke længere kan lægge hende ned, som han siger.

"Jeg kunne mærke han var bange"

Anton giver udtryk for at være tilfreds med tilværelsen på plejehjemmet: "Joh, jeg befinder mig såmænd godt her. Det er udmærket. Jeg bliver passet op i nakke og røv du". Der er altid mennesker omkring ham, og han kan få hjælp, hvis han har behov for det, fortæller han mig. Han fortæller også, at han er glad for personalet: "De er meget omgængelige, og de er altid venlige til at hjælpe og snakke". Det virker ikke til, at Anton ligesom Erik oplever frustration og lange ventetider. Eller at han ligesom Dagmar oplever at blive set ned på af personalet. Anton (be)mærker tilsyneladende ikke det institutionelle og relationelle magtforhold, som Goffman (1967) pointerer, der er mellem personale og patient/beboer. Anton er glad og tilfreds med personalet, som også holder af at være inde ved ham grundet hans humorfyldte personlighed, der gør, at han måske får opfyldt sine behov hurtigere, og netop derfor ikke oplever ventetid og frustration.

Ifølge Ingrid har Anton fået det bedre, efter han er kommet på plejehjemmet. "Han er mere kvik her" siger hun og fortsætter: "Derhjemme sad han jo mest bare. Han måtte jo ikke få stærk medicin mod smerterne. Nu kan han jo gå lidt rundt, og det er jo dejligt for ham". Ingrid fortæller videre, at Anton, da han boede hjemme, ofte ringede til hende, fordi han var forvirret og bange⁸. Det gør han stadigvæk, men i meget mindre omfang: "Da han boede hjemme, der kunne han godt finde på at ringe til mig kl. 12 om aftenen, måske også senere om natten. Og jeg kunne jo ikke bare lige styrte derned, så jeg måtte prøve at berolige ham. Jeg kunne mærke, han var bange, ik". I studiet "Safe, but lonely: Living in a Nursing Home" (Slettebø 2008) findes oplevelsen af daglig tryghed central i relation til plejehjemsbeboernes oplevelse af hverdagen. Da de boede hjemme, oplevede flere af beboerne en utryghed, men på plejehjemmet oplever de en grundlæggende tryghed, som blandt andet kommer til udtryk i form af deres oplevede lettelse, der er forårsaget af, at hverdagens bekymringer er reduceret. Nu bor de et bekvemt sted, får hjælp til hverdagens gøremål og er omgivet af personale hele døgnet. Anton oplever muligvis den samme lettelse og frihed som informanterne i dette studie - han er ikke længere overladt til sig selv, når Ingrid tager hjem. Der er hele tiden nogle til at tage sig af ham og snakke med ham, og han kan ydermere bevæge sig igen, eftersom han igen får smertestillende medicin. Kontrollen og de regulerende rammer, som ifølge Goffman (1967) kendetegner den totale institution, kan således ikke i alle tilfælde udelukkende ses som noget negativt. Det kan også skabe en vis form for tryghed og frihed at blive institutionaliseret. Anton oplever tilsyneladende at trives og få flere muligheder efter plejehjemsflytningen.

Delkonklusion

Med dette kapitel har jeg illustreret, hvordan plejehjemsbeboerne insisterer på at bevare deres værdighed og selvrespekt i tilværelsen på plejehjemmet - hvordan de forsøger at opretholde en normalitet. De kæmper for at opretholde deres personlighed og menneskelighed og ikke at blive reduceret til patienter og med Goffmans (1967) udtryk undergå en depersonaliseringsproces. På trods af deres fysiske og mentale funktionsnedsættelser ønsker de fortsat at blive set og mødt som aktive subjekter og ikke passive objekter. Det er en kamp, der er svær at vinde. Alle aspekter af deres liv er institutionaliserede, og deres fysiske og mentale helbred er i forfald. De har ikke mulighed

⁸ Som beskrevet i afsnittet om informanterne har Anton og Ingrid aldrig boet sammen.

for at trække stikket, tage hjem og holde fri. De bor og lever på institutionen, og alle deres gøremål finder sted der. Selv deres toiletbesøg er institutionaliserede. Plejehjemmet udviser således nogle af den totale institutions centrale kendetegn (jf. Goffman 1967). For at overleve i den totale institution og finde mening i deres institutionaliserede liv benytter beboerne sig (jf. Goffman 1967) af nogle strategier og forhandlinger. Som led i at holde fast i deres menneskelighed og værdighed animerer og kondenserer de mening i udvalgte genstande og objekter og forsøger på den måde at skabe en følelse af hjemlighed (jf. Winther 2006; Winther 2017b; Kofod 2008; Sjørsløv 2013). Gennem historiefortælling og narrativer forsøger de at holde fast i minderne, deres livshistorie og den person, de er og var og gerne vil præsentere (jf. Randall 1997; Kofod 2008). Det samme er tilfældet, når de etablerer og opretholder relationer med personalet, de andre beboere (jf. Kofod 2008) og deres ægtefæller. Dagmar udtrykker en vrede og frustration over det værdigheds- og personlighedstab, hun oplever. Hun accepterer ikke at blive set ned på og blive reduceret til en patient (jf. Goffman 1967). Ved at afvise og nægte at samarbejde med personalet, modarbejder og udfordrer hun institutionen og de strukturer, hun er underlagt. Hermed fastholder hun med et Goffmansk (1967) udtryk en uforsonlig tilpasningsstrategi overfor institutionen. Dagsmars følelse af at blive set ned på er i højere grad, som Goffman pointerer, en konsekvens af institutionens funktionsmåde end af hendes egen fysiske og mentale funktionsnedsættelse (jf. Kjær 2017). Modsat Dagmar tilpasser og overgiver Erik, Bodil og Anton sig i højere grad til plejehjemstilværelsen og de institutionelle og regulerende rammer. De resignerer og opbygger en relativ tilfredshed med tilværelsen og benytter overvejende den koloniserende tilpasningsstrategi (jf. Goffman 1967). Selvom Erik er dybt frustreret over sin situation og oplever at miste frihed og kontrol over tilværelsen som konsekvens af sin afhængighed, gør han ikke ligesom Dagmar modstand. For at opbygge en tålelig tilværelse vælger han (jf. Kofod 2008) at undgå konflikter med personalet. I stedet "afreagerer" han til tider på konen Magrethe. Gennem træning og et aktivt fravalg af samvær med de andre beboere forsøger Erik at forbedre sin situation. Bodil håndterer livet på plejehjemmet ved at lave sin egen struktur i strukturerne (jf. Bech-Jørgensen 1994; Dahl 1997). Hun holder sig i gang ved daglige kabaler, ved at læse og brodere og tage vare på de andre beboere. Hermed forsøger hun at glemme eller forskubbe den sorg, hun oplever ved at leve adskilt fra Åge. Anton formår (jf. Kofod 2008) via sin

skarpe humor og sociale sans at skabe gensidige relationer til personalet og dermed kompensere for sine fysiske funktionstab. Hermed kan han præsentere og opretholde en positiv selvforståelse. Anton er umiddelbart den af beboerne, der benytter færrest strategier. Han er også umiddelbart den, der er mest positiv ift. til sin situation nu og her - han har mindre behov for at ændre ting. Af dette kan man måske udlede, at jo bedre man trives, jo færre strategier anvender man. Beboerne kæmper alle hårdt for at gøre deres institutionaliserede og degenererede liv værdigt. Det gør personalet også, men der er grænser for, hvad de kan og må gøre inden for de institutionelle og strukturelle rammer (jf. Goffman 1967). De har ikke ligesom mig tid og mulighed for at sætte sig ned med beboerne og grine, svinge arm og snakke minder. Eller gå en tur, synge og lave kreative sysler. De er underlagt regler. Jeg bliver således et greb i beboernes forsøg på at overleve og skabe mening i plejehjemstilværelsen. Når jeg lytter til deres narrativer og livshistorier, er jeg med til at opretholde en form for værdighed, menneskelighed og normalitet i deres liv. Men der er også grænser for, hvad jeg kan gøre. Jeg skal også videre. I form af den uddannelse jeg er i gang med at tage, er jeg selv en del af institutionaliseringen. Og her bliver beboerne på samme måde et led i min proces.

Kapitel 4: At være ægtefælle til en plejehjemsbeboer

I dette kapitel beskriver jeg, hvordan de raske ægtefæller på forskellig vis tackler og håndterer de forandringer, de oplever i takt med de ændrede livsomstændigheder - at de lever adskilt fra deres plejehjemsanbragte ægtefælle.

”Så er det altså slut, hov hov” - om kontrolforsøg og social orden

”Hun er jo slet ikke sig selv mere. Hun er efterhånden gået i stå. Hun har før været så aktiv og faktisk været med i alt muligt. Nu går hun jo sådan inde i en klokke og interesserer sig ikke for noget uden for og måske heller ikke for det indenfor. Så lige pludselig så er hun nærmest død. Hun er et andet sted”. Når jeg snakker med ægtefællerne om deres oplevelse af de ændrede livsomstændigheder, fremhæver flere af dem en sorg over gradvist at miste betydningsfulde dele af deres plejehjemsanbragte ægtefælle - ligesom Bent gør det med ovenstående udtalelse. Han fortæller mig, at Dagmar førhen har været meget aktiv i foreningslivet, hvor hun bl.a. var formand i en folkedanserforening og i flere år hjalp til på et

ældrecenter som frivillig. Når han fortæller om, hvordan Dagmar organiserede cafeteriet på ældrecenteret, hvordan hun ekspederede og flere gange om måneden afholdt banko og købte gaver til det, lyser hans øjne op. For en stund har han ikke længere brug for at dubbe øjnene og næsen med den lommelet, jeg har givet ham. Hans kropsprog ændrer sig også, når han fortæller om, hvordan Dagmar fungerede som sygeplejerske i den rejseforening, hun har været medlem af, hvor lokale borgere arrangerede rejser i samarbejde med de grå busser. Hvordan hun altid på de ture sørgede for de andres ve og vel, når hun, som han siger, "havde taget bind og plaster og medicin med, hvis der nu skulle ske noget". Gennem disse fortællinger mindes Bent, hvordan Dagmar før var en levende, handlekraftig og initiativrig kvinde, frem for nu hvor hun med hans egne ord nærmest er død - er et andet sted. Det oplever han fx en dag, hvor Dagmar sidder i sofaen og kigger ud af vinduet: "Nu i går der følte jeg altså, at hun var fuldstændig apatisk. På hendes vindue er der to små streger. Når hun sidder henne i sofaen og kigger, så ligner det to små fluer, der er langt ude i horisonten. Det bliver hun ved med at snakke om, og så er der en flagstang ovre mellem træerne. Den flagstang, den vælter snart, siger hun. Det snakker hun altså meget om".

Også Poul oplever en sorg over, at manden Svend forandrer sig og ikke længere er som før. Han siger det således: "Når jeg ser på ham, så ligner han sig selv. Men når han taler, er det ikke den mand, jeg har kendt. Det er det bestemt bestemt ikke". Poul fortæller, hvordan Svend ofte sidder med en tøjbamse i skødet, som han tror er den hund, de sammen har haft: "Han tror jo hunden er levende, ik. Han tror det er Bella. Og han tror jo, han går tur med hende". Der er knyttet en tydelig sorg og tristed til Pouls fortælling. Det er en meget smertefuld proces for ham, at Svend forandrer sig og nu bor på plejehjem: "Jeg synes det er ganske forfærdeligt. Jeg er lige ved at sidde og tude her. Det har været et hårdt år, men jeg havde ikke noget valg end at sende Svend på plejehjem, for jeg kunne ikke passe ham mere". Når Poul fortæller mig, hvor voldsom hele processen har været for ham, og hvor meget han savner Svend og hverdagen med ham, må jeg flere gange række ham en lommelet og holde en pause med at stille spørgsmål. Men for Poul fylder skyldfølelsen også meget. Selvom han ved, at han ikke længere kan have Svend hjemme, føler han skyld over at have placeret ham på plejehjemmet. Herom siger han: "Altså jeg orkede ikke mere, jeg kunne ikke. Men da jeg havde gjort det - jeg følte mig som det usleste menneske på denne jord, at jeg kunne finde på at gøre det. Det må jeg ærligt indrømme, det var virkelig virkelig

forfærdeligt". Det er tydeligvis svært for Bent og Poul at indse og acceptere de forandringer, som deres ægtefæller undergår.

At det kan være svært at håndtere forandringerne i samværet med den plejehjemsanbragte ægtefælle ser jeg bl.a. en dag i starten af november, hvor jeg er til æbleskivedag i Solsikkehuset. Jeg sidder ved samme bord som Bent og Dagmar. Ved borde omkring os sidder andre beboere, pårørende og personale. Vi får serveret tre æbleskiver hver, og imens vi spiser dem snakker jeg med Bent om nogle vinduer, som han er ved at reparere på huset. Under vores snak spørger Dagmar en ansat, om hun må få flere æbleskiver. Hertil bryder Bent ind: "Nu skal du tage det med ro! Du skal ikke have flere!". Dagmar får serveret to æbleskiver mere, smiler og går hurtigt om bord i dem. Bent søger Dagmars blik og ryster let på hovedet. Efter et par minutters yderligere snak om vinduerne lægger jeg mærke til, at Dagmar peger på æbleskiverne og spørger en anden ansat, om hun kan få en æbleskive mere. Hertil siger Bent "så er det altså slut, hov hov!". Dagmar griner og kigger på mig. Hun får ikke nogle æbleskiver. Dette udspiller sig igen kort tid efter, hvor Dagmar spørger endnu en ansat "har du flere æbleskiver?". Før den ansatte når at svare, nærmest råber Bent "nej hun skal ikke have mere!" Den ansatte spørger Dagmar, hvad hun siger, hvortil Dagmar svarer "om du havde flere æbleskiver". Bent bryder igen ind: "Nej hun skal ikke have flere!". Hans stemme dirrer og er lige ved at knække over. Dagmar slår sig på maven, smågriner og siger til den ansatte "jeg må ikke få flere. Jeg bliver for tyk". Hun får serveret to æbleskiver mere, og Bent udbryder "nej nu holder du. Stop! Ellers henter jeg Lise og Jannie⁹". Han spærrer øjnene op og stirrer intenst på Dagmar. "Så sparker jeg dem" siger Dagmar, mens hun smilende møder hans blik. Interaktionen kan illustrere og indikere, at Bent ikke ved, hvordan han skal håndtere Dagmars mere eller mindre barnagtige adfærd - at han oplever en desperation og magtesløshed over det. Denne tilsyneladende oplevelse af afmagt observerer jeg flere gange, når jeg bruger tid sammen med Bent og Dagmar. En dag ved middagstid, hvor jeg sidder i spisestuen sammen med dem begge, fortæller Bent, hvad han fik til aftensmad dagen før: "I aftes fik jeg snittebønner". "Gjorde du det?" spørger Dagmar. Bent svarer ja og siger, at "det var de sidste, der kom ude fra haven". Han snakker videre og fortæller, at han har sået nogle frø i sommer engang. Han kigger på mig og fortsætter:

⁹ To ansatte på den afdeling Dagmar er tilknyttet.

"Vores datter får det meste af det". Før han når at fortælle færdig, bryder Dagmar ind og siger til mig, at datteren er pantefoged. Idet hun siger det, lyser hendes øjne op, og hun smiler til mig. Bent responderer hurtigt og siger med en rysten på hovedet "nej hun er ej din klovn!". "Er hun ikke?", spørger Dagmar og rynker brynene. "Gu er hun da ej! Åh ha" sukker Bent. "Det har hun da været" siger Dagmar, og Bent svarer, at det da er mange år siden. Han kigger på mig, ryster på hovedet og siger at det er noget vrøvl. Eksemplerne kan også illustrere, hvordan Bent forsøger at kontrollere Dagmars adfærd. Forsøger at regulere, bestemme over og sætte regler. Dette tilsyneladende kontrolforsøg oplever jeg også en dag, hvor Bent sidder sammen med Dagmar i spisestuen og beder hende om at gå hjem til sin lejlighed og skifte sit tøj, fordi hun har tisset igennem: "Nu kan du godt skrubbe hjem. Du er våd, du er". Om denne inkontinens siger Bent: "Der er jo flere gange hvor jeg har opdaget, at når vi har siddet og så rejser os, så kan jeg se, hun er plaskvåd bagpå. Hun går og tisser i bukserne. Det plejer jo ikke at ligne hende. Og nogle gange når jeg er kommet derhen [i lejligheden] har der været vådt på gulvet også, hvor hun har vadet rundt i det. Det er jo en del af sygdommen. Så det må jeg jo bare acceptere. Men det synes jeg jo er lidt.. Jeg ved ikke om jeg skal sige irriterende, men det er også lidt synd for hende. Men det tror jeg ikke, for jeg tror nærmest, hun er ligeglad".

Hvis man anskuer Bents tilsyneladende kontrolforsøg ud fra Goffmans dramaturgiske model over det sociale liv, kan man sige, at Bent givetvis reagerer som han gør, fordi der er tale om en "offentlig begivenhed" - et socialt møde, som finder sted "frontstage" med publikum i form af mig, personalet og de andre beboere og pårørende (Jacobsen & Kristiansen 2014:207). Havde interaktionerne fundet sted i Dagmars lejlighed, dvs. "backstage" uden publikum, havde Bent muligvis ikke behovet for at ryste på hovedet og hæve stemmen over for Dagmar i samme grad (Ibid.). Goffman pointerer, at man frontstage altid er interesseret i at undgå pinlige situationer og ikke bringe sig selv eller andre i forlegenhed (Jacobsen & Kristiansen 2014:217; Goffman 2004a:21). Man søger i fællesskab via "ansigtsarbejde" (Goffman 2004a:21) at undgå hvad Goffman kalder for "performance disruptions" (Goffman 1957:203), dvs. at samhandlingen eller den rituelle orden bryder sammen eller falder fra hinanden (Goffman 2004a:21-22). Med andre ord søger man at opretholde en rituel ligevægt (Ibid.; Jacobsen & Kristiansen 2014:216+219;). I menneskers ansigt til ansigt

samhandling søger man, ifølge Goffman, også altid via "indtryksstyring" (Jacobsen & Kristiansen 2014:204) at give et idealiseret indtryk af sig selv (Goffman 1959/1974:60; Goffman 2004a:22). Dette for at efterleve samfundets normer og dermed møde respekt og anerkendelse, bevare værdighed (Jacobsen & Kristiansen 2014:206+211), og med et Goffmansk udtryk opretholde og redde sit "ansigt" og selvbillede (Goffman 2004b:39-40). På samme måde kan man "give ansigt" i situationer, hvor den man interagerer med, har tabt ansigt (Ibid:42). Herved undgås pinligheder og man fremstår hensynsfuld (Ibid.). Ligesom Goffman skriver om de skizofrene og sindslidende på Sct. Elisabeth Hospital, vidner Dagens handlinger og adfærd i ovenstående eksempler om en "deadness to the situation" (Goffman 1966/1963:29-30), dvs. at hun grundet sin sindslidelse (demens) har mistet sansen for det dramaturgiske - for at bedrive ansigtsarbejde og indtryksstyring, og hun bekymrer sig ikke om noget omkring sig (Ibid.). Dette, vil Goffman mene, er en af symptomerne på demens (Ibid.). Goffman definerer "deadness to the situation" som "the feeling of someone being in the situation physically but not fully present for purposes of interaction" (Ibid:29). Man er altså fysisk til stede, men ikke mentalt (Ibid), og har svært ved at samarbejde om at opretholde den rituelle ligevægt i samhandlingen (Jacobsen & Kristiansen 2014:216+219; Goffman 2004a:21-22). Og det er det, der træder i forgrunden i ovenstående interaktioner mellem Bent og Dagmar. Modsat Bent bekymrer Dagmar sig øjensynligt ikke om, hvordan hun opfører sig og fremstår - at hun ikke lever op til normerne for passende adfærd, når hun fx bliver ved med at spise æbleskiver. Hun forsøger ikke at give et ideelt billede af sig selv, og hun er formentligt også ligeglad med, hvorvidt interaktionen bryder sammen, og om hun eller Bent taber ansigt overfor mig og de andre tilstedeværende. Det kan være svært at afgøre, hvorvidt Bent forsøger at redde og/eller give ansigt i ovenstående eksempler - om det med andre ord er hans egen og/eller Dagens værdighed, han er bekymret for. Og måske er det "tragiske" - set fra et dramaturgisk synspunkt, at der ikke er en let vej for Bent. Hvis han ikke reagerer - og lader Dagmar blive ved med at spise æbleskiver eller ikke nævner, at hun er våd pga. inkontinens - vil publikum måske bedømme ham som hensynsløs (Goffman 2004a). Hvis han reagerer, hvilket han vælger at gøre, så vil det også kunne vurderes som en slags ufølsomhed eller hensynsløshed overfor Dagmar (Ibid.). Man kan diskutere, om det i virkeligheden havde været mindre pinligt for ham og mere hensynsfuldt bare at "lade stå til" og ikke råbe op, da de tilstedeværende godt ved, at Dagens adfærd

skyldes hendes demenssygdom. Men det er vigtigt for Bent at hæve stemmen, og det kan der være flere årsager til. Hermed forsøger Bent muligvis at signalere over for publikum, at han godt ved, at Dagmars adfærd ikke er "normal". Ved at vise, at han tager afstand fra hendes handlinger - ved at kalde hende en klovn eller gentagende gange bede hende om at stoppe med at spise - forsøger han muligvis (jf. Jacobsen & Kristiansen 2014:211; Goffman 2004b:39-40) at fremstille sig selv som "normal" og møde anerkendelse og opretholde værdighed og ansigt. Det kan hans udtalelse om, at "det er lidt irriterende, at hun går og tisser i bukserne" indikere. Kontrolforsøget kan således være et udtryk for, at Bent er optaget af, hvordan Dagmar og dermed indirekte han selv fremstår over for omverdenen (jf. Goffman 1959/1974:60; Goffman 2004a:22). For hvad siger hendes pinlige og utilregnelige adfærd og fremtoning ikke om ham, der stadig er gift med hende? Bents kommentar "det er også lidt synd for hende" kan vise, at hans adfærd (også) handler om at beskytte Dagmar og med et Goffmansk udtryk give hende et ansigt og derved hjælpe med at opretholde hendes værdighed og selvbillede (Goffman 2004b:42). Dette på trods af, at han med kommentaren "men jeg tror nærmest, hun er ligeglad" giver udtryk for, at han er bevidst om, at det nok ikke betyder noget for Dagmar. Forsøget på at kontrollere Dagmars adfærd kan også være et udtryk for, at Bent forsøger at normalisere hende, fordi det er svært for ham at se hende forandre sig. Han udtaler bl.a. "det plejer jo ikke at ligne hende". Det kan også være en måde, hvorpå Bent fortsat kan være i relationen (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013).

Ved at anvende Goffmans teori om social samhandling og slægtsskabsteori bliver det muligt at forstå flere sider af den menneskelige interaktion. Eksemplerne med Bent og Dagmar viser, hvor skrøbelig den sociale orden er og at sociale møder kan være farlige spil (Goffman 2014a:21). Man kan både vinde (anerkendelse, ros, værdighed) og man kan tabe (miste fatningen, blive forlegen, tabe ansigt) (Jacobsen & Kristiansen 2014:211). Nedenstående interaktion mellem Ingrid og manden Anton kan ligeledes være et eksempel på dette. Til et musikarrangement i Solsikkehuset, hvor jeg sidder over for dem begge, observerer jeg, hvordan Ingrid gentagende gange opfordrer og forsøger at overtale Anton til at smage og spise sin kage: "Du kan godt tage en lille bid", siger Ingrid med et nik mod kagen på bordet foran Anton. "Neej" svarer Anton. "Jo du kan!" siger Ingrid - nu med et insisterende blik på

Anton. Anton svarer igen "neej", og Ingrid slutter af med at sige "nå". Musikerne begynder at spille igen. De spiller "Åh Susanne". De synger begge med, kigger på hinanden og smiler. Da sangen slutter prøver Ingrid igen at få Anton til at spise kagen. Hun kigger på ham, peger på kagen og siger "du kan da godt lige tage en bid af den kage. Prøv lige. Det kan du godt". "Neej det" svarer Anton. Kort tid efter siger Ingrid igen til Anton "jeg synes du skal have lidt", og Anton svarer "nå synes du det". Ingrid nikker, og Anton siger henvendt til mig og med et glimt i øjet og smil på læben "jeg bliver kørt hårdt. Men det kan jo være, det er nødvendigt". Vi griner - også Ingrid. Interaktionen, det sociale møde, mellem Ingrid og Anton er et godt eksempel på, hvor meget ømhed, humor og kærlighed, der stadig er midt i alle forandringerne. De gør sig begge umage med at bevare en levende og nær relation (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013). Interaktionen kan også læses som en måde, hvorpå Ingrid forsøger at kontrollere Anton, som grundet sin demenslidelse er ligeglad med, hvordan han fremstår. Han er øjensynligt ligeglad med, at han ikke lever op til normen for passende adfærd, når han ikke spiser det mad, der er serveret for ham. Når Ingrid derimod mere eller mindre desperat er så optaget af, at Anton spiser sin kage, kan det handle om, at hun, ligesom Bent, forsøger at redde ansigt og derved fremstår "normal" i publikums øjne. Det kan også handle om, at hun forsøger at normalisere Antons adfærd og på den måde holde fast i det, der har været - det samvær, der førhen prægede deres relation. Ingrid fortæller, at hun savner de hyggelige stunder, hende og Anton havde førhen, når de spiste sammen: "Vi havde det altid hyggeligt, når vi sad og spiste hjemme. Hver aften så sad vi længe over maden og hyggesnakkede". På den måde kan kontrolforsøget være en handling, Ingrid benytter sig af, for fortsat at kunne være i relationen (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013).

Når jeg observerer Magrethe sammen med manden Erik, ser og hører jeg ligeledes, hvordan Magrethes frustration og formodentlige forsøg på kontrol kommer til udtryk. På vej ud af Eriks lejlighed, hvor jeg har snakket med ham og Magrethe, overhører jeg en dag en samtale, de har om Eriks økonomi. Magrethe siger, at hun har nogle planer: "Vi skifter fra Danske Bank. Der er aldrig penge på kontoen. Jeg var på apoteket i går, og det er sidste gang, du får medicin, hvis du ikke betaler regningen". Hertil siger Erik "men det skal jeg da også", hvorefter Magrethe udbryder "ja men hvor fanden vil du finde 2300kr. henne?". Magrethe fortæller mig, at Erik ikke længere selv kan styre sin økonomi. At hun får overført

1500 kr. fra hans konto hver måned, som hun giver ham lidt af ad gangen. "Han får lidt penge, så kan han lige fx rulle over i centret [indkøbscenter] og købe noget, men det bliver ikke mere end en 50'er eller sådan noget. Ellers så bruger han dem bare".

Denne udtalelse illustrerer på meget sigende vis, at Magrethe - ligesom Bent og Ingrid - ikke har lyst til at bestemme over deres ægtefæller. De har ikke lyst til at **kontrollere, irettesætte og regulere den adfærd**, de oplever som mere og mere pinlig, skør og utilregnelig. Men de føler, de er nødt til det. De er nødt til det for at bevare og genskabe en normalitet og kontinuitet i relationen (Ibid.) og en værdighed - muligvis både for dem selv og deres ægtefælle (jf. Jacobsen & Kristiansen 2014:206+211). Kontrollen handler således om mere end bare at bestemme over og kontrollere. Den stikker dybere. Den handler måske dels om et forsøg på at forsvare den plejehjemsanbragte ægtefælle ift. at blive ydmyget og gjort til grin og om at bevare dennes værdighed (jf. Goffman 2004b:39-40). Fx når Magrethe inddrager Erik i problematikkerne omkring hans økonomi på trods af hendes oplevelse af, at han med hendes egne ord "ikke fatter det". Men det handler måske også i høj grad om et forsøg på at holde sammen på dem selv og deres egen verden - om et forsøg på at fremstå "normale", redde ansigt og forsvare over for omverdenen, at de stadig er gift (jf. Goffman 2004b:42; Goffman 1959/1974:60). Med en rysten på hovedet og kommentarer som "din klovn" og "ja men det er da mange år siden" ses det fx tydeligt, hvordan Bent ekspliciterer overfor mig, en udefrakommende, at han godt ved, at Dagmar taler sort, når hun siger, at deres datter stadigvæk er pantefoged. Fra samfundets side er der dels en moralsk forventning om, at man kæmper for og forsvare slægtskabsrelationer (Mogensen og Olwig:27) og at ægteskabet er til døden os skiller, og at man ikke forlader en syg ægtefælle. Samtidig er der en forventning om, at man opfører sig "normalt" (jf. Goffman 2004a:22). Bent, Ingrid og Magrethes reaktioner - kontrollen, hovedrysten, råben - kan forstås som en måde, hvorpå de forsøger at håndtere og tackle det krydspres, de givetvis oplever. Et krydspres der handler om, at det dels (jf. Mogensen & Olwig 2018) er uværdigt at forlade en ægtefælle, fordi vedkommende er syg, dels er uværdigt at optræde sammen i det offentlige rum med en ægtefælle, der opfører sig helt skørt (jf. Jacobsen & Kristiansen 2014:206+211). Man kan således med udgangspunkt i Goffmans begreber om det sociale liv samt slægtskabsteori fortolke ægtefællernes reaktioner som påvirket af nogle dybereliggende normalitetsforestillinger og grundlæggende samfundsmæssige mekanismer.

I det følgende viser jeg, hvordan ægtefællerne på andre måder end gennem kontrolforsøg stræber efter at bevare og opretholde en normalitet og værdighed i deres relation.

”Jeg har tit blomster med” - om hjemlighed og hygge

Det er vigtigt for Poul at besøge Svend på plejehjemmet, men han synes ikke, det er et rart sted. Det er der flere grunde til: ”De [personalet] kunne godt gøre det lidt mere hjemligt i omgivelserne, synes jeg. Jeg synes, her er kedeligt og trist, og så med hygiejne, og der er jo heller ikke rent her, og den måde de spiser på kunne godt gøres mere hyggelig. Der kunne jo godt være en dug eller lys på bordet. Og så er jeg også træt af, at de [personalet] farer ind og ud af døren. De skal respektere, at det er hans hjem. Og jeg forlanger, at de enten skal ringe på eller banke på”. Poul ved, at det ikke længere betyder noget for Svend, om indretningen er hyggelig og hjemlig, om der er dug og lys på bordet, når de spiser, om personalet går ind i Svends lejlighed uden at banke på, om der er pænt og rent omkring Svend, og om han er velsoigneret: ”Det betyder intet for Svend. Intet! Det gør det ikke. Han har det udmærket her. Det er bare mig, der ikke er tilfreds”. Poul fortæller, at Svend altid - uanset om han drak eller ej - har været perfektionist med sit udseende, og at det altid har været vigtigt for Svend, at der var pænt og rent omkring ham. Men det betyder noget for Poul, at Svends omgivelser er pæne, og at personalet ikke vader ind og ud af Svends lejlighed: ”Det handler om værdighed og høflighed. Det her med at man banker på en dør, før man går ind i et hjem. For det er et hjem, uanset om man er dement, eller hvad man er. Jeg vil da ikke have nogen derhjemme, der bare kommer vadende ind. Det betyder meget, det synes jeg, det gør”. Når Poul besøger Svend på plejehjemmet, har han ofte blomster med, og det kan ses i Svends lejlighed. Den er fuld af blomster - i diverse potteskjulere i vindueskarmen, i krukke på gulvet og i friske buketter på stuebordet, som altid er beklædt med en dug. Dugen sørger Poul også for: ”Jeg har tit blomster med - og en ren dug” siger han til mig. Når Poul jævnligt **kommer med blomster og dug** - og i det hele taget sørger for, at der er pænt og rent omkring Svend - kan det være et forsøg på at skabe et hyggeligt og hjemligt miljø i lejligheden. Et forsøg på at gøre et institutionelt og trist sted værdigt og et forsøg på at opretholde Svends værdighed og holde ham i live og kontakt med sit gamle liv (jf. Marcoux 2001; Kofod 2008). Men det kan også være en måde, hvorpå Poul selv kan være i forholdet og relationen. En måde hvorpå relationen stadig giver mening for ham og en

måde, han kan opretholde sin egen værdighed, selvrespekt og integritet (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013). Blomsterne og dugen kan på denne måde ses som et symbol på den følelse af hjemlighed og normalitet, som Poul forsøger at genskabe og opretholde for dem begge. På denne måde figurerer hjemlighedsdannelsen (jf. Winther 2006) som et led i at normalisere og holde fast i den virkelighed, der er ved at forsvinde - den muliggør på en måde den fortsatte bevarelse af relationen.

"Så kunne hun måske huske lidt" - om ømhed og nærhed

"Det er min bedre halvdel, der kommer der" siger Dagmar med et smil på læben. Jeg har taget Dagmar med til et musikarrangement i plejehjemmets festsal, og hendes mand Bent kommer ind ad døren og hen imod os. "Nå det er her du sidder og gemmer dig" siger han til Dagmar, da han nærmer sig. De smiler begge. Da Bent sætter sig på stolen ved siden af Dagmar, dasker han lidt til hende. Giver hende et dask på låret. Dagmar gengælder det. Vi begynder at synge "Velkommen i den grønne lund". Bent tager fat i Dagmars sangbog og holder den for hende under hele sangen. Dagmar synger højt med. I en af pauserne spørger Bent Dagmar, om hun så dressurridning i fjernsynet i går. Om det var godt. Dagmar svarer ja. Bent fortæller mig i forlængelse heraf, at han havde hørt i fjernsynet i går, at der skulle være dressurridning i Herning, og at det blev sendt på Drk. At det var et stævne hvor en dansk pige skulle være med: "Så jeg ringede herover lige omkring middag og spurgte, om de ikke kunne finde kanalen for Dagmar, så hun kunne se det". Bent fortæller videre, at Dagmar altid har været interesseret i "sådan noget med heste". En times tid og flere dask senere siger Bent til Dagmar: "Det kan være du lige skal med hen og se, hvad jeg har lavet". "Har du lavet noget?" siger Dagmar og smiler. Bent svarer "neej jeg kom til at se ud i haven. Der stod nogle blomster. Jeg så nogle krysantemum. Det er godt nok kun nogle store knopper, men jeg regner med, de kan springe ud. Jeg har også taget et nyt "Hjemmet" med. Så har du lidt at læse". "Ja hvis jeg gider. Det er ikke sikkert" responderer Dagmar, hvortil Bent siger "jamen du kan altid se billederne, ik". Dagmar smiler og svarer "jo" og Bent siger, at han også har lagt nogle klementiner og figner på bordet.

I takt med de forandrede livsomstændigheder oplever de fleste af ægtefællerne, at karakteren af deres relation til den plejehjemsanbragte ægtefælle har forandret sig. Magrethe, Poul, Ingrid og Bent fortæller mig, at de ikke længere er intime og seksuelle med

deres ægtefæller. "Det ebbede ligesom bare ud" siger Ingrid. Bent fortæller, at han og Dagmar stoppede med at være seksuelle for fire år siden - både fordi Dagmars lyst forsvandt, men også fordi det blev besværliggjort af, at han i forbindelse med sin kræftsygdom i testiklerne, fik indopereret et kateter. Åge og Bodil er det eneste par, der fortsat er intime og forsøger at opretholde og **holde fast i deres seksuelle relation**. De er dog udfordret og begrænset af, at Bodil nu bor på plejehjem. Det bliver ikke længere så ofte som før, fortæller Åge, fordi han ikke bryder sig om at være intim på plejehjemmet: "Det er jo ikke så privat". Det bliver i stedet, når han en gang imellem inviterer Bodil hjem i huset. Ingrid fortæller, at hun stadig sommetider giver Anton et **kys eller kram**, når hun kommer på besøg. Det gør Magrethe, Poul og Bent ikke længere, fortæller de. Med eksemplet ovenfor ser jeg dog, hvordan Bent og Dagmar stadig giver hinanden **kærlige dask**, når Bent kommer på besøg. Der er altså ikke længere så meget fokus på det seksuelle og berøringsmæssige, som før har præget deres relationer og samvær.

Ifølge antropolog Matei Candea kan adskillelse eller fravær være centrale aspekter af slægtskab (Mogensen & Olwig 2013), og i sit studie om ufrivillige barnløse viser Tjørnhøj-Thomsen (2004), hvordan gængse erfaringer og forestillinger om slægtskab i nogle tilfælde må tages op til revision og mobiliseres på nye måder. Antropologerne Birgitte Refslund Sørensen (2013) og Lotte Buch Segal (2013) viser med deres studier, hvordan intimitet og nærhed mellem henholdsvis danske soldater og fængslede palæstinensere og deres respektive pårørende vedligeholdes og opretholdes til trods for fysisk og årelang afstand og fravær. De viser også, hvordan fravær og afstand kan være med til at skabe nye former for nærvær. Det er måske en sådan ny form for nærvær og opgør med gængse erfaringer om slægtskab, Bent forsøger at skabe og mobilisere, når han **kommer med klementiner, figner og 'Hjemmet'** til Dagmar. Fraværet af det intime og seksuelle samvær gør, at han forsøger at finde nye måder at opretholde og bevare deres nærvær og fortrolighed på. Den form for ømhed og kærlighed, der er i fokus nu, manifesterer sig i højere grad gennem **kærlige handlinger**, som Bent oplever, at Dagmar sætter pris på. Han siger det således: "Hun er jo glad for at spise, og jeg forsøger at komme med noget, som ikke er så usundt. Og så.. 'Hjemmet' det har hun altid holdt, da hun boede hjemme". At Bent kommer med blomster, figner og 'Hjemmet' kan således også handle om, at han observerer nogle bestemte reaktioner hos Dagmar. Han oplever, at hun smiler og bliver glad. Magrethe fortæller på

samme måde, hvordan hun vil forsøge at glæde Erik ved at købe en el-scooter til ham: "Så kan han komme lidt udenfor, uden jeg behøver at være med. Han har jo altid holdt af at være ude".

De kærlige handlinger kan også være et udtryk for og et forsøg på at holde deres ægtefæller i live og i kontakt med deres gamle liv - holde dem fast i, hvem de er. Fx når Bent ringer og beder personalet gøre det muligt for Dagmar at se **dressurridning i fjernsynet**. Han ved, at det er - eller i hvert fald har været - noget, der interesserer Dagmar. Det samme er måske tilfældet, når han medbringer og viser Dagmar en bog om sygepleje. Om dette fortæller han mig: "Den anden dag der tog jeg **en bog med om sygepleje**. Sådan en bog med billeder. Jeg tænkte, at så kunne hun måske huske lidt - få nogle minder frem, men jeg synes ikke helt, det gav pote". Ingrid fortæller, at hun ofte **køber nye bøger** til Anton. Hun ved, at han holder af at læse. På den måde hjælper hun ham med at holde fast i hans personlige interesse - holde ham fast i, hvem han er som menneske. Det er tydeligt, hvordan de raske ægtefæller fortsat nærer stor kærlighed til deres respektive ægtefæller. De forsøger at bevare og opretholde en ømhed og nærhed i relationen - en ømhed og nærhed, der ikke længere i samme grad manifesterer sig som intimitet og sex, men i højere grad kommer til udtryk gennem handlinger. Disse handlinger skaber en ny form for nærvær, glæder ægtefællerne samt holder dem fast i, hvem de er (jf. Sørensen 2013; Segal 2013). På den måde forsøger de raske ægtefæller muligvis at bevare en form for normalitet og kontinuitet i den relation, de oplever, undergår en forandring. Med andre ord forsøger de givetvis at leve op til de idealiserede forventninger til slægtskabsrelationer, der handler om ubetinget solidaritet og støtte (Mogensen & Olwig 2013:27).

På trods af den kærlighed og ømhed, de raske ægtefæller fortsat nærer for deres plejehjemsanbragte ægtefæller, giver førstnævnte samtidig udtryk for, at besøgene på plejehjemmet til tider kan føles som en byrde. Herom siger Ingrid: "Det er jo ikke altid, jeg har lige meget lyst til at komme herved vel. Men når jeg så kommer, så er jeg glad nok, ik". Poul siger således om besøgene: "Det er nogle gange svært at komme afsted, men jeg kan jo ikke nænne andet. Han [Svend] bliver jo så glad, når jeg kommer. Så selvfølgelig kommer jeg. Jeg kunne da aldrig drømme om at svingte ham". Bent fortæller i tråd hermed, at det ikke altid er lige sjovt at besøge Dagmar på plejehjemmet - at han somme tider har mere lyst til

at få ordnet ting i hjemmet: "Men jeg skal jo lige se, hvordan hun har det, og om hun mangler noget". Magrethe har heller ikke altid lyst til at besøge Erik, men siger samtidig, at "man smider ikke bare sådan lige 30 år ud af vinduet. Det gør man altså ikke". Ovenstående illustrerer, som beskrevet i teoriafsnittet, den ambivalens og tvetydighed, der karakteriserer slægtskabsrelationer (Mogensen & Olwig 2013) - og som ifølge antropolog Michael Peletz (2001) bliver særlig tydelig i situationer med store forandringer og omvæltninger, da forventningerne til relationerne således skærpes.

"Jeg hjælper ham ikke på toilettet" - om at tage afstand fra plejen

"Jeg hjælper ham ikke på toilettet, når jeg besøger ham. Eller hvis han er træt, så kalder jeg også på personalet". Magrethe giver her udtryk for, at hun ikke hjælper Erik på toilettet eller lægger ham i seng, når hun besøger ham. Det får hun personalet til at gøre. Flere af de andre ægtefæller tager på samme måde som Magrethe afstand fra plejedelen. Når Bent oplever, at Dagmar har tisset igennem, hjælper han hende ikke selv med at skifte tøj eller tørre gulvet. Han beder personalet komme og hjælpe med det: "Der er altså lidt en grænse for mig" siger Bent herom. Det samme er tilfældet, når Ingrid ikke selv barberer Antons skæg, men beder ham få personalet til det: "Du skal i hvert fald have trimmet dit skæg. Jeg ved ikke hvem, der skal gøre det, men det skal gøres". I studiet "Når omsorgen udliciteres" (Felding & Schwennesen 2019) undersøges bl.a. de ændringer, der sker i nære relationer, når en ægtefælle flytter på plejehjem pga. demens. Ændringer der bl.a. handler om, at den raske ægtefælle tager del i plejen af den demensramte ægtefælle. Det fremanalyseres, hvordan de raske ægtefæller håndterer disse ændringer ved at redefinere relationen og konvertere den fra én form for forbundethed til en anden - fra en ægteskabelig relation til en forælder-barn-relation (Ibid.). Set i lyset af denne fortolkning kan man forstå Magrethe, Bent og Ingrids **afstandstagen fra plejedelen** som et udtryk for, at de forsøger at tage afstand fra og distancere sig fra handlinger, der kan relateres til forældreskab eller en forælder-barn-relation. De forsøger givetvis at undgå at redefinere deres relation og dermed opretholde en normalitet og værdighed - en værdig og respektfuld relation. De forsøger at holde fast i nogle af de interaktionsmønstre, der hidtil har defineret dem som ægtefæller (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013).

"Jeg snakkede lige med Erna og Jens i går" - om kommunikation og samtale

Flere af ægtefællerne oplever, at de ikke kan snakke og kommunikere med deres plejehjemsanbragte ægtefælle på samme måde som tidligere. Magrethe udtrykker det således: "Der er jo ikke noget at snakke om. Altså vi kan ikke føre sådan en.. Erik fatter jo ikke en brik af, hvad man siger til ham, og han kan ikke huske noget. Han kan jo ikke forstå, hvad jeg siger. Altså det er jo goddag-mand nogle gange". Poul oplever på samme måde som Magrethe, at manden Svends manglende hukommelse gør det svært at samtale: "Det er svært at snakke med Svend, for han forstår det jo ikke. Han husker jo ikke noget mere. Han kan ikke huske vores liv sammen. Det kan han ikke". Det er svært for Poul at opretholde samtalen, når der ikke er noget eller nogen at referere til. Poul fortæller videre: "Vi taler ikke så meget sammen mere. Det gør vi ikke. Vi sidder bare. Hvis jeg ikke havde fjernsynet, så blev jeg tosset. Så ville jeg føle mig helt på herrens mark". Poul bruger lyden fra fjernsynet for at kunne være i den stilhed, der opstår i deres samvær - for at kunne håndtere den virkelig som i stilheden bliver lidt for virkelig for ham. Også Bent oplever, at det kan være svært at samtale med konen Dagmar pga. hendes manglende hukommelse. Den manglende hukommelse medfører, at Bent må tage ansvar for at planlægge ting. Det ser jeg en dag, hvor jeg sidder med Dagmar og Bent i spisestuen. "Det der den 2. november - Løvfaldsfesten. Det har du glemt alt om. Kan du huske det?". Bent fortæller Dagmar om en forestående fest på plejehjemmet med tre-retters menu og lirekassemand. Dagmar responderer med et "nej" og Bent siger videre: "Den seddel, den har jeg lånt med hjem. Skal vi ikke tage at invitere nogle". "Jo" svarer Dagmar, hvorefter Bent siger, at han har snakket med sønnen Carsten: "Han mener, at ham og Lene [Carstens kone] kommer, og så kommer Jane [Dagmar og Bents datter] måske. Per [Janes mand] han skal på jagt. Og pigerne [børnebørnene] - jeg regner ikke med, at de gider og sidde og glo på alle de gamle mennesker". Bent oplever tilmed, at det er svært at kommunikere med Dagmar, fordi hun ikke har noget at fortælle og ikke stiller spørgsmål: "Hun er jo ikke til at snakke med. Vi snakker ikke sammen. Der er ingen kommunikation. Nej, jeg kan fortælle hende noget, men hun har jo aldrig noget som helst at sige eller sådan noget. Hun spørger jo heller ikke om noget. Hun spørger aldrig ind til børnene. Hun kan jo ikke huske noget. Og fatter ikke rigtig noget". Bent fortæller, at han forsøger at snakke med Dagmar om ting, han tror interesserer

hende eller ting, som han ved, hun kan huske. "Men det giver ikke genklang" siger han derom.

Ingrid oplever modsat Bent, at manden Anton stadig interesserer sig for, hvad hun laver, og han spørger også jævnlige ind til børn og børnebørn. Hun fortæller, at deres snakke ikke er så uddybende som før, men at Anton stadig viser interesse for det og dem, der er omkring ham. Det sætter hun stor pris på. Men Ingrid oplever, at det er svært at snakke med Anton om, hvad han selv laver og oplever i løbet af en dag, fordi han ikke kan huske det: "Når jeg spørger ham, hvad der er sket i formiddags, kan han ikke huske det. Hvis jeg kan se, der har været nogle, og de ikke har skrevet i bogen, så kan han ikke huske, hvem det er. Så kan han ikke fortælle om det". Ingrid har lagt en **notesbog** på spisebordet i Antons lejlighed, som hun opfordrer besøgende og personalet til at skrive i. På denne måde får hun indsigt i, hvad de har lavet og snakket med Anton om, hvilket hun kan tage udgangspunkt i i sine egne samtaler med Anton. Bogen bliver et redskab og en strategi hun benytter sig af, når hun snakker med Anton.

Det er en gennemgående oplevelse for Magrethe, Bent, Poul og Ingrid, at det er svært at samtale med deres plejehjemsanbragte ægtefæller, fordi de ikke husker, forstår eller viser interesse. Når jeg bruger tid sammen med dem og deres respektive ægtefæller, ser jeg dog, hvordan de på trods af denne oplevelse fortsat **forsøger at opretholde en "normal" samtale**. En normal samtale mellem to voksne mennesker. Fx når Poul fortæller Svend om et bryllup, han har været til med noget familie, når Magrethe fortæller Erik om, at hun snakkede i telefon med en veninde den anden dag, eller når Bent fortæller Dagmar, at han drak kaffe med naboen i går - alt imens de plejehjemsanbragte ægtefæller enten blot nikker, siger "ja", "nå" eller slet ikke gør noget væsen ud af sig. "Jeg snakkede lige med Erna og Jens i går over hækken. Jeg endte med at drikke kaffe ovre ved dem. De kunne fortælle mig, at Jan og Rikke ved siden af dem har sat huset til salg, fordi Jan er blevet syg". Sådan indleder Bent samtalen om kaffebesøget ved naboen. Han forsætter med at fortælle Dagmar, at de er ved at grave i deres have, fordi de skal bygge et lille orangeri, og at deres datter lige har købt et hus i Hasle, og at han skulle hilse Dagmar mange gange. Undervejs gør Dagmar ikke så meget væsen ud af sig. Hun nikker og siger "nå" et par gange. Det ses, hvordan Bent nærmest opfører et lille skuespil, hvor han insisterer på, at de er to voksne mennesker, der

taler sammen. Selvom Dagmar ikke længere stiller spørgsmål eller umiddelbart viser interesse, bliver Bent ved med at insistere på samtalen. Med udgangspunkt i slægtskabsteori kan man sige, at Bent og de andre ægtefæller gennem denne insistensen på at fastholde mikroudvekslingerne og samtaleinteraktionerne forsøger at opretholde relationen til deres plejehjemsanbragte ægtefæller (Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013; Tjørnhøj-Thomsen 2004). Gennem disse interaktioner udspilles og (gen)skabes relationen (ibid.). Deres insistensen på den "normale" samtale kan være et forsøg på at opretholde en normalitet og kontinuitet i deres relation, som gør det holdbart for dem fortsat at være i denne.

"Det jeg glemmer, det husker hun" - om fortællinger og minder

Som så mange andre gange sidder jeg en dag med Dagmar og Bent i spisestuen. Vi snakker om løst og fast. Bent fortæller mig på et tidspunkt med stolthed i stemmen, at de har været gift i 57 år, og at der ikke længere er så mange, der oplever at kunne fejre guldbryllup. Han vender sig nu over mod Dagmar, som sidder ved siden af ham. Han siger: "Så inviterede vi dem alle sammen med til Spanien, kan du huske det? Det kan du ikke, vel?" Dagmar ryster på hovedet, hvorefter Bent detaljeret fortæller videre om, at de alle syv var afsted, at de havde lejet det der luksushus ned til vandet i Malaga, at de var på en smuk sejltur og at Louise (en af børnebørnene) havde sagt, at det var verdens bedste rejse. Undervejs i sin fortælling retter Bent skiftevis sin opmærksomhed mod Dagmar og mig, og han smiler og gestikulerer med armene.

En dag oplever jeg på samme måde, hvordan Ingrid fortæller Anton om et fælles minde - en oplevelse de havde sammen engang med én af Ingrids døtre, Mette: "Kan du huske, så troede vi Mette var ude af konkurrencen, og hun var så sur. Men så endte hun med at vinde, fordi modstanderen var for gammel til at deltage". Ingrid fortæller Anton om et dansestævne, de var med til, hvor hendes datter endte med at vinde. Anton kan ikke huske episoden, men han griner flere gange undervejs og siger med et smil på læben, mens han kigger på mig: "Det jeg glemmer, det husker hun". Jeg oplever også en dag, hvordan Bent hjælper Dagmar til at mindes hendes far, som altid var så rar ved dem. Altid gavmild og hjælpsom. Bent fortæller Dagmar, hvordan hendes far altid, når han havde slagtet en gris, gav minimum en kvart gris. Og kartofler dem gik de heller aldrig ned på, og æg fik de også i

massevis. "Han var et gennemgående godt menneske. Der var ikke det gode, han ikke ville gøre for os" siger Bent. Dagmar smiler.

I studiet "Seeing me through my memories" (Cooney et al. 2014) illustreres det, hvordan personalet på plejehjem har succes med at bruge reminiscens og erindring som led i at bevare og opretholde demensramte plejhjemsbeboeres personlighed samt forbedre interaktionen og relationen mellem personalet og beboerne. Antropologerne Vibeke Steffen og Bodil Ludvigsen beskriver i kapitlet "Sociale relationer her og hisset: Minder og forbundethed blandt slægtninge efter livets afslutning", hvorledes relationen til afdøde ægtefæller aktiveres og levendegøres gennem fortællinger og minder om det fælles liv (Ludvigsen & Steffen 2013:60). Med inspiration fra disse studier kan jeg forstå Bent og Ingrid's **fortællinger og erindringer om minder og fælles oplevelser** som et forsøg på dels at opretholde deres respektive ægtefællers personlighed (jf. Cooney et al. 2014), dels som led i at binde dem sammen med ægtefællerne og bekræfte deres relation og samhørighed (jf. Ludvigsen & Steffen 2013). Det bliver en måde at få fortiden ind i nutiden - holde fast i det, der var. Fortællingerne og minderne om det forgangne bliver så at sige en dimension eller genstand i forsøget på at bevare en respektfuld og værdig relation. Det bliver en måde, hvorpå de forsøger at sikre den fortsatte kontinuitet og nærhed i relationen. Som Ludvigsen og Steffen (2013) skriver, sammenvæves slægtskab og erindringer i et tæt mønster, som kan være med til at vedligeholde følelsen af fællesskab og kontinuitet.

"Der skal stå 'min hagesmæk' på" - om humor og godmodigt drilleri

Jeg har tidligere vist, hvordan Ingrid og Anton bruger humor i deres relation, og hvordan Anton fortæller om, at de stadig joker med hinanden. Humoren er også et vigtigt element for Ingrid, og hun sætter pris på Antons lyse sind og fortsatte evne til at få hende til at grine: "Vi griner tit sammen. Det gør vi. Det er nu rart i alt det her [forandringerne]". Denne udtalelse illustrerer, hvordan brugen af deres gensidige humor, ifølge Ingrid, kan bruges som redskab til at håndtere forandringerne og de udfordringer, som Antons sygdom og plejehjemsflytning har medført. Humoren medvirker på denne måde til at danne bro mellem hende og Anton og kan ses som en måde, hvorpå de forsøger at fastholde og vedligeholde deres ægteskabsrelation.

Modsat Ingrid og Antons relation, bærer Magrethe og Eriks relation, ifølge Magrethe, ikke længere præg af humor. Magrethe fortæller mig, at Erik mistede humoren for år tilbage: "Humoren den glemte han. Han kunne ikke rigtig se, hvad humor var for noget". På trods af dette forsøger Magrethe stadig at bruge humor i relationen til Erik. Hun fortæller mig med et smil på læben, og mens hun griner, at hun godt kan finde på at lave lidt sjov og fis med ham - tage lidt pis på ham: "Jeg vil lave et forklæde til ham, og der skal stå 'min hagesmæk' på. Det er sådan noget, jeg godt kan finde på at lave". Magrethe fortæller, at Erik spilder meget på sit tøj, når han spiser, og at hun er træt af, at personalet ikke giver ham et spisestykke eller andet på under måltider. Derfor vil hun lave forklædet. Når jeg spørger hende, om hun tror, Erik fanger den, siger hun grinende "ja det tror jeg. Men det er også sjovt for de andre [personalet]". Det kan umiddelbart virke som om, Magrethe gør grin med Erik - at hun laver sjov med ham på hans bekostning. Med artiklen "On Joking Relationships" beskrev socialantropolog Alfred Radcliffe-Brown (1940) med udgangspunkt i familierelationer i Sydafrika, hvordan godmodigt drilleri kunne være en forpligtigelse i den menneskelige relation samt være et udtryk for respekt og en måde at vedligeholde og opbygge relationer på. Magrethes handling kan i lyset af dette ses som en måde at vise respekt og værne om og holde liv i hende og Eriks ægteskabsrelation. Samtidig kan det - ligesom for Ingrids vedkommende - være en måde, hvor Magrethe kan håndtere og overkomme de mange forandringer og udfordringer på. En måde hvorpå hun for en stund kan få et smil på læben og glemme de svære ting.

"Så sidder vi og gennemgår dagens nyheder" - om hverdagslivets rutiner og upåagtede handlinger

Bodil og Åge ringer sammen hver morgen, når Bodil er kommet op. "Det er en aftale vi har. Vi skal lige sige godmorgen og vide, om vi er levende. Simpelthen" siger Åge med et smil på læben. Han fortæller videre: "Det er i reglen Bodil, der ringer op, for ellers kan jeg vække hende, når hun ligger og sover". En morgen, hvor jeg snakker med Bodil i hendes lejlighed, observerer og lytter jeg til, hvordan en typisk telefonsamtale mellem dem tager sig ud. Nedenfor ses et udsnit af samtalen.

Åge: "Hallo Bodil"

Bodil: "Ja hej. Jeg er oppe"

Åge: "Hvad siger du?"

Bodil: "Jeg siger, jeg er oppe og har spist"

Åge: "Nå sikke noget"

Bodil: "Hehe hvad. Hvad siger du hehe?"

Åge: "Jeg siger bare, at i aftes da jeg sad midt på aftenen og læste i en bog, så gik lyset ud"

Bodil: "Nåh for søren"

Åge: "Og øh.. Jamen det blev noget værre roderi"

Bodil: "Nåh"

Åge: "For jeg kunne jo hverken høre eller se noget som helst"

Bodil: "Nej"

Åge: "Men hvert fald... Jeg gik ud med måleren og øh hvad hedder det... Men der var ikke noget at gøre, simpelthen"

De snakker videre om, at Åge har fået en mand ud, der kan se på problemet med strømmen.

Bodil: "Kommer du herhen i formiddag Åge?"

Åge: "Jeg aner det ikke"

Bodil: "Nej"

Åge: "Han har set det nu og kommer tilbage og sætter en ny måler op"

Bodil: "Ja men det er godt, du. Vi ringer bare sammen til middag eller deromkring"

Åge: "Ved du hvad, jeg har tid til at snakke nu, men der er ikke mere strøm på min telefon"

Bodil: "Ja men øh vi snakker sammen så"

Åge: "Ja"

Bodil: "Det er godt"

Åge: "Ja, men altså det virker herhenne"

Bodil: "Ja men det er godt"

Åge: "Ja"

Bodil: "Kan du have en god formiddag"

Åge: "Ja i lige måde til dig"

Bodil: "Ja tak"

Åge: "Hej"

Bodil: "Hej hej"

Ud over at forsikre sig om, at de begge er i live, bruger de også telefonsamtalen til at snakke og fortælle om, hvad der er sket siden sidst, Åge var på besøg. Desuden vender de dagens gøremål. Det er det småtte og tilsyneladende upågtede (jf. Bech-Jørgensen 1994; Winther 2017a), der er omdrejningspunktet for deres samtale - at lyset gik ud, at der er kommet en mand med en ny måler, at det var noget værre roderi - og de giver sig tid til at fortælle hinanden om det. Der er en indforståethed og ømhed i deres sprog for hinanden. Om telefonsamtalen siger Åge: "Når vi har aftalt, hvordan vi vil bruge dagen, så kommer jeg som regel herhen et smut". Når Åge besøger Bodil på plejehjemmet, oftest om formiddagen, sidder de i hver deres lænestol overfor hinanden. Ligesom de gjorde hjemme i huset. Åge sidder med sin kop the og medbragte ostemad, og Bodil sidder med sin kop kaffe. "Så sidder vi og gennemgår dagens nyheder, og hvad der ellers er - fx hvad Bodil læser, og hvem der har besøgt hende" fortæller Åge. Hver lørdag og søndag tager Åge Jyllandsposten med, når han kommer på besøg. Han sidder med hovedavisen og Bodil med alle tillæggene: "Så bytter vi, og så er vi bare sammen og snakker lidt om det, vi læser osv. Åge fortæller, at de også brugte deres lørdag og søndag formiddag på denne måde, før Bodil flyttede på plejehjemmet. Det er vigtigt for Åge at besøge Bodil dagligt. Det er, som han siger, "et minimum for at pleje et ægteskab og den fortrolighed, der er".

At Bodil og Åge har en fast aftale om at **ringe sammen hver morgen** og holder fast i **avislæsningen**, kan med inspiration fra Bech-Jørgensen (1994) være et forsøg på at (gen)skabe og bevare en kontinuitet og selvfølgelighed i deres fælles hverdagsliv og relation. De forsøger givetvis at opretholde den kendte orden ved at holde fast i nogle upågtede handlinger og bestemte måder at være sammen på, som er meningsskabende for dem og som er med til at opretholde en struktur og genkendelighed i en omskiftelig tilværelse (Ibid.). Gennem disse rutineprægede og upågtede aktiviteter og udvekslinger kan de forsøge at bevare den fortrolighed, forbundethed og samhørighed, de har opbygget gennem mange år (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013). Telefonsamtalen og avislæsningen kan på denne måde ses som elementer i deres relationsarbejde og vedligeholdelse af deres ægteskabsrelation (Ibid.) - i deres forsøg på at muliggøre fortsættelsen af et fælles liv og fortrolighed i en tilværelse, der ellers - i form af Bodils plejehjemsflytning og sygdom - er karakteriseret af brud på hverdagslivets orden (Bech-Jørgensen 1994).

Ligesom hos Bodil og Åge kan noget tyde på, at Ingrid, når hun besøger Anton på plejehjemmet, forsøger at holde fast i sådanne upåagtede handlinger og bestemte måder at være sammen med Anton på, som minder om dem, de kender fra før. Måder at være sammen på, som kan gøre det muligt at holde fast i noget genkendeligt og selvfølgeligt - en kontinuitet og normalitet, som kan være med til at skabe mening og vedligeholde hende og Antons samhørighed og styrke forholdets bestandighed (jf. Bech-Jørgensen 1994; Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013). Ingrid fortæller mig i hvert fald, at hun hver mandag eftermiddag tager Anton med ned i afdelingens tv-stue, så de kan bruge tid med plejehjemmets **besøgshund**, Tex. "Så sidder vi gerne og snakker med Tex og dens ejer i en times tid. Det er jo så hyggeligt". Hun fortæller i forlængelse heraf, at hende og Anton før har haft en fælles hund, Plet, som de holdt meget af. Den døde desværre kort tid inden Anton flyttede på plejehjem. Det er derfor rart, at de kan bruge tid med Tex - klappe den, lege med den og se den logre med halen, ligesom de gjorde det med Plet. Ingrid fortæller mig også, at hun hver fredag eftermiddag tager Anton med til **musikarrangement** i en af plejehjemmets afdelinger. Her nyder de at lytte til og synge sange fra deres ungdom og snakke med de andre beboere og pårørende, der er der. De har altid holdt af musik, fortæller hun.

"Der vil jeg have lov til at være mig selv" - om struktur og egne interesser

Som beskrevet ovenfor er det vigtigt for Åge dagligt at besøge Bodil, men han giver samtidig udtryk for, at det er nok for ham at være på besøg i en times tid: "Når jeg har drukket min the, så har jeg siddet her en tre kvarter og snakket osv. Så smutter jeg hjem og laver, hvad jeg så synes, der skal laves den dag". Ud over at forsøge at holde hus og have på bedste vis, bruger Åge meget tid på sin hobby - at **fotografere**. Her finder han energi og ro: "Det er ligesom et frirum. Simpelthen det at **lave nogle pæne ting**. Det er en form for afslapning". Det er vigtigt for Åge at finde tid til dette - ellers bliver det som han siger "bare for sort". Når jeg snakker med Åge, lægger han generelt meget vægt på den frihed og lettelse, der er forbundet med, at Bodil er flyttet på plejehjem. Han har igen fået tid og energi til at **dyrke sin hobby**. Nu har han, som han siger med et smil på læben "kun én at slås med". Han føler ikke længere det samme ansvar for Bodils ve og vel. Han er glad for plejehjemmet, og finder de ansatte meget omgængelige og kompetente. Åge ønsker ikke længere, at Bodil skal bo hjemme. "Det er for besværligt" siger han og fortsætter: "At passe en patient dag og nat. At

man ikke kan få lov til at sove igennem og hvile ordentligt ud, det er hårdt - jeg var kørt helt ned til sidst". Åge oplever på flere måder, at hverdagen er blevet lettere, efter Bodil er flyttet på plejehjem. Nu kan han lave mad til fem dage ad gangen, og spare lidt penge på det. Det kunne han ikke før, fordi Bodil gerne ville have varieret mad: "Jeg har et stort fad, og der kan jeg godt lave middagsmad til fem portioner og fryse ned. At lave mad på den måde der, det er for ensformigt for Bodil. Hun ville gerne have salat, og så ville hun gerne have dit og dat. Så skulle jeg jo se, om jeg kunne lave sådan en ret osv. Det her det er sådan lidt mere på beregning". En anden god ting ved at leve adskilt er ifølge Bent, at ham og Bodil ikke længere "får de her spidser, hvor vi begge to er trætte - hvor man er sarte. Det opstår ikke. Der er sådan mere ro på det. Nu mødes vi i dagens bedste timer".

Også Magrethe giver udtryk for en lettelse over, at manden Erik er flyttet på plejehjem. Således har hun fået mindre ansvar og mere privatliv og frihed til at gøre de ting, hun gerne vil: "Vi havde jo hjemmehjælp ni gange i døgnet. Jeg var færdig - helt brændt ud. Det var ikke meget tid, jeg havde for mig selv. Og når de var væk, stod jeg jo med hele ansvaret. Jeg vidste ikke, hvad han [Erik] kunne finde på. Jeg kunne ikke lade ham være alene hjemme. Han var til fare for sig selv". I forlængelse heraf fortæller Magrethe om flere episoder, hvor Erik kom til skade, fordi han forsøgte at klare sig selv. Hun fandt ham flere gange liggende over rollatoren på vej ud til toilettet. Om en anden episode siger Magrethe: "Han havde jo søvnapnø, og så havde han sådan en maskine kørende, og så havde han revet slangen af maskinen. Den stod meget tæt på bordkanten, og så sad han ude på toilettet. Derefter købte jeg sådan en lille børnetrompet, så han kunne kalde på mig, hvis han skulle have hjælp". Nu oplever Magrethe, at hun i højere grad kan få lov at **være sig selv, ordne haven, lave ingenting og blive færdig med de ting, hun sætter sig for**. Hun oplever, at hun nu kan gøre, hvad pokker hun vil: "Nu kan jeg jo ligesom bare tage en tur ind til byen og bare vade op og ned af strøget, hvis det er det, jeg har lyst til. Det kunne jeg jo ikke før, fordi jeg kunne ikke gå fra ham. Jeg har den frihed nu. Jeg kan bare gå, når det passer mig og tage hjem, når det passer mig".

Når Magrethe besøger Erik, ville hun dog ønske, at hun ikke skulle høre på og tage stilling til hans frustrationer og brok over tilværelsen på plejehjemmet. Herom siger hun: "Jeg har sagt til ham nogle gange, at jeg kommer for at hilse på dig, jeg kommer for at

snakke med dig, men jeg kommer altså ikke for at høre, at så er den med røde læber åndssvag, og så kommer de om natten og hiver dig ud af sengen. Det gider jeg ikke høre på. Fordi hvis det skal være sådan, så bliver det stop". Magrethe fortæller også, at det sommetider kan være svært for hende at navigere i, hvorvidt der er hold i det, Erik fortæller: "Jeg står jo lidt sådan, er der noget rigtigt i det, han siger, eller er det bare.. Om jeg skal stole på ham eller personalet". I den forbindelse nævner hun, at hun ville ønske, at personalet skrev i en plejebog, når de "gør noget med Erik, eller giver ham noget": "Så kan jeg ligesom begynde at sortere. Altså er det dem, eller er det ham?".

Ligesom Åge, forsøger Magrethe at **strukturere sine besøg**, således at hun har tid til at gøre de ting, hun gerne vil ved siden af plejehjemsbesøgene. Herom siger hun: "Jeg har besluttet mig for, at det så vidt muligt bliver mandag, onsdag og fredag, jeg kommer. Jeg vil have fri i weekenderne uanset hvad. Der ser han mig ikke. Det har vi indført. Der vil jeg have lov til at **være mig selv**". Det er vigtigt for Magrethe og Åge at bevare og **genskabe deres frihed og interesser** - fotografere, vade op og ned på strøget, lave ingenting, gå i haven, læse i bøger - gøre hvad de vil. Ønsket om at strukturere plejehjemsbesøgene kan være et udtryk for, at de forsøger at holde fast i sig selv og en "normal" hverdag - de holder fast i deres egen person og menneskelighed under de ændrede livsomstændigheder og de forandringer, de oplever.

"Det er sådan set rart at snakke" - om at opsøge og mangle nye fællesskaber

Hvor Magrethe og Åge lægger vægt på lettelsen over, at deres ægtefæller er flyttet på plejehjem, er det i højere grad følelser af tab, sorg og ensomhed, der fylder hos Inge, René og Bent. Det er disse følelser, der står centralt, når jeg snakker med dem om plejehjemsflytningen.

Det er svært for Poul at komme videre, efter Svend er flyttet på plejehjem. Han fortæller mig, hvordan han ville ønske, at Svend igen kunne komme hjem og sidde i lænestolen ved siden af ham. At de kunne have en hverdag sammen igen. Han savner Svend frygtelig meget, og han fortæller mig, at han ikke ved, hvem han kan snakke med "alt det her om". Han har ikke noget familie tilbage, og han har aldrig på anden vis haft demens inde på livet. I regeringens nationale demenshandlingsplan 2025 beskrives pårørende til demensramte som en særlig udsat gruppe, der bl.a. har en højere dødelighed end andre (Sundheds- og ældreministeriet 2017). Der efterlyses udvikling af indsatser, der er målrettet

støtte til disse (Ibid.). Grundet sin homoseksualitet føler Poul ikke, at han kan tage ned i demenscenteret, hvor det ellers ville være naturligt at mødes og sparre med andre, der ligesom ham har en dement ægtefælle, der bor på plejehjem. Herom siger han: "Altså jeg føler ikke, jeg kan gå ned i det der demenscenter, fordi der er det som regel kvinder, der har været gift med mænd og omvendt". Poul fortæller, at han endnu ikke har turde tage derhen: "fordi så har jeg tænkt på, jamen hvordan får jeg det sagt, at jamen min mand. Og så tænker de og tror og alt sådan noget. Jeg ved, jeg kan være ligeglad, men altså". Poul fortæller, at han mangler et netværk for ligesindede, som han kan dele erfaringer med og evt. knytte et godt venskab til over en kop kaffe eller andet: "Altså jeg havde aldrig troet, det ville betyde noget, men det gør det altså. Det gør det altså, når du kommer i den her situation". Poul ville ønske, at der var andre homoseksuelle par tilknyttet plejehjemmet, hvor Svend bor: "Alle dem der bor her, de har jo noget at snakke med almindelige mennesker om. Altså Svend og jeg har ikke nogle ligesindede at kunne tale med. Vi er alene her". Poul giver ydermere udtryk for, at han - når han besøger Svend - på en måde gemmer sig med Svend inde i Svends lejlighed. Poul ville ønske at, de kunne være ude i fællesarealerne, men det fungerer ikke, fortæller han: "Jeg har prøvet det, men jeg synes altså ikke at det fungerer for mig. Det gør det altså ikke". At det ikke fungerer handler for Poul om, at "der er for mange udlændinge [blandt personalet], og jeg kender deres mening om det at være homoseksuel. Så altså det er ikke for at være racistisk, men jeg ved det. Jeg kender dem". Ældre homoseksuelle er et tabubelagt emne og et underbelyst felt inden for gerontologisk forskning (Vesterlund 2009; Matthiesen 2018). Der mangler viden, der kan afdække ældre homoseksuelles vilkår og erfaringer (Matthiesen 2018). Der findes ikke meget viden om homoseksuelle plejehjemsbeboere og deres pårørende, men Ifølge antropolog Simon M. Matthiesen hersker der en underliggende heteronormativ tilgang i ældeplejen, som er med til at usynliggøre homoseksuelles erfaringer og kan medføre oplevelser af marginalisering (Ibid.). Det er måske netop denne marginalisering, Poul oplever og giver udtryk for. Han føler givetvis ikke, at han lever op til normerne for køn og seksualitet. Det bliver bl.a. tydeligt i og med, at han ikke omtaler sig selv og Svend som almindelige mennesker. Det bliver også tydeligt, idet han - muligvis for at undgå at blive set ned på af personalet - er inde i Svends lejlighed, når han besøger ham. Pouls oplevelse tydeliggør, at der er nogle normale og rigtige måder at være ægtefæller på og indgå i den

livsfase, det er at have en ægtefælle på plejehjem. Der er nogle eksklusionsmekanismer ift., hvad det normale er, når man skal håndtere det tab og den sorg og forvirring, der er forbundet med at leve adskilt fra sin plejehjemsanbragte ægtefælle. Poul oplever at mangle et sted at søge hjælp. I denne sammenhæng nævner han flere gange, da jeg interviewer ham, at det er helt **rart at snakke med mig** og fortælle, hvordan han har det: "Det er sådan set rart at få snakket. Det er det faktisk. For man går med meget hver dag ik' også, så det er helt forfærdeligt".

Også Ingrid finder det rart at snakke med mig: "Det er sådan set rart at snakke ikke. Altså det er det egentlig". Ingrid fortæller mig, at det har været og stadig er svært for hende at have en hverdag uden Anton. Hun fortæller også, at hun ikke rigtig længere ser den vennegruppe, som hende og Anton i mange år har været en del af sammen: "Det var jo nogle, vi så sammen, ik". Ingrid fortæller videre, at medlemmerne af gruppen heller ikke særlig tit kommer og besøger Anton på plejehjemmet: "Jeg ved ikke, om folk er lidt bange for at komme sådan et sted her". Ingrid fortæller også, hvordan hun ikke længere ser noget til Antons familie og børn. Om dette siger hun: "Jeg er aldrig inviteret ud til dem, efter Anton er flyttet hened. Det har været lidt underligt for mig, fordi jeg har passet deres børn [Antons børnebørn] fra de var helt små, ik. Så jeg kan ikke rigtig forstå hvorfor. Det er svært for Ingrid, at hun ikke længere er en del af Antons familie, og hun oplever, at hun ikke rigtig kan snakke med Anton om det. Hun vil ikke gøre ham ked af det: "Jeg vil ikke beklage mig for meget til Anton, men jeg har sommetider gjort det. Men han kan jo heller ikke lide, der bliver sagt noget om hans børn, vel". Med afsæt i studier af henholdsvis social udsathed og ufrivillig barnløshed viser antropologerne Pia Vivian Pedersen og Tine Tjørnhøj-Thomsen (2013) med kapitlet "Barnløse og socialt udsattes perspektiver på forældreskab, familie og fællesskab", hvordan fraværet af børn hos begge grupper medfører oplevelser af at være udelukket fra bestemte sociale fællesskaber. Artiklen illustrerer, hvordan både de socialt udsatte og barnløse længes efter den normalitetsfølelse, det tilhørsforhold og sociale liv samt de socialitetsformer, som forældreskab og familieliv afgrænser og rummer. I følge Tjørnhøj-Thomsens (1999) ph.d.-afhandling om ufrivillig barnløshed kan udelukkelse fra at deltage i forskellige fællesskaber være forbundet med et tab af selvfølelse - at miste sig selv. At det er svært for Ingrid ikke længere at have en hverdag med Anton kan i lyset af

ovenstående studier også handle om, at hun oplever at blive udelukket fra bestemte fællesskaber, som ægteskabet med Anton har givet hende adgang til. Dermed oplever hun at miste noget af sig selv. Hun oplever ændringer i sit sociale liv efter Antons plejehjemsflytning. I takt hermed oplever hun muligvis, at det er svært at opretholde sin selvfølelse og det liv, hun levede før, og det er smertefuldt for hende (jf. Pedersen & Tjørnhøj-Thomsen 2013; Tjørnhøj-Thomsens 1999). Måske derfor forsøger hun at finde og erstatte disse tabte fællesskaber andetsteds. Hun fortæller i hvert fald, at hun er **"begyndt at gå til noget"** - at hun for nylig har meldt sig ind i en HK Seniorklub, hvor hun hygger sig, tager på ture og er til foredrag. Herom siger hun: "Det var jeg nødt til. Det var for min egen skyld. Jeg kunne mærke, at hvis jeg skulle blive ved med at kunne holde den styrke, jeg egentlig har, så skulle jeg gøre noget. Jeg skulle finde nogle at snakke med". Ingrid fortæller altså, hvordan hun for nylig er begyndt at gøre noget for sig selv - at skabe et liv ved siden af plejehjemsbesøgene. Det var svært for hende i starten, da Anton lige var flyttet: "jeg kunne simpelthen ikke. I meget lang tid der havde jeg ligesom ikke kunne tage mig sammen til det. Det var bare at komme ned til Anton". Ingrid håber, at hun i det nye fællesskab i seniorklubben kan **skabe nye bekendtskaber**: "Jeg skal have nogle venner, hvor jeg kan sige, hvad siger I, skal vi derhen eller derhen? Skal vi gå ned og se det stykke og sådan noget? Det er det, jeg trænger til". Ingrid forsøger altså at **opsøge et nyt fællesskab**, hvormed hun kan gøre noget for sig selv - holde fast i sig selv og have et liv ved siden af plejehjemsbesøgene. Hun giver dog udtryk for, at det ikke er nemt for hende at tage ned i seniorklubben alene, hvor hun ikke kender en sjæl. Det kan hænge sammen med, at hun med egne ord "jo altid har været vant til at følges med Anton".

Der er ikke nogen tvivl om, at det er en smertefuld og ambivalent proces at være ægtefælle til en plejehjemsbeboer, der forandrer sig. Når de oplever, at deres plejehjemsanbragte ægtefælle og karakteren af deres indbyrdes relation er under forandring, oplever de, at det kan være svært at finde hoved og hale i tilværelsen. Det kan være svært at finde ud af, hvem man selv er, og man kan opleve at miste dele af sig selv. Bent beskriver det således: "Det er lidt som om, at alt vendes på hovedet". Denne oplevelse af kaos og forvirring kan hænge sammen med, at vi - som Mogensen og Olwig (2013) pointerer - skabes og formes som mennesker i kraft af de relationer, vi indgår i, og at slægtskab spiller en afgørende rolle for

vores selvforståelse. Når de raske ægtefæller kæmper for at opretholde og vedligeholde relationen, kan det samtidig ses som en måde, hvorpå de forsøger at holde fast i sig selv og deres egen menneskelighed. I denne proces oplever jeg at blive et redskab, de benytter sig af. Flere af dem fortæller, at det er **rart at snakke med mig og fortælle**, hvordan de har det. Med Bent oplever jeg flere gange, at han har svært ved at slippe mig. Han bider sig fast. Det oplever jeg bl.a. den dag, jeg interviewer ham hjemme i huset og ender med at være der i over to timer. At han flere gange efter feltarbejdets ophør har haft ringet til mig, bevidner også, at han har holdt af vores snakke.

Delkonklusion

Med dette kapitel har jeg vist, hvordan (primært) de raske ægtefæller i praksis forsøger at vedligeholde, (gen)skabe og (gen)fortolke ægteskabsrelationen (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Carsten 2000; Mogensen & Olwig 2013). Hvordan de gennem forskellige strategier forsøger at opretholde en normalitet og værdighed for dem selv og deres plejehjemsanbragte ægtefælle i en tid, der - trods store forandringer og brud - stadig bærer præg af nærvær og kærlighed. De strategier, de benytter sig af, omfatter bl.a. forsøg på at kontrollere, irettesætte og normalisere deres plejehjemsanbragte ægtefællers adfærd, når de optræder sammen med dem (jf. Jacobsen & Kristiansen 2014; Goffman 2004b; Goffman 2004a). Det er også tilfældet, når de (jf. Winther 2006) forsøger at hjemliggøre lejligheden på plejehjemmet - bl.a. ved at komme med blomster. Gennem brug af humor, historiefortælling og ved at insistere på den "normale" samtale forsøger de ligeledes at bevare en værdighed og normalitet - både for dem selv og ægtefællen (jf. Radcliffe-Brown 1940; Cooney et al. 2014; Ludvigsen & Steffen 2013). Det samme gør de, når de bevidst tager afstand fra plejedelen, og når de forsøger at holde fast i og (gen)skabe hverdagsrutiner, strukturer og bestemte måder at være sammen på, som minder om livet før de ændrede livsomstændigheder (jf. Felding & Schwennesen 2019; Bech-Jørgensen 1994). Ved at medbringe genstande og på anden vis udvise kærlige handlinger forsøger de at få fortiden ind i nutiden og skabe nye former for nærvær, hvormed de kan opretholde relationen (jf. Tjørnhøj-Thomsen 2004; Sørensen 2013; Segal 2013). Ved at vedligeholde og (gen)skabe strukturer for sig selv samt afsætte tid til egne interesser forsøger de at holde fast i, hvem de selv er. Det samme er tilfældet, når de opsøger nye og holder fast i kendte fællesskaber (jf. Pedersen & Tjørnhøj-Thomsen 2013; Tjørnhøj-Thomsens 1999) samt bruger

undertegnede som greb. Det er tydeligt, hvordan de raske ægtefæller gennem adskillige interaktions- og transaktionsformer kæmper for at opretholde og holde fast i en virkelighed, som de godt ved ikke længere eksisterer - som mere eller mindre er ved at krakelere eller forsvinde. Trods de mange forandringer, de oplever, er det tydeligt, at forholdet ikke udelukkende opleves som en byrde og belastning. Der ses en kompleksitet og ambivalens i deres følelser og håndtering af samlivet med den plejehjemsanbragte ægtefælle. Som det er karakteristisk for de fleste slægtskabsrelationer (jf. Mogensen & Olwig 2013) kan man sige, at både tvetydighed, nærhed og distance er iboende ægteskabsrelationerne.

Kapitel 5: Konklusion og afsluttende tanker

Med afsæt i tre månedens feltarbejde har jeg undersøgt, hvorledes plejehjemsbeboere og deres ægtefæller oplever og forhandler værdighed og normalitet i plejehjemstilværelsen. Det har jeg gjort på baggrund af et omfangsrigt empirisk materiale, der er blevet til som følge af metodiske til- og fravalg samt strategiske positioneringer i felten. Dette har gjort det muligt for mig at skabe dybdegående relationer med deltagerne i felten og få et unikt indblik i beboernes verden. Formålet har været at fastholde empirien igennem hele analysen, således at de konkrete mennesker og det levede liv ikke forsvandt i generaliseringer. I analysekapitel 1 viser jeg, hvordan de fire plejehjemsbeboere - bl.a. gennem historiefortælling og narrativer og ved at animere mening i værdifulde ejendele - fortsat stræber efter at holde fast i sig selv og deres menneskelighed og værdighed på trods af sygdom og svækkelse. På denne måde forsøger de at opretholde og (gen)skabe en form for normalitet i tilværelsen og finde mening i en institutionaliseret hverdag, der bærer præg af faste rammer og rutiner. I analysekapitel 2 viser jeg, hvordan deres ægtefæller gennem konkrete hverdagshandlinger og udvekslinger - i en tilværelse, der bærer præg af store forandringer og brud - ligeledes stræber efter at opretholde og bevare en værdighed og normalitet både for dem selv og deres plejehjemsanbragte ægtefælle. Jeg viser ydermere, hvordan de - bl.a. ved at tage afstand fra plejedelen og ved at opbygge nye former for nærvær samt at fastholde kendte hverdagsrutiner - forsøger at vedligeholde ægteskabsrelationen. Herved prøver de at holde fast i den virkelighed, der er ved at forsvinde. Som feltarbejder bliver jeg ligeledes et redskab, som både plejehjemsbeboerne og deres ægtefæller benytter sig af i deres forsøg på at fastholde en værdighed og normalitet i tilværelsen.

Dette projekt supplerer og bidrager med indsigter og viden til den eksisterende humanistiske ældreforskning, som fokuserer på, hvordan aldring og alderdom opleves og erfares subjektivt (Hoff 2004; Swane 1996; Blaakilde 1999). Ved at fokusere på mine informanternes ressourcer og stræben efter meningskabelse kan min forskning være med til at gøre op med de ofte kulturelt negative forestillinger og holdninger til alderdommen, der har stor gennemslagskraft i samfundet (Ibid.). Min forskning kan være med til at udfordre den stereotype opfattelse af aldring og bidrage med nuancerede fortællinger. Den kan også

være med til at pointere, at alderdom - som bl.a. Hoff et al. (2002) skriver - er en kompleks og modsætningsfyldt livsfase karakteriseret af paradokser og uforudsigelighed. Med Swanes ord er jeg med min forskning med til at "skabe forskningsbaseret modvægt til katastrofetænkningen" (Swane 1996:17) og fremvise modbilleder til den gængse opfattelse af ældre og alderdom. Den viden, som mit projekt bidrager med inden for humanistisk ældreforskning, er relevant i en større ramme, fordi den kan fortælle noget generelt om det at blive gammel i et samfund som det danske. Den giver indblik i, hvordan alderdommen som livsfase og ældreægteskabet gøres og praktiseres under de institutionelle rammer, som plejehjemmet tilbyder. Med afsæt i indeværende speciale er det relevant at tænke i, hvordan plejehjem kan være med til at møde ægtefællers behov og processer - et fokus, jeg ikke har berørt i mit projekt. Dette er relevant og aktuelt at undersøge nærmere - ikke mindst fordi antallet af plejehjemsbeboere givetvis kommer til at stige i fremtiden i takt med den voksende ældrebefolkning (Harper 2004; Teknologirådet 2002).

Litteraturliste

- Bech-Jørgensen, B. (1994). *Når hver dag bliver hverdag*, København. Akademisk Forlag.
- Bergland A. & Kirkevold M. (2008). The significance of peer relationships to thriving in nursing homes. *Journal of Clinical Nursing*, 17(10):1295-302.
- Blaakilde, A. L. & Swane, C. E. (1998). *Aldring og ældrebilleder - Mennesket i Gerontologien*. København: Munksgaard.
- Blaakilde A. L. (1999). *Den store fortælling om alderdommen*. Munksgaards Forlag.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010). *Kvalitative metoder - en grundbog*. Hans Reitzels Forlag.
- Bundgaard, H. & Gammeltoft, T. (2018). Fra ide til projekt. I: Rubow, Bundgaard & Mogensen (red.) *Antropologiske projekter. En grundbog*. Frederiksberg, Samfundslitteratur, s. 21-38.
- Carlsson L & Dahlberg K (2002). Ha en bra dag! Att vara boende på servicehus. *Vård Nord*, 22(1):20-4.
- Carsten, J. (2004). Introduction: After Kinship? I: J. Carsten (red.) *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-30.
- Carsten, J. (2000). Introduction: Cultures of Relatedness. I: J. Carsten (red) *Cultures of Relatedness: New Approaches to the Study of Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-36.
- Carsten, J. (1995). The Substance of Kinship and the Heat of the Hearth: Feeding, Personhood, and Relatedness among Malays in Pulau Langkawi. *American Ethnologist*, 22(2):223-241.
- Cooney, A. & Hunter, A. et al. (2014). Seeing me through my memories: a grounded theory study on using reminiscence with people with dementia living in long-term care. *Journal of Clinical Nursing*, 60(23-24):3564-3574.
- Dahl, H. (1997). *Hvis din nabo var en bil. En bog om livsstil*. Akademisk Forlag.
- Ehn, B. & Löfgren, O. (2017). At analysere det oversete. I: P.T. Andersen & M.H. Jakobsen (red.) *Kultursociologi og kulturanalyse*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 137-165.
- Felding, S. A. & Schwennesen, N. (2019). Når omsorgen udliciteres. En analyse af den konfliktfyldte omsorgstrojka mellem mennesker med demens, pårørende og plejepersonale på et plejehjem i Danmark. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, 16(30):123-149.

Fiveash B. (1998). The experience of nursing home life. *International Journal of Nursing Practice*, 4:166-174.

Førsund, L.H., Skovdahl, K., Kiik, R. & Ytrehus, S. (2015). The Loss of a Shared Lifetime: A Qualitative Study Exploring Spouses' Experiences of Losing Couplehood With Their Partner With Dementia Living in Institutional Care. *Journal of Clinical Nursing*, 24(1-2):121-30.

Gaugler, J. E. et al. (2010). Clinically significant changes in burden and depression among dementia caregivers following nursing home admission. *BMC Medicine*, 8(85):1-14.

Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice-Hall, inc Engelwood Cliffs, N.J.

Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske. Den totale institution socialt set*. 13. oplag, Jørgen Paludans Forlag.

Goffman, E. (1966/1963). Part one. Introduction. I: Goffman, E. (red.) *Behavior in Public Places. Notes on the social organization of gatherings*. New York: The Free Press, s. 3-30.

Goffman, E. (2004a). Indledning. I: M. H. Jacobsen & S. Kristiansen (red.) *Social samhandling og mikrosociologi*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 9-32.

Goffman, E. (2004b). Om ansigtsarbejde. I: M. H. Jacobsen & S. Kristiansen (red.) *Social samhandling og mikrosociologi*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 39-75.

Goffman, E. (1957). The Art of Impression Management. I: E. Goffman (red.) *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin Books, s. 203-230.

Goffman, E. (1959/1974). *Vårt rollespil til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Dreyers Forlag.

Gulløv, E. & Højlund, S. (2006): At skabe antropologisk viden om børn. I: *Feltarbejde blandt børn: metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København, Gyldendal, s. 15-36

Gulløv, E., Nielsen, G. B. & Winther, I. W. (2017). Indledning. I: E. Gulløv, G. B. Nielsen & I. W. Winther (red.) *Pædagogisk antropologi - tilgange og begreber*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 7-22.

Hammersley, M. & Atkinson, P. (2007). *Ethnography - Principles in practice*, London: Routledge.

Harper, S. (2004). Introduction. I: S. Harper (red.) *Families in ageing societies a multi-disciplinary approach*. Oxford: Oxford University Press 2004, s. 1-5.

Hasse, C. (2003). Mødet - den antropologiske læreproces. I: K. Hastrup (red.) *Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode*. København. Hans Reitzels Forlag, s. 71- 91.

Hastrup, K. (1991). Antropologiske studier af egen kultur. I: *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 1:10-14.

Hastrup, K. (1992). *Det antropologiske projekt: om forbløffelse*. Gyldendal, København.

Hastrup, K. (2003). Introduktion. Den antropologiske videnskab. I: K. Hastrup (red.) *Ind i verden - en grundbog i antropologisk metode*. København: Hans Reitzel. s. 9-34.

Hastrup, K. (2010). Introduktion - den antropologiske videnskab. I: K. Hastrup (red.) *Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode*. 2. udgave. København. Gyldendals Akademisk, s. 9-34.

Hastrup, K., Rubow, C. & Tjørnhøj-Thomsen, T. (2011). Refleksioner. I: K. Hastrup, C. Rubow & T. Tjørnhøj-Thomsen (red.) *Kulturanalyse: Kort fortalt*. Samfundslitteratur, s. 239-262.

Hennings, J., Froggatt, K. & Payne, S. (2013). Spouse caregivers of people with advanced dementia in nursing homes: A longitudinal narrative study. *Palliative Medicine*, 27(7):683-691.

Hoff, M. (2004). Den aldrende krop: Et socialfænomenologisk perspektiv på alder og krop. I: M. K. Christensen & G. Wichmann-Hansen (red.) *Krop og kompetence: Aktuelle begreber inden for pædagogik og sundhed*. København: Fadl's Forlag, s. 169-191.

Hoff, M. (2006). Som en tyv om natten: analyser af fortællinger om krop, aldring og fysisk aktivitet. Syddansk Universitetsforlag.

Hoff, M., Swane, C. E. & Povlsen, J. (2002). Den aldrende krop: Humanistisk aldringsforskning. *Gerontologi og Samfund. Supplement*, 1:22-25.

Houg T. (1997). Hverdagen på sykehjem. Aldring & Eldre. *Gerontologisk Magasin*, 14(1):2-7.

Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (2014). Kapitel 6: Erving Goffman - Hverdagslivets rollespil. I: M. H. Jacobsen & S. Kristiansen (red.) *Hverdagslivet - sociologer om det upåagtede*. Hans Reitzels Forlag, s. 199-225.

Jenkins, R. (1992). *Social Identity*. London Routledge.

Jöhncke, S. (2018). Projektets sociale relationer. I: Bundgaard, Mogensen & Rubow (eds.) *Antropologiske projekter. En grundbog*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 125-135.

Kampmann, J. (2003). Ethiske overvejelser i etnografisk børneforskning. I: *Feltarbejde blandt børn - metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København. Gyldendal, s. 167-183.

Kirkevold, M. (2002). Response to "Using nursing science does not guarantee nursing excellence". *Research and Theory for Nursing Practice*, 16(4):281-6

Kjær, B. (2017). Afvigelse - normalitetens grænser. I: E. Gulløv, G. B. Nielsen & I. W. Winther (red.) *Pædagogisk antropologi - tilgange og begreber*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 93-107.

Kofod, J. (2008). *Becoming a Nursing Home Resident. An Anthropological Analysis of Danish Elderly People in Transition*. Ph.d.-række 49, København: Institut for Antropologi.

Kraijo, H., De Leeuw, R. & Schrijvers, G. (2015). How spouses evaluate nursing home placement of their demented partner: a study about the end of perseverance. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 19(1):101-109.

Krøijer, S. & Sjørsløv, I. (2018). At gå efter tingene: Materialitet som metode. I: Bundgaard, Mogensen & Rubow (red.) *Antropologiske projekter. En grundbog*. Frederiksberg, Samfundslitteratur, s. 245-260.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Interview - det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. 3. udgave. Hans Reitzels Forlag.

Ludvigsen, B. & Steffen, V. (2013). Sociale relationer her og hisset: Minder og forbundethed blandt slægtninge efter livets afslutning. I: H. O. Mogensen & K. F. Olwig (red.) *Familie og slægtskab. Antropologiske perspektiver*. København. Samfundslitteratur, s. 55-72.

Marcoux, J. S. (2001). The Casser Maison Ritual: Constructing the Self by Emptying the Home. *Journal of Material Culture*, 6(2):213-235.

Matthiesen, S. M. (2018). LGBT-aldring - gerontologiens blinde vinkel. *Tidsskriftet Gerontologi*, 34(1):14-15.

McGiltin, K.S., Boscart, V., Fox, M., Sidana, S., Rochen, E. & Sorin-Peters, R. (2007). A Systematic Review of the Effectiveness of Communication Interventions for Health Care Providers Caring for Patients in Residential Care Settings. *Worldviews Evid. Based Nurs.*, 6(3):149-59.

Mogensen, H. O. & Olwig, K. F. (2013). Introduktion. Familie og slægtskab: antropologiske perspektiver på nære relationer. I: H. O. Mogensen & K. F. Olwig (red.) *Familie og slægtskab. Antropologiske perspektiver*. København. Samfundslitteratur, s. 9-32.

Mogensen, H. O. & Dalsgård, A. L. (2018). At være til stede: deltagelse og observation. I: Bundgaard, Mogensen & Rubow (eds.) *Antropologiske projekter. En grundbog*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 163-179.

Mullin J., Simpson, J. & Froggatt, K. (2011). Experiences of spouses of people with dementia in long-term care. *Dementia*, 12(2):177-191.

Murphy, R.F. (1990[1987]). *The Body Silent*. New York. W.W. Norton.

Myler, L. (2018). Når kroppen taler sit eget sprog. *Gerontologi*, 34(2):16-21.

- Møller, K. & Knudstrup, M. (2008). Indledning. I: K. Møller & M. Knudstrup (red.) *Trivsel i plejeboligen*. Odense Universitets Forlag, s. 9-16.
- Nakene, I. (2012). Silence. I: C.B. Paulston, S.F. Kiesling & E.S. Rangel (red.) *The Handbook of Intercultural Discourse and Communication*. Willy-Blackwell, s. 158-179.
- Nystrøm A. & Segesten K. (1994). On sources of powerlessness in nursing home life. *Journal of Advanced Nursing*, 19(1):124-133.
- Pedersen, P. V. & Tjørnhøj-Thomsen, T. (2013). Barnløse og socialt udsattes perspektiver på forældreskab, familie og fællesskab. I: H. O. Mogensen & K. F. Olwig (red.) *Familie og slægtskab. Antropologiske perspektiver*. København. Samfundslitteratur, s. 37-54.
- Peletz, M. G. (2001). Ambivalence in Kinship since the 1940s. I: S. Franklin & S. McKinnon (red.) *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*. Durham og London: Duke University Press, s. 413-444.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1940). On Joking Relationships. *Africa*, 13(3):195-210.
- Randall, W. L (1997). *The Stories We Are. An Essay on Self Creation*. University of Toronto Press.
- Roelofs, T., Luijkx, K. G. & Embregts, P. (2019a). Love, Intimacy and Sexuality in Residential Dementia Care: A Client Perspective. *Clinical Gerontologist*, 16:1-11.
- Roelofs, T., Luijkx, K. G. & Embregts, P. (2019b). Love, intimacy and sexuality in residential dementia care: A spousal perspective. *Dementia*, 18(3):936-950.
- Rubow, C. (2003): Samtalen - interviewet som deltagerobservation. I: K. Hastrup (red.) *Ind i Verden. En grundbog i antropologisk metode*. København, Hans Reitzel, s. 227-45.
- Ryan, A. A. & Scullion, H. F. (2000): Nursing home placement: an exploration of the experiences of family carers. *Journal of Advanced Nursing*, 32(5):1187-1195.
- Rytter, M & K. F. Olwig (2018): At snakke om det. Måder at interviewe på. I: Bundgaard, Mogensen & Rubow (eds.) *Antropologiske projekter. En grundbog*. Frederiksberg, Samfundslitteratur, s. 181-193.
- Segal, L. B. (2013). Intimitet på trods? Ægteskab, tid og (fængsels-)rum i palæstinensiske familier på den besatte Vestbred. I: H. O. Mogensen & K. F. Olwig (red.) *Familie og slægtskab. Antropologiske perspektiver*. København. Samfundslitteratur, s. 115-130.
- Shenk, D., Kuwahara, K. & Zablotsky, D. (2004). Older Women's Attachments to their Home and Possessions. I: *Journal of Aging Studies* 18(2):157-69.
- Sjørnslev, I. (2013). Tingenes verden, verdens ting. I: I. Sjørnslev (red.) *Ting. I nære og fjerne verdener*. Aarhus Universitetsforlag, s. 9-32.

- Slettebø, Å. (2008). Safe, but lonely: Living in a Nursing Home. *Vård Nord*, 28(1):22-25.
- Sundheds- og ældreministeriet (2017). Et trygt og værdigt liv med demens. National demenshandlingsplan 2025. København.
- Sury, L., Burns, K. & Brodaty, H. (2013). Moving in: adjustment of people living with dementia going into a nursing home and their families. *International Psychogeriatrics*, 25(6):867- 876.
- Swane, C. E. (1993). Ser vi de ældres ressourcer? En hverdagskulturel tilgang i gerontologisk forskning. *Nordnytt*, 49:59-70.
- Swane, C. E. (1996). Hverdagen med demens - billeddannelser og hverdags erfaringer i kulturgerontologisk perspektiv. København: Munksgaard.
- Sørensen, B. R. (2013). Soldaterfamilier: sociale fordringer og forandringer. I: H. O. Mogensen & K. F. Olwig (red.) *Familie og slægtskab. Antropologiske perspektiver*. København. Samfundslitteratur, s. 97-114.
- Teknologirådet (2002). Det aldrende samfund: Sundhed, omsorg og forebyggelse. Kan indsatsen forbedres? Teknologirådets rapporter. København.
- Tjørnhøj-Thomsen, T. (2004): Tilblivelse, forbundethed og fællesskab. I: K. Hastrup (red.) *En grundbog i antropologisk analyse*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 139-159.
- Tjørnhøj-Thomsen, T. & H.P. Hansen (2009). Overskridelsens etik. Erfaring, analyse og repræsentation. I: *Mellem mennesker: En grundbog i antropologisk forskningsetik*. København, Hans Reitzels Forlag, s. 223-248.
- Tjørnhøj-Thomsen, T. (1999). Tilblivelseshistorier: Barnløshed, slægtskab og forplantningsteknologi i Danmark. Københavns Universitet: Institut for Antropologi.
- Tjørnhøj-Thomsen, T. (2010). Samværet - tilblivelser i tid og rum. I: K. Hastrup (red.) *Ind i verden - en grundbog i antropologisk metode*. 2. udgave. København. Gyldendals Akademisk, s. 93-116.
- Vesterlund, J. (2009). Ud af usynligheden. Interviews med ældre homoseksuelle. *Tidsskriftet Gerontologi*, 25(2):12-15.
- Westin L & Danielson E. (2007). Encounters in Swedish nursing homes: a hermeneutic study of residents' experiences. *Journal of Advanced Nursing*, 60(2):172-80.
- Winther, I. W. (2006). Flagstangen. I: *Hjemlighed - kulturfænomenologiske studier*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag, s. 177-197.
- Winther, I. W. (2017a). Hverdagsliv - trivialiserede praksisser. I: E. Gulløv, G. B. Nielsen & I. W. Winther (red.) *Pædagogisk antropologi - tilgange og begreber*. København. Hans Reitzels Forlag, s. 27-39.

Winther, I. W. (2017b). Materialitet - sansning og erindring. I: E. Gulløv, G. B. Nielsen & I. W. Winther (red.) *Pædagogisk antropologi - tilgange og begreber*. København. Hans Reitzels Forlag, s. 245-258.

Wøldike, M.E. (2018). Seksualitet, intimitet og samliv i hele livet. *Gerontologi*, 34(2):23-26.

ÆldreForum (2010). Ældres seksualitet & kærlighedsliv - tabuer, myter og viden. Svenborg.

Links

Link 1: Berlingske (04.09.17): Pårørende føler sig tvunget til at hjælpe ældre. Lokaliseret 12.06.20 på: <https://www.berlingske.dk/samfund/paaroerende-foeler-sig-tvunget-til-at-hjaelpe-aeldre>

Link 2: Dr Nyheder (09.07.09): Ældre på plejehjem er ensomme. Lokaliseret 16.06.20 på: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/aeldre-paa-plejehjem-er-ensomme>

Link 3: Dansk Erhverv (17.01.17): Ældre skal have mere medbestemmelse. Lokaliseret 09.06.20 på: <https://www.altinget.dk/social/artikel/dansk-erhverv-aeldre-skal-have-mere-medbestemmelse>

Link 4: Ældre Sagen (02.09.19): Beboere på plejehjem. Lokaliseret 14.06.20 på: <https://www.aeldresagen.dk/presse/maerkesager/plejehjem/fakta/beboere-paa-plejehjem>

Link 5: Nationalt Videnscenter for Demens (04.07.19): Viden om demens. Lokaliseret 19.04.20 på: <http://www.videnscenterfordemens.dk/viden-om-demens>

Bilag 1: Oversigt over informanter og ægtepar

Nedenfor ses en oversigt over de informanter og ægtepar, som indgår i specialet. Førstnævnte i hvert par er beboer på plejehjemmet.

Erik <ul style="list-style-type: none"> • 74 år • Uddannet tømrer og frivillig i hjemmeværnet • Datter fra tidligere ægteskab • Mén fra blodpropper • Sidder i kørestol 	- Gift i 28 år -	Magrethe <ul style="list-style-type: none"> • 69 år • Uddannet social og sundhedsassistent • Tre døtre fra tidligere ægteskab • Bor i rækkehus • Besøger næsten dagligt Erik
Dagmar <ul style="list-style-type: none"> • 83 år • To børn med Bent • Uddannet sygeplejerske • Folkedans og harmonikaspil • Alzheimers demens 	- Gift i 57 år -	Bent <ul style="list-style-type: none"> • 85 år • Uddannet elektriker • Bor i villa tæt på plejehjemmet • Besøger Dagmar 3-5 gange ugentligt
Bodil <ul style="list-style-type: none"> • 95 år • Fire børn med Åge • Puslespil, kabaler og male • Mén fra blodpropper og maniodepressiv • Forholdsvist kognitivt velfungerende 	- Gift i 70 år -	Åge <ul style="list-style-type: none"> • 95 år • Uddannet tømrer • Fotograferer • Bor i villa tæt på plejehjemmet • Besøger Bodil dagligt
Anton <ul style="list-style-type: none"> • 82 år • Tre døtre fra tidligere ægteskab • Uddannet søofficer • Læser engelske og tyske bøger • Alzheimers demens 	- Gift i 30 år -	Ingrid <ul style="list-style-type: none"> • 76 år • Uddannet lægesekretær • To døtre fra tidligere ægteskab • Bor i villa tæt på plejehjemmet • Besøger Anton dagligt
Svend <ul style="list-style-type: none"> • 84 år • Tidligere alkoholiker • Alkoholdemens 	- Gift i 56 år -	Poul <ul style="list-style-type: none"> • 77 år • Uddannet blomsterdekoratør • Bor i rækkehus • Besøger Svend tre gange ugentligt